מוסף ספרות וספרים עמ' 28

יום שישי, י' בחשון תשנ"ו, 3.11.1995

יעקב טרנר, לשעבר מפכ"ל המשטרה, מדבר לאחר פסיקת בג"ץ:

"למשה שחל אסור להיות שר משטרה"

"הטעות הגדולה שלי שלא הערכתי נכון עד כמה שחל מחפש אמתלה להעיף אותי. ועד כמה היתה פגישתי עם זוילי מלכודת. הוא יצר את הסטנדרט ששר מציע למפכ"ל שלו הצעה פוליטית, ובסטנדרט הזה הוא חיסל אותי. אי־אפשר אפילו לנסות להעריך את עומק התכססנות שלו. שחל הוא אחרון האנשים שיכול להרשות לעצמו להשתמש בפועל 'שקר'"

סימה קדמון ■ עמ' 2־4

"עבודתי במשטרה לא הסתיימה: חייתי רק שלוש שנים מפכ"ל. מי יודע, אולי עוד אחזור פעם למשטרה". יעקב טרנר, השבוע בבית המשפט העליון

צילום: פלאש 90

פרשת טרנר

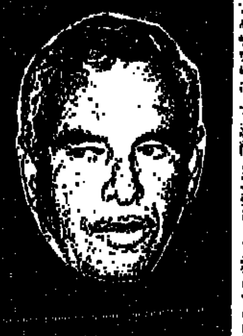

הקרב על השם הטוב

סימה קדמון ומשה נגבי • עמ' 2־4

פרשת שקאקי

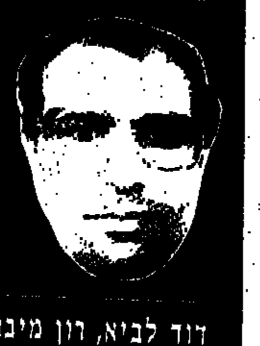

חיסול המחסל

דוד לביא, רון מיברג, עודד גרנות וגד שמרון • עמ' 6־11

פרשת שץ

חשבון של עולם תחתון

יוסי ולטר, אבי פלד ואפרים סידון עמ' 16־18

פרשת דני כץ

מי באמת רצח אותו

תלמה אדמון • עמ' 20־21

בואו לשיר איתנו בעצרת השלום

מירי אלוני יעל אבקסיס
ומקהלת הקיבוץ הארצי דנה ברגר
נתן דטנר
הג בעטרון האירוסים
יפה ירקוני
אחינועם ניני ישי לוי
חיה סמיר וגיל דור
דורית ראובני

מי שמופיע-משפיע

עצרת המונים

בהשתתפות מיטב האמנים
בכיכר מלכי ישראל, ת"א
מוצ"ש 4.11.95 שעה 19:00

כן לשלום לא לאלימות

הועד הציבורי לעצרת השלום בראשות ז'אן פרידמן ושלמה להט

פרטים על סדרי ההסעות לעצרת מכל חלקי הארץ בעמוד 12 חדשות

התיק נסגר הפרשה נפתחה

סימה קדמון

פרשת טרנר

הקרב על השם הטוב

עקב טרנר התייצב השבוע בבית המשפט העליון כמי שכל עולמו תלוי ועומד שם. מבחינתו זה היה לחיים או למוות. כל יושרי, כל מי שאני ומה שאני – מונח בהחלטה הזאת, כך הוא אמר.

מה היית מבקש מבית המשפט, שאל השופט שמגר את אביגדור פלדמן, עורך־הדין של טרנר. זה היה בחודש ינואר, בדיון הראשון של בית המשפט העליון בעתירתו של המפכ"ל נגד מבקרת המדינה. ופלדמן אמר: לקבוע שהדו"ח בטל ומבוטל ושהכל חוזר אל התוהו.

השבוע ביטל הרכב של חמישה שופטים את דו"ח המבקרת. מבחינתו של טרנר זהו סוף פסוק. הפסיקה של בג"ץ היא בדיוק מה שהוא ביקש. הטענה שלו היתה כלפי מה שנעשה בדו"ח המבקרת, כך הוא אומר, והוא לא ציפה שבית המשפט העליון יתנהג כבית משפט פלילי.

אבל שום דבר לא חזר אל התוהו, גם אם טרנר מרגיש מסופק. התיק נסגר והפרשה נפתחה. גם אם דו"ח המבקרת בוטל, עדיין נשארו סימני שאלה. מישהו משקר בפרשה הזאת. אם טרנר משקר, אנחנו עומדים לקבל בימים הקרובים אל שורות הפוליטיקה עוד פוליטיקאי לא ישר. אם משה שחל משקר וטרנר דובר אמת – זה חמור עוד יותר. זה אומר שיש לנו שר משטרה שניסה להתערב בהליכי החקירה של דרעי ולשבשה. ויכול גם להיות ששניהם משקרים. ושהיתה כאן לא טרגדיה של טעויות, כדברי שמגר, אלא טרגדיה של טפשויות. שחל כינה השבוע יותר מפעם אחת את טרנר שקרן. טרנר מצידו מסרב להיגרר אחרי ההתבטאויות האלה. מסרב, אבל לא תמיד מצליח.

"שחל הוא אישיות פרובלמטית מאוד בנוף הפוליטי הישראלי", כך הוא אמר לי השבוע. "ואת הציונים האלה הוא מקבל גם מחבריו לממשלה, שמתקשרים אלי ושואלים אותי: מה, אתה לא מכיר אותו, אתה לא יודע מיהו? אני חושב שהרוב המכריע של הציבור במדינת ישראל יודע בדיוק מי זה שחל. את תעודת הזהות שלו מכירים כולם. הוא אחרון האנשים שיכול להרשות לעצמו להשתמש בפועל 'שקר'. הניסיונות שלו לגרור אותי לביצה שהוא נמצא בה לא יצליחו. אבל אני חושב בכנות, לאור הניסיון שיש לי עם שרי משטרה אחרים ועם משטרת ישראל בכלל, שלשחל אסור להיות שר משטרה".

■

ביום שני בערב, לאחר פירסום פסיקת בג"ץ, התאספו בביתו של טרנר עשרות חברים. היה ביניהם גם מזכ"ל מפלגת העבודה, נסים זוילי, שבפגישה הראשונה המפורסמת ביניהם התחיל הכל. מישהו שהיה שם סיפר לי, שלמרות ניצחונו, טרנר לא נראה טוב. לא כמי שאבן גדולה נגולה מליבו. משהו קרה לו בשנתיים האחרונות, אמר לי אותו אדם שמכירו היטב. משהו ביציבה שלו. הוא נראה כאילו הוא מתגונן, ויש איזה רעד תמידי שחולף בו. חברים שרוצים להדגיש את אמונתם בצידקתו, נוהגים להגיד על טרנר: אולי הוא לא גאון גדול, אבל הוא אדם הגון וישר. כאילו שההסתייגות בחלקו הראשון של המשפט, תחזק את טענתם בחלקו השני.

"נכון", אמר לי טרנר השבוע, "אני לא גאון. הקב"א שלי בסדר גמור. יש לי אישורים על זה מהימים שהייתי פרח טיס. אני בהחלט מסתפק במה שאני. אני מודה שאני מאוד מאמין באנשים. לאורך שנים ממליצים לי ידידים וחברים להיות יותר חשדן. ואני טוען שהחשדנות יוצרת אווירה שלילית שהיא מיותרת, כי לא אוכזבתי על ידי אנשים שבטחתי בהם. אני מודה שארועי שחל־דותן היו חריגים בנוף האנושי שלי".

דותן הוא ניצב לשעבר אבי דותן, שהיה ראש המטה של שר המשטרה שחל. אבי דותן היה העד היחיד לאותה שיחה לילית בהרצליה, שבה טוען טרנר ששחל ניסה לשכנע אותו להחליף את צוות החקירה של דרעי. אחד הסעיפים בעתירה של טרנר נוגעת לעדותו של אבי דותן בפני המבקרת.

וכך כתב טרנר בעתירה: "לחלק מנקודות המחלוקת העיקריות היה עד אחד – ניצב דותן – אשר היה כפוף אז לשר המשטרה, איש סודו בכל הנוגע ליחסים עם מטה המשטרה ומפקדיה. ניצב דותן השתחרר מן המשטרה במפתיע בחודש יולי 93', חודשים ספורים בלבד לאחר שקודם לדרגת ניצב. יצויין, כי בימים אלה מתקיימת בדיקה אודות ניצב דותן, הקשורה לחקירה משטרתית בחשד לעבירות חמורות המיוחסות לו. ולסיום יצויין, שמיד לאחר פרישתו קיבל דותן תפקיד של מנכ"ל החברה הממשלתית לשירותי נפט, הנמצאת באחריותו של שר האנרגיה, אשר מינה את דותן לתפקיד זה. משה שחל, שר המשטרה, הוא גם שר האנרגיה".

חלקו של אבי דותן בפרשה הזאת לא הובהר עדיין, כך אמר לי טרנר השבוע. "יש חלק גדול שעדיין שרוי בערפל. דותן היה העד היחיד באותה שיחה בהרצליה. נכון שבקטעים מסויימים הוא יצא החוצה, אבל רוב הזמן הוא ישב שם. הוא יודע היטב להערכתי למה התכנסנו בשעה המאוחרת הזאת בהרצליה. דותן ואני היינו ביחסים קרובים. הוא היה בן בית אצלי. בשבתות היה בא לאכול אצלנו צהריים. אהבתי אותו. האמנתי לו והערכתי את כישוריו. יתכן מאוד שטעיתי במה שקשור להגינותו ביחסים איתי".

יתכן מאוד?!? האיש העיד נגדך אצל המבקרת. על סמך עדותו היא בינתה אותך שקרן.

"אין ספק שאם אבי דותן היה אומר את האמת, הדברים היו הפוכים ב־180 מעלות. אבי דותן יודע שהוא מחזיק את הסוד בידיו וגם שחל יודע את זה. ככל הידוע לי דותן נמצא עדיין בחקירה משטרתית ולא צריך להוסיף על כך דבר".

החקירה שמתנהלת נגד ניצב לשעבר אבי דותן נמשכת כבר שנתיים והיא נוגעת לעבירות חמורות. השבוע בירורתי עם דוברת משרד המשפטים, אתי אשר, איפה עומדת החקירה. "תיק המשטרה בעניין דותן הועבר לפרקליטות", אמרה אשר. "פרקליטת המדינה, דורית ביניש, החזירה את התיק למשטרה עם הנחיות להמשך טיפול והשלמה של החקירה. עד עכשיו לא קיבלנו חזרה את התיק".

אגב, את התשובה הזאת קיבלתי מאשר גם לפני יותר משנה כשבירורתי על חקירת דותן.

יכול להיות שהמשטרה סגרה את התיק ואתם פשוט לא יודעים?

"אין דבר כזה. התיק חייב לחזור אלינו".

■

שאלתי את טרנר אם גם שמעון שבס היה הנוף האנושי שהוא הכיר.

"כשנפגשתי עם ראש הממשלה אחרי הפיצוץ עם שחל, אמרתי לו שאני מצפה לגיבוי שלו, כמו שהוא ידע לתת גיבוי לסגן הרמטכ"ל דאז, שהיתה לו התבטאות פוליטית על רמת הגולן. אמרתי לו: ידעת שאני נפגש עם זוילי, יכולת למנוע את זה. הוא אמר לי: הגיבוי שנתתי לשחק היה בתור שר ביטחון. אמרתי לו: אבל אני בא אליך כאל ראש הממשלה, ואני מפכ"ל שנבחר על־ידי ממשלת ישראל, לא מפכ"ל פרטי של שחל. רבין שתק. ידעתי שיותר מזה לא יהיה לי. ציפיתי ממנו לתמיכה שלא קיבלתי. הם השאירו פצועים בשטח"

"שבס היה מודע, להערכתי, לרוב המהלכים ששחל הה הם. לאותו מהלך שנועד בסופו של דבר להוציא אותי מ רה. וזה התחיל כבר מיום ששחל קיבל את תפקידו ו תפקיד מפכ"ל המשטרה לאיציק מרדכי, למרות שנותרו יותר משנתיים לכהונתי. אבל לשבס אני לא מייחס רצון כך כמו שאני מייחס לשחל. אני חושב שהוא היה בסוד גדול מהמהלכים, אבל אני לא בטוח שהוא רצה שזה יתגלגל לעזיבתי. הוא רצה רק לשמור על שלמות הממשלה. אני מ בזה כמו שאני מאמין שראש הממשלה לא רצה בכך אל יכול היה לעצור את זה. זה היה מהלך 'שחלי' אופייני ש לא השכיל ולא היה מספיק חזק כדי לעצור. כשנפגשתי עם הממשלה אחרי הפיצוץ עם שחל, אמרתי לו שאני מצפה לג שלו, כמו שהוא ידע לתת גיבוי לסגן הרמטכ"ל דאז, אמנון שהיתה לו התבטאות פוליטית על רמת הגולן. אמרתי לו: י שאני נפגש עם זוילי, יכולת למנוע את זה. הוא אמר לי: ה שנתתי לשחק היה בתור שר ביטחון. אמרתי לו: אבל אני אליך כאל ראש הממשלה, ואני מפכ"ל שנבחר על ידי ממ ישראל, לא מפכ"ל פרטי של שחל. רבין שתק. ידעתי שיותר לא יהיה לי. ציפיתי ממנו לתמיכה שלא קיבלתי. הם השאי פצועים בשטח".

■

לא קשה לנחש שהתוכניות הפוליטיות של טרנר לא נ למפלגת העבודה. הוא מסרב להתייחס לזה. אבל אתה איש מפלגת העבודה, אמרתי לו. אתה מינוי של חיים בר־לב. א מקיבוץ חולדה, אביה היה גזבר איחוד הקבוצות והקיבוצים כירי מחלקת ההתיישבות בסוכנות. "לא הייתי איש מפלג מי", הוא אומר. "לא זאת ולא זאת. לתפקיד מפכ"ל מוניתי ידי שר המשטרה בר־לב, כשיצחק שמיר היה ראש הממשלה".

נפגשת עם זוילי בקשר לעתידך.

"טעות. זוילי בא אלי. ולא רק מהעבודה פנו אלי. ה פניות מיותר ממפלגה אחת".

אתה בטוח שאתה מתאים לפוליטיקה? לא למדת מכל הסיפור הזה?

"יש כאלה שאומרים שבפוליטיקה צריכים להיות קש שים. לדעתי יש בפוליטיקה גם אנשים טובים והגונים. לעזוב את השטח רק לאנשים מהסוג של שחל".

שנתיים וחצי עושה טרנר עבודה התנדבותית במוזיאון האוויר בחצרים. "מקבילים לי בתפקידים רמטכ"ל, מפכ"ל השב"כ – כולם מונו לתפקידים", הוא אומר, "ואני נש בחוץ. בטח שרואים עלי את התקופה הזאת. מולך ניצבים ממשלה, שר משטרה ומבקרת המדינה – ואתה לבד לגמרי. צב חזה הייתי צריך להחליט על מלחמה, על עתירה לבית המשפט העליון, כשאת כל גורלך אתה מניח בידיהם של חמ שופטים וכל מה שנותר לך זה להאמין באינטגריטי של ביושרם ובצידקתך. הרבה חברים רצו להניא אותי מזה. ה לי שזאת מלחמה כבדה מדי ושאין לי סיכוי לנצח. אני כבר פנסיונר. אין לי מקורות מימון. הסיפור הזה עלה לי כ ל־100 אלף שקלים. אפילו אשתי, שעייפה ממלחמות, ה בהתחלה שאני לא צריך להיכנס לזה. רק שלושת בני מאחורי בנחישות. היה לי ברור שלא אוכל לחיות בידיעה ש רה לי עוד כתובת אחת, אחרונה, שלא פניתי אליה. לא יכ להשאיר עלי את הכתם של דו"ח המבקרת".

טרנר, איפה הטעויות שלך בכל הסיפור הזה?

"הטעות הגדולה שלי שלא הערכתי נכון עד כמה שחל פש אמתלה להעיף אותי. ועד כמה היתה פגישתי עם מלכודת. הרי שחל ידע על הפגישה הזאת שלושה ימים שנערכה. אני עצמי סיפרתי לו. הוא לא אמר לי מלה שיש בעיה. הרי חודשיים קודם הוא עצמו פנה אלי ואמר ש מבקשים שאהיה מועמד מפלגת העבודה לראשות עיריית שבע. הוא יצר את הסטנדרט ששר מציע למפכ"ל שלו ה פוליטיות, ובסטנדרט הזה הוא חיסל אותי. אי אפשר אפ סות להעריך את עומק התכססנות שלו".

■

זה שנאה, מה שאתה מרגיש עכשיו?

"בואי נגיד שהוא אחרון האנשים שאני רוצה להיות ב תם".

אז מה, אמרתי לו, יכול להיות שעוד נקבל אותך כש רה?

הוא חייך. "עבודתי במשטרה לא הסתיימה. הייתי רק שנים מפכ"ל. מי יודע, אולי עוד אחזור פעם למשטרה".

"אחרון האנשים שאני רוצה להיות במחיצתם". משה שחל

"לא יכולתי להשאיר את הכתם של המבקרת". מרים בן־פורת

משה נגבי

אין סיבה למסיבה

ליעקב טרנר אין בעצם סיבה אמיתית למסיבה. בג"ץ אכן ביטל – ובגדול – את "הרשעתו" על ידי מבקרת המדינה, בנימוק שהגיעה למימצאיה בשיטה בלתי הוגנת. אך בג"ץ נמנע מלהכריע במחלוקת העובדתית בינו לבין השר שחל. אין בהכרעת בג"ץ דבר וחצי דבר המפריך את האשמותיו הקשות של שחל כלפי המפכ"ל המודח, כשם שאין בה דבר וחצי דבר המפריך את האשמותיו הקשות של טרנר כלפי השר הממונה עליו שחל. כלומר, חזרנו למצב התיקו של טרם בדיקת המבקרת: הן שר המשטרה בישראל, והן מי שנושא עיניו להחליפו בכהונה הרגישה הזאת (על פי הפרשנים), חשודים בשקר וברקימת עלילות כזב איש על רעהו במקרה ה"טוב", ובשיבוש חקירה פלילית במקרה הגרוע. ברור שבמצב מביך כזה, גם לשוחרי שלטון החוק במדינה אין שום סיבה למסיבה.

כעת, לאחר כשלון המבקרת, נותרו שתי דרכים להסיר את סימני השאלה, לאמת או להפריך את ההאשמות ההדדיות, ולברר סוף־סוף מיהו הנבל־הכזבן בגרסה המכוערת הזה. דרך אחת היא הגשת תביעת דיבה של אחד היריבים נגד האחר. זה יאפשר לבית משפט מוסמך ללבן את החשדות ולהגיע לחקר האמת. מפורסם שהשניים אינם ששים כרגע למשפט דיבה כזה, אולי מתוך הערכה שהוא לא יוכרע עד הפריימריס, ולפיכך הכותרות שיגמש יפגעו בסיכויים הפוליטיים של שניהם גם יחד.

הדרך האחרת היא קיום חקירה חדשה, מקצועית ובניוק גמור של הפרקליטות, והפעם כמובן תוך הקפדה ראויה על זכויות הנחשדים. גם מחקירה כזאת אין השניים מתלהבים. אך עם כל הכבוד, קיומה חשוב מכדי שיהיה מותנה בהתלהבותם. יש לחזור ולהדגיש, אין מדובר פה בסכסוך אישי עתיק בין פנסיונרים, אלא בין מי שעדיין מכהן כשר המשטרה לבין מי שמבקש לרשת אותו. בעצם הימים הללו שוב מתנהלת חקירה נגד שר בממשלה ושוב נשמעת הטענה כי משה שחל מתערב בה מהערבות פוליטית. בנסיבות כאלה אין זה סביר, שעדות מפי מפכ"ל לשעבר כי שחל ניסה כבר בעבר להתערב בחקירה של שר נחקר (דרעי), לא תיבדק לעומק, ותשאר תלויה סתם כך [illegible].

מבחינתם של שחל וטרנר, הסתיים, כאמור, הבג"ץ בתוצאת תיקו. אך כידוע, היתה גם מי שהפסידה – ובגדול – בהליך הזה. מרים בן־פורת, הכוהנת הגדולה של הנורמות, נחשפה כמי שחיללה בעצמה – בדרך הלא־הוגנת שבה ניהלה את החקירה – נורמה בסיסית של צדק טבעי, אשר כדברי בג"ץ בשעתו, "מקורה ויסודה במורשת ישראל מקדמת דנא, וחכמי ישראל ראוה כזכות הקדומה ביותר בתרבות אנוש". ואכן, כל העולם הנאור שאב את זכות הטיעון מן התורה העתיקה שלנו, או ליתר דיוק, מפרק ג' בספר בראשית, שבו מסופר סיפור גירוש אדם וחוה מגן עדן. הנה – אמרו חז"ל – אפילו אלוהים לא פגע באדם וחוה בטרם נתן להם הזדמנות לתרץ את אכילתם מפרי עץ הדעת. הרמ"א למד מכך, ש"אף בדבר שברור לדיין שיתחייב הנתבע, על כל פנים צריך לשמוע טענותיו תחילה". כאמור, גם שופטים עברים אימצו אל חיקם את הנורמה הזאת, אך מרים בן־פורת מצטיירת כמי שהתנכרה לה.

אמנם אין שמחה כשמחה לאיד, ובעיקר לאידם של נפילים שגיבים, אך גם מפלת המבקרת בוודאי איננה סיבה למסיבה, פרט אולי למושמצים בצמרת. היא הרימה תרומה מכרעת ויחודית לטוהר המידות הציבוריות, וזה היה עגום מאד אם פסיקת בג"ץ [illegible] מבנדצים נוספים [illegible].

חוסנה של המבקרת ויכולתה להתמיד בתרומתה האמורה, [illegible] שהיא מבצעת בעקבות התחקיר העיתונאי על אסון צאלים ב' והקלטות [illegible] של האלוף [illegible]. גם שם מדובר בהאשמות כבדות כלפי בכירים [illegible] שיהיה צורך לתת להם לעיין בעדויות המחשידות אותם ולהגיב עליהן. צריך לקוות שה"טיפול" הזה לא [illegible] ממיצוי האמת, שהרי גם כאן אין מדובר בנחקרים פנסיונרים, אלא בין היתר במפקד הנוכחי של החזית [illegible] את [illegible] אצבעות [illegible].

שמעון בעל החלומות

שבוע לפני ועידת עמאן הזמין משרד החוץ את משתתפיה ליום עיון במלון דן פנורמה. שר החוץ היה ראשון הדוברים. שמעון פרס מרגיש טוב מאוד בין צמרת המשק הישראלי. האנשים האלה הם אולי החברים של רבין, אבל הם המעריצים הגדולים של פרס. הוא עמד על הבמה וניהל איתם שיחה שקטה דרך המיקרופון. בכלל, פרס כמעט כבר לא נואם. בתקופה האחרונה נרגע הלהט, התפוגגה המרירות, ואת מקומם תפסה איזו השלמה פנימית ושביעות רצון. אפשר לראות את זה בעמידה שלו, בטון הדיבור, בתנוחה של הידיים. פרס סיפר למשתתפים על הציפיות משלושת ימי הוועידה: הקמת מוסדות כלכליים, הקמת גופי תיירות וחתימה על הסכם הקמת הבנק האזורי לפיתוח.

בפעם הראשונה ששמעתי את פרס מדבר על רעיון הקמת הבנק, זה היה בפברואר 92', זמן קצר לפני הפריימריס במפלגת העבודה. פרס הסתובב אז חודשים בין חוגי בית. באותו ערב הוא דיבר בקריית־אונו אל מאות גימלאים, מצביעי מפלגת העבודה. ישבו שם אנשים שרואים בנק פעם בחודש, כשהם באים לאסוף את הפרוטות של קיצבת הזיקנה שלהם. ופרס עמד על הבמה, ודיבר על מזרח תיכון חדש ועל חלום הבנק המשותף. הוא פירט את החלום לפרטי פרטים, כאילו הוא רוקם אותו ממש ברגע זה, מול העיניים העייפות של האנשים האלה. אי אפשר היה לחשוב על מרחק רב יותר מזה שבין האיש הקודח על הבמה לבין האנשים שישבו שם והביטו בו בהשתאות שאינה נטולת חיבה. אולי הוא משוגע, אבל הוא המשוגע שלהם.

במלון דן פנורמה סיפר פרס על שיחה שהיתה לו עם קלינטון אחרי חתימת הסכם השלום עם ירדן. קלינטון שאל אותו איך זה שירדן הסכימה בסוף לחתימה. זה בגלל שגיאה שאתה עשית, אמר לו פרס. כל הזמן העברתם איתותים לירדן שלא תמחלו לה על החוב. לפני חודש, בשיחתך עם המלך, לא נזהרת ואמרת לו שתמחלו לו.

אם תהיה לך הצעה לשגיאות נוספות, אמר קלינטון, תן צלצול. פרס לא איבד את הכדור הזה. השגיאה הבאה שלך, הוא אמר מיד לקלינטון, זה הבנק לפיתוח אזורי. הבנק הזה שיקום לאט לאט זה מפעל ממדרגה ראשונה. השבוע, בנאום של וורן כריסטופר בפתיחת ועידת עמאן, הכריז כריסטופר על תמיכת ארה"ב בהקמת הבנק הזה. אבל לא רק הבנק הוא חלום ישן של פרס. גם הוועידה שהתקיימה השבוע ברבת־עמון תוכננה כבר לפני שנתיים. שגריר ארה"ב, מרטין אינדיק, סיפר באותו מפגש במלון דן, שבלילה שבין ה־5 ל־6 בנובמבר 93', יומיים אחרי הבטחתו המפורסמת של פרס: "תזכרו את ה־3 בנובמבר", התקיימה בפאריס פגישה שבה השתתפו גם דניס רוס ואורי סביר. כבר אז, סיפר אינדיק, דובר על ועידה ברבת־עמון. וכל השאר זה היסטוריה.

המלך חוסיין יודע מי עומד מאחורי הוועידה הזאת. פרס לא היה מתוכנן לנאום בטקס פתיחת הוועידה. אחרי כמעט שעתיים וחצי, כשהסתיימו הנאומים, ניגש חוסיין אל המיקרופון, תחת מבטו המופתע של יורש העצר, הנסיך חסן, שהינחה את הארוע. חוסיין אמר: יש באולם הזה שלושה מקבלי פרס נובל. שניים מהם כבר דיברו (רבין וערפאת), הייתי רוצה להזמין את השלישי.

פרס עלה לבמה ודיבר. במקרה שלו, טפשי יהיה לחשוב שזה היה מתוכנן. לפרס אין בעיה לתת נאום מצויין ללא הכנה מראש, ללא דפים. אפשר לראות במחווה הספונטנית הזאת של המלך חוסיין חלק מהחזר החוב שלו לפרס על הוועידה הזאת.

■

בכינוס בדן פנורמה היה יוסי ביילין נחוש שלא לתת לרושם של ועידת קזבלנקה להשפיע על הוועידה הנוכחית. חשיבותה של הוועידה בקזבלנקה היתה בראשוניות שלה, באווירה שהיא יצרה. ועידת עמאן, הוא אמר, צריכה להיות יותר מעשית. פה עושים עסקים. ביילין לא אמר את מה שכולם בחדר יודעים, שמבחינה עיסקית ועידת קזבלנקה היתה כישלון. יכול להיות שזאת האווירה שעליה הוא דיבר. ועידת עמאן ציננה קצת את ההתרגשות, הנמיכה קצת את הציפיות, וזה הטון הנכון לעשות עסקים. כבר ביום הראשון של הוועידה אמר לי דני גילרמן, נשיא איגוד לשכות המסחר, שהארוע ברבת־עמון פחות מרגש. בקזבלנקה, הוא אמר, הסתובבת מוקסם מהגלימות, מהכאפיות, מהצבעים. רצית להחליף כרטיסי ביקור עם כל מי שהיתה עליו

◄

עורך: אבי בטלהיים ■ סגן עורך: גונן גינת ■ עריכה: אבי וינברג, דנה נצר ■ עיצוב: יורם נאמן ■ גרפיקה: עפרה פרלמן

חמי שלו

הפנטזיות מתחילות להתגשם

הבוקר, לפני שנתיים בדיוק, עטה שר החוץ שמעון פרס פאה נוכרית והדביק שפם מלאכותי לשפתו העליונה. יחד עם מנהל לישכתו, אבי גיל, ועם איש המוסד, אפרים הלוי, חזר פרס לישראל במכונית מוסווית, דרך גשר אלנבי, לאחר יממה של משא ומתן מרתוני עם המלך חוסיין והנסיך חסן. אמש, לפני שנתיים, חתמו פרס וחוסיין על נייר עקרונות שנודע לימים כ"מסמך ה־3 בנובמבר", אף שנחתם למעשה ב־2 בנובמבר.

את הטעות בתאריכים השריש פרס בעצמו, כאשר בראיון לטלוויזיה שנערך כמה ימים לאחר חזרתו מרבת־עמון, אמר למראייניו: "זיכרו את ה־3 בנובמבר". ההצהרה הרגיזה את המלך חוסיין וזיכתה את פרס בקיתונות של לעג וביקורת. גורמי המודיעין העריכו אז שאין כל סיכוי שהמלך חוסיין ילך בעקבות הפלשתינים ויחתום על הסכם עם ישראל. חוסיין יחתום רק אחרי הנשיא אסד, אמרו.

חוסיין אמנם הישהה לכמה חודשים את המשך התהליך עם ישראל, אך בחלוף שנה בדיוק, הרבה לפני אסד, הוא התייצב בעין עברונה בערבה וחתם על הסכם שלום מלא. ההסכם הזה עוצב ללא השתתפותו של פרס, למורת רוחו הרבה, אך הכיל חלק ניכר מהניסוחים שהיו כלולים בנייר של ה־2 בנובמבר.

אחד הסעיפים באותו נייר דן בקיום ועידה כלכלית שתכנס את ראשי "התעשיה, פיתוח משאבי אנוש ושיתוף פעולה כלכלי מכל העולם". הוועידה, נאמר בהסכם, תתכנס ברבת־עמון. לקראת כינוסה, יכינו שני הצדדים חוברת שתפרט את סדר יומה של הוועידה ו"תכשיר את דעת הקהל" בשתי המדינות. סעיף אחר בהסכם דן ב"פיתוח נכסים גיאוגרפיים משותפים" לישראל ולירדן, וביניהם ים המלח, בקעת הירדן, הערבה וים סוף.

את רעיון קיום הוועידה העלה פרס בפני יועציו כמה חודשים לאחר שנכנס לתפקידו, הרבה לפני שהושגה פריצת־הדרך באוסלו.

"מי יבוא לדבר כזה", שאלו אותו העוזרים, שאפילו הם נדהמו ממידת החופש שהבוס מוכן להעניק לדמיונו הפורה.

"חכו ותראו", השיב פרס.

השבוע, בחלוף שנתיים, התגשמה עוד פנטזיה של פרס. מאות אנשי עסקים, שועי עולם מכל קצות תבל, התכנסו ברבת־עמון כדי לעשות "ביזנס", ובהזדמנות חגיגית זו גם לעצב עתיד של שיתוף פעולה באזור. במסגרת הוועידה, נחתמה גם העיסקה הראשונה: הפקה משותפת, ישראלית־ירדנית, של ברום מים המלח. על העיסקה הזו דנו לראשונה, פרס וחוסיין, בנובמבר לפני שנתיים.

■

באותם ימים, פירסם פרס את ספרו "המזרח התיכון החדש", שזכה גם לקבלת פנים שנעה בין קרירות לעוינות ממש. בעמוד 101 בספר, הציע פרס להקים "בנק לפיתוח המזרח התיכון". ההצעה הזאת נתקלה לא רק בסקפטיות, אלא בהתנגדות ממשית כמעט בכל העולם. פרס לא אמר נואש: הוא מכר את הרעיון לירדן ולמצרים, רתם לעגלתו את הנשיא קלינטון, ואחר כך פיצל את האיחוד האירופי לקבוצות מתחרות. יתכן שביום מן הימים יתברר שהמתנגדים ליעילותו של הבנק צדקו, אבל אף אחד לא יוכל לקחת מפרס את אחד ממסעות השתדלנות המפוארים ביותר בהיסטוריה של זמננו.

כי לפנטזיות של פרס יש תכונה מיוחדת: הן נוטות להתגשם. כך היה עם הכור בדימונה, כך היה עם התעשיה האווירית, כך היה עם התוכנית הכלכלית שהצילה את ישראל בשנת 1985, כך היה עם המשא ומתן עם אש"ף וכך היה עם הוועידה הכלכלית ברבת־עמון. הפנטזיות של פרס לא רק נתגשמות, הן גם הופכות לציוני דרך בהיסטוריה של מדינת ישראל.

פרס איננו אדם נעדר חסרונות, אך יש בו צירוף נדיר של תכונות שהפכו אותו לאחד המדינאים המכובדים ביותר בעולם. פרס הוא גם איש ביצוע וגם איש חזון, ויש לו את היכולת לגבש ולבצע את הטקטיקה הראויה לחבר בין השניים. במימשלים מודרניים, נוטים להבחין בין טיפוסים "חושבים" לבין טיפוסים "מבצעים": פרס הוא שניהם גם יחד.

נהוג להבחין בין מעמדו של פרס בישראל לבין הכבוד הרב שרוחשים לו בחוץ־לארץ, אך נדמה שבזמן האחרון חלה הפשרה ביחסים בינו לבין הציבור בישראל. יצחק רבין החליף אותו בתור שק־החבטות החביב של האופוזיציה, ופרס – ה"חתרן הבלתי נלאה" מן העבר – זוכה עתה בתואר "הפוליטיקאי האמין ביותר" במישאלי דעת קהל. אולי יש לכך קשר עם העובדה שחלק מהחזיונות הפנטסטיים שלו רוקמים עור וגידים אל מול עינינו.

אין לו בעיה לתת נאום בלי הכנה. פרס בעמאן
צילום: א.פ.

ביום שני בצהריים אירח פרס את משתתפי הוועידה לארוחת צהריים חגיגית במלון פורטה גרנד. יותר מ־200 איש הגיעו לארוחה אלגנטית שהכינו במשותף השף הישראלי של מלונות דן והשף הירדני של מלון פורטה גרנד. אם לחלום המזרח התיכון החדש של פרס היו צבעים וקולות וריחות, אלה כנראה היו פניו: מאות אנשים מירדן, מצרים, מרוקו, קטאר, ערב הסעודית, עומאן, טוניס וישראל מרימים כוס יין ירדני

(המשך מהעמוד הקודם)

גלאביה. היום אנחנו רואים אותם כאן, וכבר לא קופצים על כל אחד. יש באמת תחושה של עסקים כרגיל. חיריים שלנו, אמר גילרמן, מושטות אליהם, אבל העיניים שלנו מביטות מעבר להם, אל העולם, אל החברות הבינלאומיות.

רגישות מיוחדת היתה בוועידה כלפי המצרים. הם כמעט לא הוזכרו בנאומים, ונוצר רושם כאילו תהליך השלום התחיל מאז ההסכם עם ירדן ולא לפני 17 שנים. הם הבינו שהיתרון היחסי שלהם הולך ונעלם אם הם לא יזיזו דברים קדימה. ביום ראשון בערב התקיימה במלון אינטרקונטיננטל פגישה בין מצרים לישראלים. חמישה שרים ממצרים היו שם, נשיא התאחדות התעשיינים שלהם ושלנו, ומשלחת תעשיינים מהסקטורים של הטקסטיל, המזון ואנשי אקדמיה. האווירה היתה פתוחה, חמה, הבדל עצום לעומת מפגשים משותפים קודמים. דיברו על קשיים, על פרוייקטים משותפים, אפילו על עזרה שלנו בבניית מכללה לטכנולוגיה בתחום הטקסטיל במצרים. הוחלט על פגישה משותפת בטאבה בסוף החודש. ואז דיבר איש אקדמיה מצרי. הוא אמר שהסיכוי לבנות משהו משותף לאורך זמן, מותנה בכך שהישראלים לא יתייחסו אל המצרים רק כאל כוח עבודה זול, אלא שירצו לפתח איתם כוח ניהולי וכוח אינטלקטואלי. רק כך, הוא אמר, תהיה היזמות המשותפת יציבה.

כמאה תעשיינים ואנשי עסקים ישראלים הגיעו לוועידה. אלה הם באמת צמרת המשק הישראלי. דן פרופר, דן גילרמן, מיכאל שטראוס, מיקי פדרמן, דב תדמור, דב לאוטמן, גדעון להב, ברונו לנדסמן, דוד קוליץ, מספר אנשי עסקים ערבים מהגליל ומנצרת, שרים ואנשי הפקידות הגבוהה במשרדים השונים. מי שלא הגיע בטיסה המסחרית הראשונה שיצאה במוצאי שבת מנתב"ג לרבת־עמון, הגיע למחרת במכונית מוועידת העסקים בירושלים. שאול אייזנברג, יוסי ורדי ונגיד בנק ישראל, יעקב פרנקל.

מיד אחרי נאומי הפתיחה תפס אחד מכתבי הרדיו את דב לאוטמן ושאל אותו: נו, זה לא הבבל"ת שהיה בקזבלנקה? לאוטמן רתח. לתעשיינים ואנשי העסקים הישראלים היה רצון גדול להאמין בהצלחת הוועידה. אולי זה קצת עניין פסיכולוגי - אתה לא יכול לקחת חלק בארוע שהושקע בו כל כך הרבה ולא לרצות להאמין שהוא מוצלח. אבל יש פה גם עניין של אמונה אמיתית בעצם העניין, גם אם עיסקאות לא נחתמות מיד. יש משמעות גם לישיבה של מיכאל שטראוס בלובי של מלון 'עמרה פורום' עם איש עסקים ירדני. השאלה הכי מרגיזה מבחינתם היא אם יש ת'כלס. הדברים החשובים לא קורים בוועדות השונות, אלא דווקא בברים, בלובי של בתי המלון.

"אין דבר כזה ת'כלס", אמר לי ארנון טיברג. "זה לא עובד ככה שמיד קורים דברים. החשוב הוא שיש אווירה, שיש דיבורים. פעם אמר לנו שאול אייזנברג ש־90 אחוזים מהזמן הוא מדבר עם אנשים. אפילו אם רק משני אחוז מכל הדיבורים האלה יוצא משהו – זה מספיק".

■

רבת־עמון עשתה מאמצים אדירים כדי שהוועידה תעבור בשלום. רובעים שלמים בעיר נסגרו ולא הותרה בהם תנועה, אלא אם אתה מצוייד בתג מתאים. אלפי אנשי ביטחון ניצבו ברחבי העיר. בבתי המלון היתה שמירה כמעט אישית. במסדרונות, בכל קומה מול המעלית, עמדו לפחות שני שוטרים עם נשק. כל משתתף קיבל תיק שחור גדול עם סמל הוועידה, עמאן 95'. היו בו מכתביה עם בלוק כתיבה, מפות של ירדן, חוברות שונות על ירדן, פרוספקטים, קלטת וידאו של חיל האוויר המלכותי, קופסה עם שקופיות, גרתיק קטן רקום עם מלח מים־המלח ושני ספרים, מעוטרים בסמל המלוכה: "נאומים נבחרים של המלך חוסיין, 1988־1994", בעברית ובאנגלית.

בגלל בעיות הביטחון, בלתי אפשרי היה להיפגש עם האיש הפשוט ברחוב. ביום שני חיפשתי איש כזה, ונכנסתי למספרה של בית המלון. זאת היתה מספרת גברים, והספר, בחור צעיר בשנות ה־20 לחייו, הביט בי במבוכה גדולה. בחוץ, ליד חלון הזכוכית, ציחקקו אנשי הביטחון. כשרחפתי את הראש לתוך הכיור, טיפל בי הספר בזהירות כאילו הוא מוריד לי רעלה. למרבה הצער הוא לא ידע מלה אנגלית. ממש לפני שיצאתי ניסיתי שוב.

אני, אמרתי באנגלית והצבעתי על עצמי, מתל־אביב.

הוא שתק רגע ואחר כך אמר באנגלית: אני – והצביע על עצמו – אני מיפו.

■

ביום שני בצהריים אירח שמעון פרס את משתתפי הוועידה לארוחת צהריים חגיגית במלון פורטה גרנד. יותר מ־200 איש הגיעו לארוחה אלגנטית שהכינו במשותף השף הישראלי של מלונות דן והשף הירדני של מלון פורטה גרנד. אם לחלום המזרח התיכון החדש של פרס היו צבעים וקולות וריחות, אלה כנראה היו פניו: מאות אנשים מירדן, מצרים, מרוקו, קטאר, ערב הסעודית, עומאן, טוניס וישראל מרימים כוס יין ירדני. בשולחן שאני ישבתי, למשל, ישב עיתונאי מלבנון שעובד בדובאי, כמה פקידים ממערכת התחבורה היבשתית והימית של ירדן, סרג' ברדוגו, לשעבר שר התיירות המרוקני והיום ראש הקהילה היהודית במרוקו, משה גולוס, תעשיין ישראלי, מנכ"ל מארקס אנד ספנסר באנגליה, תת־אלוף (מיל.) גבי זוהר, לשעבר ראש המינהל האזרחי והיום איש עסקים, ואלוף (מיל.) יאנוש בן־גל מתה"ל.

ענייני מיפו – שאל העיתונאי הלבנוני בפליאה את יאנוש, חשבתי שאצלכם אנשי צבא הולכים רק לפוליטיקה. לשולחן ניגש דני רוטשילד, שהיה מתאם הפעולות בשטחים והשתתף בשיחות השלום עם הפלשתינים. היום הוא בעל חברה לייזום פרוייקטים. אחהה, אמר לו יאנוש, גנבתם את כל התיקים על הערבים והלכתם לעשות עסקים.

את רואה, אמר לי יאנוש, מצביע על רוטשילד ווזהר, זה המורל החדש של אנשי הצבא. פעם הם היו הולכים לפוליטיקה. היום הערביסטים שעסקו בכיבוש האזרחי ביהודה שומרון ועזה יוצאים ופותחים עיסקי יזמות מתוך היכרות של השטח והצרכים.

דני גילרמן מזמין לבמה את "האיש שהחזון והמעשים שלו הביאו אותנו עד כאן". עולה שמעון פרס. "שלום פוליטי בלבד - זה פסח", הוא אומר. "היום אנשים שואלים מה אתה מביא לי הביתה. הם רוצים לראות את התוצאות האמיתיות בבית, בזמן אמת".

ואז, אחרי כל השנים האלה ששמענו על חלום המזרח התיכון החדש שלו, אחרי שסוף סוף התרגלנו לחלום הזה, אומר פרס: "אנחנו לא צריכים מזרח תיכון חדש. אנחנו צריכים מזרח תיכון שיתאים את עצמו לשינויים החדשים".

סימה קדמון

נשיאות בלתי הולמת

לפני כמאה שנים הודח מפקד משטרה בעיירה ניו־ברפורד שבמסצ'וסטס, רק משום שהשמיע התבטאות פוליטית. הוא עתר נגד פיטוריו בהסתמך על התיקון הראשון לחוקה, המקדש את חופש הדיבור. השופט הרגול אוליבר וונדל הולמס דחה את עתירתו על הסף בנימוק העקרוני הבא: "לעותר יש אכן זכות חוקתית לדבר על פוליטיקה, אך אין לו זכות חוקתית להיות שוטר". הולמס הוסיף והסביר, כי בעוד שחופש הדיבור מובטח לכל אזרח, ללא תנאים, הרי את זכות הכהונה במשטרה (או בתפקיד ציבורי רגיש אחר), מותר ואף ראוי להתנות בתנאים כובלים המתחייבים מרגישותה. מי שמעוניין למצות עד תום וללא תנאי את חירות הדיבור שלו – רשאי וזכאי בהחלט לעשות זאת, אך לא בעודו לובש את אדרת כהונתו הציבורית.

נזכרתי השבוע בפסיקה הישנה והשנונה הזאת, לא רק בגלל הודחה של פרשת שחל־טרנר לכותרות (והרי הדחת מפקד משטרה שנחשד בניהול שיחה פוליטית היא שהציתה את כל הפרשה), אלא בעיקר בגלל הפולמוס סביב התבטאויותיו של הנשיא עזר ויצמן. נשמעה כבר הטענה החסודה כי מי שמסתייגים מן ההתבטאויות הללו ומבקשים לרסנן, "סותמים לנשיא את הפה", והועלתה גם השאלה הדמגוגית: "האם לנשיא אין חופש ביטוי כלאחרון האזרחים"? (ממש נוגע ללב לשמוע את הסניגוריה הזאת על חופש הדיבור של ויצמן, מפי מי שתבעו – רק לפני כחמש שנים – להעמידו לדין על בגידה, בשל שיחות עם אנשי אש"ף...). ובכן, בפראפראזה על פסיקת השופט הולמס, יש להשיב על השאלה הזאת כך: לאזרח עזר ויצמן יש אכן זכות חוקתית לחופש ביטוי מלא כמו לכל אזרח, אך אין לו זכות (או חובה) חוקתית לכהן כנשיא, וכל עוד הוא בוחר לכהן בכהונה הזאת, הוא אמור לכבד כלשונם וכרוחם את כל התנאים והסייגים הנלווים אליה.

■

ואכן, גם בישראל – כמו בארצות הברית – כהונה במישרות ציבוריות רגישות כרוכה במיגבלות – כתובות ובלתי כתובות – שאינן חלות על אזרחים מן השורה, ואשר נועדו להדגיש את אופיין הבלתי תלוי והא־פוליטי של המישרות. וככל שהמישרה רגישה יותר, בכירה יותר וייצוגית יותר – כן מחריפות המיגבלות, ואין מדובר על מיגבלות ביטוי בלבד. כך, למשל, שופט איננו יכול לעסוק בשום עיסוק פומבי מחוץ לשפיטה, אלא באישור נשיא בית המשפט העליון. נשיא המדינה ככול אף יותר: הוא איננו יכול למלא שום תפקיד או לשאת שום תואר נוסף אלא באישור מיוחד של ועדת הכנסת, ואיננו רשאי לטוס לחו"ל (אפילו לחופשה משפחתית) ללא אישור הממשלה.

אשר להתבטאויות בעלות אופי פוליטי, כבר לפני כ־40 שנה קבעה ועדה בראשות שופט בית המשפט העליון, צבי ברנזון, כי אף בהיעדר חוק מפורש, "מצווה עובד ציבור הממלא תפקידים בכירים או רפרזנטטיביים להימנע מהשתתפות בוויכוח פוליטי". ומי לנו בעל תפקיד ציבורי בכיר ורפרזנטטיבי יותר מנשיא המדינה?

כאשר נושא מישרה ממלכתית רגישה חורג מן המיגבלות הנגזרות ממנה, מכנה זאת החוק "התנהגות שאיננה הולמת את תפקידו", והוא צפוי בדרך כלל לדין משמעתי ו/או לפיטורין. הסנקציה הזאת ננקטה בעבר גם כלפי בכירים. כך, למשל, לפני כעשר שנים אישר בית המשפט העליון את פיטוריו של גדעון ספירו, מנהל מחלקה במרכז ההסברה, משום שכתב (מחוץ לשעות העבודה) מכתבי ביקורת על מלחמת לבנון. השופט המחוזי דב איתן ז"ל נאלץ להיפרד מכס השיפוט בגין חתימה חד־פעמית (!) על עצומה נגד אותה מלחמה. כעבור שנים אחדות אילץ בג"ץ את הרב עובדיה יוסף לבחור בין מעורבות פוליטית (לרבות כזו המתבטאת בעצות מילוליות בלבד), לבין המשך כהונתו בבית הדין הרבני הגדול. ההצטברות של התבטאויות ומכתבים שנויים במחלוקת אף גרמה, כזכור, לסיום כהונתה רבת־השנים של עו"ד פליאה אלבק בצמרת משרד המשפטים.

■

גם על הנשיא אוסר החוק במפורש "התנהגות שאיננה הולמת את תפקידו". הבעיה היא שאותו אי־אפשר להעמיד לדין, משום שעל פי החוק הוא "חסין בפני כל פעולה משפטית". גם אי־אפשר לפטרו, אלא על פי קובלנה של 20 ח"כים והחלטה של 90 ח"כים, וזו כמובן אופציה הנראית תיאורטית לחלוטין. כלומר, כיבוד המיגבלות הנגזרות ממישרתו, תלוי בעצם לחלוטין ברצונו העצמי וברצונו הטוב. בהיעדר ריסון ורצון כאלה מצידו של הנשיא הנוכחי, גם חקיקה מגבילה נוספת, מן הסוג שהציע יו"ר ועדת החוקה, ח"כ דדי צוקר, תהא חסרת תכלית ותוחלת.

המסקנה קשה אך ברורה – עד תום הקדנציה של ויצמן, אין דרך ריאלית למנוע התנהגות והתבטאויות בלתי הולמות מצד נשיא המדינה. בהסתיים הקדנציה – אם לא יימצא עד אז מועמד מוסכם (מאיר שמגר?!), שתהיה ודאות מוחלטת שיכבד את אופי המישרה ומיגבלותיה – עדיף ביטול מוסד הנשיאות על המשך ביזויו. כבר לפני חמש שנים כתב הפרופסור למשפט חוקתי (והשר דהיום) אמנון רובינשטיין, בלשון המעטה אקדמית, כי "השאלה אם יש צורך בנשיא נבחר חסר סמכויות שנויה במחלוקת". הוא הוסיף והעיר, כי "מעטים ראשי מדינה, ובעיקר ראשי מדינה נבחרים, שהם כה בלי סמכויות כנשיא מדינת ישראל".

מאז נכתבו הדברים רק התחזק תוקפם, באשר נלקחה מהנשיא סמכותו הכמעט אחרונה: בחירת המועמד להרכיב את הממשלה ולעמוד בראשה. בנסיבות הללו, זה נראה מיותר וטפשי במיוחד להסתכן בעוד קדנציה של נשיאות בלתי הולמת.

חוק וסדר
משה נגבי

לכבד את המיגבלות. הנשיא עזר ויצמן
צילום: גרי אברמוביץ

המסקנה קשה אך ברורה – עד תום הקדנציה של עזר ויצמן, אין דרך ריאלית למנוע התנהגות והתבטאויות בלתי הולמות מצד נשיא המדינה. בהסתיים הקדנציה – אם לא יימצא עד אז מועמד מוסכם (מאיר שמגר?!), שתהיה ודאות מוחלטת שיכבד את אופי המישרה ומיגבלותיה – עדיף ביטול מוסד הנשיאות על המשך ביזויו

אפרים [illegible]

נשיא טוב

חבר הכנסת דדי צוקר, מחסידי חופש הביטוי, יוצא למסע צלב חדש למען חופש הדיבור בישראל. והפעם הוא נאבק למען זכותו של עזר ויצמן לומר כל דבר, בתנאי שהוא מקובל על דדי. במידה ודבריו של הנשיא חורגים מן התנאי הנ"ל – יש להגביל, ומיד, את התבטאויותיו הפוליטיות של האזרח הראשון.

אם פורנוגרפיה היא עניין של גיאוגרפיה, הרי היפוקרטיה היא עניין של סימפטיה. סימפטיה של מר צוקר, כמובן. איש לא שמע את דדי יוצא בקריאה לסכור את פיו של הנשיא נבון בימי סבוה ושתילא. ויש לי ניחוש פרוע, שאילו היה עזר ויצמן יוצא במסע תמיכה למען הסכם השלום, היה דדי ניצב בראש חומת ההודפים את מיתקפת הליכוד – ממש כפי שהם עושים כיום כנגדו.

אם נקבל ברצינות את דרישותיו של מר צוקר בדבר חוק האוסר על נשיא המדינה להתבטא בעניינים פוליטיים, נשאיר נשיא עם אוצר מילים של בערך 60־70 מלה. משהו המקביל לכמות המילים של ילד לא כל כך מפותח בגיל שנתיים. למעשה, לבד מ"חג שמח", "תהיו בריאים" ו"ראומה"!! – לא יכול האזרח מספר אחד, או במקרה שלנו האזרח מספר חזק, לומר הרבה. אולי רק עוד "ניגשו אליכם"? ו"סליחה, איפה פה השירותים"? – אבל בזה זה נגמר. כל שאר המילים עשויות לפגוע ברוח החוק.

הערה נשיאותית בדבר הצורך בפעולה תקיפה נגד תאונות הדרכים, למשל, היא ביקורת פוליטית מוסווית נגד שרי התחבורה והמשטרה – ובעקיפין נגד הממשלה כולה. נאום הוצב לחבות ברבה שיוויון האשה, הוא זלזול ופגיעה ביהדות הדתית והרבנים. קריאה להגברת הפריון בעבודה היא יציאה אל מול ציבור הפועלים והתעשיינים העושים ימים כלילות בתעשת ובמפעל. בקיצור, על פי תורת התי"צ הנה עק. יש לאמץ וברחוסות את הגישה האומרת: "נשיא טוב – הוא נשיא אילם".

מזור, אבל עד כה היו אלה דווקא אנשי הימין שביקשו לצנזר ולהגביל התבטאויות פוליטיות אמיתיות או דימיוניות של אישי ציבור. אותם אברי "האחות השדושי", כדופי "המאפיה השמאלנית" מדוה שקלו השוו בכל העת מי אמר מה, מתי, כמה ולמה – [illegible] [illegible] מספר ומה [illegible] לשאל ומה כמות המילים [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

גם אני לא מאושר מדבריו של הנשיא, אבל בניגוד לחבר הכנסת צוקר, אני אלחם על זכותו של מר ויצמן לומר שטויות.

4 השעות האחרונות

דוד לביא
שליח מעריב למלטה

ומי האחרון של פתחי שקאקי החל דווקא בים. הדרך מלוב למלטה באותו הלילה שבין רביעי לחמישי לא היתה קשה במיוחד. מזג אוויר נוח היטיב עם נוסעי המעבורת 'גרנטה', ששילמו 74 לירות מלטזיות (כ־650 ש"ח) לכיוון אחד. מרביתם הצליחו לנמנם בהפלגה הלילית, שארכה כ־11 שעות. לד"ר שקאקי הוצעו, כמו לכל הנוסעים, ארוחת ערב הכוללת צלי בשר וסלט ירקות, וכן ארוחת בוקר צנועה עם ביצים, לחם קלוי, ירקות וקפה חזק. לכ־מה מהנוסעים, שהסכימו לשלם תוספת למ־חיר, ניתן תא שבו אפשר לנמנם בפרטיות.

המעבורת הגדולה התקרבה באיטיות אל אדמת מלטה וצפרה פעמיים. קברניטה ניווט אותה בשגרתיות אל המזח, ושניות לא רבות אחר כך נצמדו ירכתיה אל ריצפת הבטון המלוכלכת של נמל המעבורות הקטן של וולטה.

'גרנטה' היא אחת משלוש המעבורות המפליגות בסבב יומי מלוב למלטה ובחזרה. כבר שלוש שנים נמשך ההסדר הזה. בלילה יוצאת המעבורת מנמל טריפולי, בבוקר מגיעה למלטה ובערב שבה ללוב. עבור אזרחי לוב הנתונים בחרם מצד חברות הת־עופה העולמיות, מלטה היא הדרך אל החו־פש. ובכתיב החופש, מלבד 'גרנטה' סובבות גם 'טולטלה' ו'האנה', ושלושתן שייכות למ־משלת לוב, ליתר דיוק ל"חברת ההובלה הלאומית הכללית" של מימשל קדאפי.

כיוון שהים היה רוגע, לא היטלטלה 'גרנטה' הרבה באותו לילה. רק מעטים מבין הנוסעים שירדו ממנה לקו במחלת ים. שקא־קי לא היה אחד מהם. מעט אחרי תשעה תשע בבוקר הוא ירד בנמל ולטה: איש כבד גוף, לבוש בחליפה טובה. בידו האחת אחז מזוודה לא גדולה. בשנייה – תיק יד. הוא התערבב בהמון שנפלט מהאוניה הצהובה.

הוא יצא החוצה אל הטרמינל המוארך. כמה אורחים לובים כבר ישבו שם על ספסלי העץ, לתפוס תור לקראת הערב. הגברים הלובים מגיעים בבוקר, הילדים והנשים מצטרפים אליהם אחר הצהריים, שעתיים־שלוש לפני הרמת העוגן.

רובם של 600 הנוסעים הלובים הגיע למלטה בדרכם לאירופה, מיעוטם היו בדרך למדינות המפרץ הפרסי. שקאקי התכוון לעלות דווקא על המטוס לדמשק, אבל בכרטיס הטיסה שבכיסו לא נעשה, בסופו של דבר, כל שימוש.

ד"ר שקאקי הגיש את דרכונו לפקיד ביקורת הגבולות. "איברהים א־שאוויש" נכתב בו. האזרחות: לובית. הגיל: 43. היתה זו הפעם התשיעית שדרכונו של מנהיג הג'יהאד האיסלאמי הוטבע בחותמת המלטזית, ופקיד הגבולות לא עורר בעיות.

אחר כך יצא שקאקי אל הכביש המתפתל על צלע ההר. נהגי מוניות צבועות לבן התחננו ללקוחות. "למלון דיפלומט", ביקש שקאקי. למנהיג הג'יהאד האיסלאמי נותרו רק עוד ארבע שעות לחיות.

הקונה האחרון

מרבית מלונות האי הקטן והשליו ממוקמים בוולטה הבירה ובסלימה, עיירת קייט המרוחקת ממנה קילומטרים ספורים. לפיכך, הנוסע אינו צריך להבהיר לאיזו עיר הוא מתכוון להגיע. מספיק שם המלון. כעבור רבע שעה של נסיעה, עצרה המונית בפיתחו של מלון דיפלומט בעיירת סלימה. זהו בניין בן שבע קומות, הממוקם על הטיילת הצופה לים. הכתובת: טאוור רוד 173. על גגו בנויה בריכה בצורת טרפז. בקומת הקרקע פית קפה, שגאוותו על הקפוצ'ינו המעוטר קצף עבה ועל העוגות האיטלקיות המסודרות בתוך מקרר זכוכית צר. בכסאותיו הלבנים, המגולפים, תמצא כמעט תמיד זוג אוהבים אחד או שניים המחלקים עוגת טירמיסו ומביטים על הים שממול.

שקאקי, כמנהגם של טרוריסטים, העדיף להיכנס למלון דווקא מכניסת בית הקפה – הכניסה הצדדית – ולא מהכניסה הראשית. בעודו ממתין מול דלתות הקבלה, נשקף מהמראה הכהה שמאחוריו פלג גופו העליון: איש בגיל העמידה, מזוקן, חבוש פיאה נוכרית שחורה. עוד שלוש שעות נותרו לו.

שקאקי לא הזמין חדר מראש. למזלו, או אולי לא, בנסיבות העניין, היו בדיפלומט חדרים פנויים. הוא שלף את דרכונו הלובי והעתיק במהירות את פרטיו האישיים, באותיות לטיניות. מילא את הכרטיס באופן מדוייק, בהתאם לכתוב בדרכונו. פקיד הקבלה נטל את הכרטיס והעניק לו את מפתח חדרו – 616. היתה זו הפעם הראשונה ששקאקי התארח במלון הזה. נראה שבכל פעם שהגיע מלוב למלטה, נהג להתאכסן במלון אחר, כדי להקשות על עוקביו.

כיוון שבסך הכל ביקש להעביר שעות אחדות עד הטיסה לדמשק, הסתפק שקאקי במלון בדירוג ארבעה כוכבים, שגובה מאורחיו 28 לירות מלטזיות (כ־90 דולר) לחדר ליחיד, כולל ארוחת בוקר. לשקאקי לא היה עניין בבריכה על הגג ולא בבית הקפה המשקיף אל הים. הוא עלה לקומה השישית ונכנס לחדרו. חדר צנוע, מקלחת, שולחן קטן, טלוויזיה. אחר כך הניח על המיטה את מזוודתו ואת תיק היד שלו וירד למטה. האיש שהיה אחראי למותם של עשרות ישראלים, יצא למסע האחרון של חייו – מסע קניות. את מפתח חדרו לא הפקיד, כנהוג, בקבלה, אולי מחשש שמישהו יוכל להסיק מכך מהן תנועותיו, ותחת זאת תחב אותו בכיסו.

הוא יצא את המלון והחל לצעוד ימינה, לעבר מרכז הקניות החדיש במרכזה של סלימה. על אף המראה העתיק, הכמעט־מוזנח של מלטה, ואולי בעצם דווקא בגללו, מבקרים בה תיירים לא מעטים. למענם פתחו רשתות בינלאומיות אחדות סניפים בעיירה המנומנמת. שקאקי חלף על פני החנויות של בנטון וסטפנל, צעד ב"היי סטריט" ופנה ימינה אל רחוב "דה סטרנד". כאן נכנס אל בית הכלבו הגדול של מרקס אנד ספנסר.

הוא עלה לקומה השניה, נבר בין חולצות הגברים ובחר חולצה. אחר כך הלך לשלם. 14 לירות (42 דולר) עלתה לו החולצה. ד"ר שקאקי שילם במזומן. הקופה הרושמת הדפיסה על הקבלה את שעת התשלום: 12:30. עוד 45 דקות נותרו לו.

הקופאית ארזה את החולצה בתוך שקית ירוקה, רחבה, ושקאקי עבר אל חנות היוקרה הסמוכה, ברנארדי. בקומה התחתונה ממוקמת מחלקת בגדי הגברים. בעליונה – בגדי הנ[illegible] והילדים. שקאקי הלך לקנות משהו למשפחה.

בין המרפים והקולבים מצא שמלה לבנה, שמרנית, [illegible] קישוטים בצבעי אדום וכחול. אחר כך בחר גם צעיף נשים [illegible] עדין, וניגש לקופה. המוכרת, מלאני שמה, בת 20, גבתה [illegible] ממנו 6.60 לירות עבור השמלה, ו־4 לירות תמורת הצעיף. [illegible] כאן שילם שקאקי במזומן, בלי הרבה דיבורים. מלאני קיפלה [illegible] השמלה והצעיף והכניסה אותם לתוך שקית כחולה, שע[illegible] מוטבעת האות B בצבע כתום – סמלה המסחרי של [illegible] ברנארדי, המייבאת את מוצריה מאיטליה. רק לפני שלוש[illegible] חודשים נפתח סניף הרשת במלטה, והוא גדוש קונים.

בדרכו למטה החליט שקאקי שהוא מעוניין בעור [illegible] ממדף מתכת גדול, שעליו מונחות חולצות גברים משובצות, [illegible] אחת לעצמו. בינתיים התקרבו מחוגי השעון ל־12:55, ו[illegible] החנות הגדולה נסגרו בפני קונים מבחוץ. שקאקי, שכבר [illegible] בפנים, התעקש לסיים את קניותיו.

מריקה סיברס, בת 25, זבנית גבוהת קומה, חשבה ש[illegible] המזוקן מגזים מעט כשהוא מרשה לעצמו לערוך את [illegible] בנחת על חשבון הפסקת הצהריים שלה, אבל לא אמרה [illegible] שקאקי סיים לבסוף להתלבט וניגש אל הקופה שבקו[illegible] התחתונה. הקופאית פאמלה מפסוט, בת 18, קיבלה ממנו [illegible] לירות. הקונה האחרון יצא לדרכו. על הקבלה הוטבעה השעה 12:57. מפסוט לא הבחינה במישהו שעוקב אחריו, נראה [illegible] שקאקי לא הבחין באיש.

הוא שב על עקבותיו ופסע לכיוון המלון. בדרך חלף על [illegible] מוכר ממתקים שמציג לראווה על עגלתו יוגורט מלטזי [illegible] עם אגוזים, ועל פני קבוצה של נהגי מוניות שהמתינו [illegible] שקאקי העדיף לעשות את דרכו חזרה ברגל. הוא צעד במהו[illegible] ואחרי כ־18 דקות כבר היה מול חזית מלון דיפלומט.

כאן התרחשה לפתע הדרמה. צעיר בעל חזות מזרחית [illegible] אל שקאקי מאחור וירה בו פעמים אחדות. שלושה קליעים [illegible]

ד"ר פתחי שקאקי ירד מהמעבורת שהגיעה מלוב למלטה קצת אחרי 9 בבוקר ■ כעבור שעה כבר היה במלון דיפלומט, ומיד יצא לסיבוב בחנויות ■ ב־1 בצהריים כבר צעד ברגל חזרה למלון, אחרי שהשלים את הקניות: שתי חולצות לעצמו, שמלה וצעיף לאשתו ■ רבע שעה אחר־כך ירו שני מתנקשים שלוש יריות בראשו

בראשו של מנהיג הג'יהאד האיסלאמי. הוא צנח קרימה כשני מטרים מפתח המלון. הצעיר נמלט בחברתו של אדם נוסף, על אופנוע כחול.

כתם עיקש

המגיעה בשקאקי היתה אנושה. העדים הראשונים שהתקרבו אליו, זוג תיירים וכמה פועלים שעבדו בכביש, הצליחו להבחין בפגיעות בעורפו ומתחת לעינו. איש לא שמע יריות, ומכאן מסיקים שהמחסלים השתמשו באקדח המצוייד במשתיק קול. רק הצרחות הצליחו להוציא החוצה את עובדי המלון.

ויקטור וולה, מנהל הכספים של דיפלומט, הורה לאנשיו להזעיק את כוחות החירום. ראשית הייגו לתחנת ההצלה הממוקמת בבית החולים "מסידה" הסמוך, אחר כך התקשרו למשטרה, שהגיעה למקום תוך כרבע שעה וסגרה את הטיילת בקטע כביש של כמעט קילומטר. רופא שהגיע למקום קבע את מותו של שקאקי, אולם גופתו לא הוזזה מהמקום עד בואו של הפתולוג.

בינתיים ניגר דמו על המדרכה הצרה שבפתח המלון. כתם הדם הכהה נותר חשבוע על המדרכה. עובדי המלון ניסו לנקותו, אך הוא היה עיקש במיוחד.

הרופאים גחנו מעל גופתו של שקאקי והזיזו הצידה את הפאה שנשמטה מראשו. "לא היה לו סיכוי", אמר אחד מהם, שהביט בפצעים. "מקצוענים", אמר אחר. המפקח הכללי של משטרת מלטה הגיע למקום בליווי בכירים נוספים, אבל איש לא הצליח לעצור או לזהות את הרוצחים.

בינתיים נמלטו המתנקשים דרך "טאוור רוד" ופנו שמאלה, לרחוב "מנואל דימק". אחרי דקות ספורות נטשו את האופנוע מתחת לגשר "סנט פיוס". הם כיסו את הכלי ביריעת בד כדי לעכב את מציאתו, וככל הנראה נמלטו בריצה אל החוף, המרוחק רק כמה עשרות מטרים משם, אל כלי שיט שהמתין להם.

כל הפעולה בוצעה ביעילות ובתיכנון קפדני: התצפיות על מלון דיפלומט נערכו, ככל הנראה, מאז שעות הבוקר – מה שמרמז כי המחסלים עקבו אחרי שקאקי כבר ברדתו מהמעבורת, שכן איש לא ידע היכן יתאכסן במלטה.

כל האנשים שפגשו במנהיג הג'יהאד האיסלאמי ביומו האחרון, לא הבחינו במעקב כלשהו, אבל עדים אחרים הצליחו לקלוט את המתנקשים עורכים תצפיות סמוך למלון. מקצוענותם של המחסלים באה לידי ביטוי גם בכך שעל האופנוע לא התגלו טביעות אצבעות. מדובר באופנוע ימאהה חדיש, שנגנב מאורח צרפתי שהביא אותו עימו לאי. במלטה מעטים האופנועים בכלל, ומעטים עוד יותר האופנועים החדישים, היכולים לשמש מבצעי התנקשות מסוג זה.

יתרה מכך, לוחיות הזיהוי של האופנוע זויפו במיומנות, אם כי למשטרה לא היה קשי רב להבחין בסופו של דבר בתרמית.

■

במלטה נזהרו השבוע מלקשור את ישראל באורח רשמי לארוע. אולם בשיחות פנימיות, עלה שמה של ישראל יותר מפעם אחת. מלטזים רבים דיברו על המוסד כחערצה, אולם בכירים בשלטון הביעו דאגה מ"השימוש שעושים גורמים זרים בטריטוריה הריבונית של מלטה".

"אני לא אוהב את הפיכתה של ארצי למקום שבו גורמים זרים מיישבים סכסוכים ביניהם", אמר שר החוץ המלטזי, פרופ' גידו דה־מרקו, למעריב.

ארונו של ד"ר פתחי שקאקי הועבר לידי שגרירות לוב והוטס לדמשק. במלון דיפלומט נזכרו השבוע שאיש לא טרח לשלם את 28 הלירות המלטזיות – חובו של המת – אולם הוסיפו שנוכח הנסיבות, הם מוותרים על החוב.

לא היה לו שום סיכוי. חוקרי משטרה ורופאים בודקים את גופתו של פתחי שקאקי

צילום: א[illegible]

דרכו האחרונה של טרוריסט. לווייתו של שקאקי בדמשק

צילום: רויטר

כך פועלים המחסלים

חיסולו של פתחי שקאקי במלטה החז
את המוסד לעקרונותיו הראשונים: כ
מנהיג פלשתיני שמארגן פעולות טר
נגד ישראל – יודע שחייו תמיד בסכנ
■ מי מחליט על חיסול, איך מתקבלו
ההחלטות, איך פועלים האנשי
שבקצה המבצע של שרשרת הפיקו

רון מיברג

פתחי שקאקי נרצח במלטה בדיוק 30 שנה אחרי היום בו סייע המוסד הישראלי לסוכניו של חסן מלך מרוקו לחטוף ולרצוח את הגולה והאופוזיציונר המרוקאי מהדי בן־ברקא. ב־29 באוקטובר 1965 נחטף בן־ברקא מפתח המסעדה הפריסאית "בראסרי ליפ". אחרי שעונה ונחקר 24 שעות, נרצח בן־ברקא בידי הגנרל מוחמד אופקיר, שליח המלך, וגופתו נטמנה באי קטן בנהר הסיינה. המוסד סייע לסוכנים המרוקאים בכל ההכנות שקדמו לחיסול, כולל בתוכנית החטיפה, אבל אפילו במוסד העצמאי והאוטונומי של שנות ה־60', הורמו גבות כאשר התברר שהמרוקאים מבקשים מאיתנו. לספק להם רעל. עזרה לוגיסטית כן, רעל לא, אמר ראש המוסד דאז מאיר עמית, ודחה את הבקשה.

בעקבות הסערה התקשורתית והפוליטית שקמה לאחר הריגת בן־ברקא, ואחרי שנשיא צרפת, שארל דה־גול, מחה בחריפות נגד העובדה שסוכניה של מדינה ידידותית עשו בפאריס כבתוך שלהם, הורה ראש ממשלת ישראל, לוי אשכול, על הקמת ועדת חקירה, שעליה הוטל לבדוק את מסכת קבלת ההחלטות במוסד. במסכת היחסים העכורה בין איסר הראל, ראש המוסד לשעבר, ובין מאיר עמית, הפכה ההחלטה המבצעית התמוהה של המוסד, לכלי ניגוח פוליטי בין מפא"י ורפ"י.

בניסיון למנוע את לידתה של "פרשה" חדשה, הקים אשכול את ועדת החקירה. היא היתה מורכבת מאליעזר שושני, מרדכי נסיהו (שאשתו שירתה בתפקיד בכיר במוסד), סנטה יוספטל ודוד גולומב, בנו של מפקד ה"הגנה" אליהו גולומב. מסקנותיה של הוועדה וטענותיו של איסר הראל, הבהירו כי חובה להדק את פיקוח הדרג המדיני על המוסד, וכי ההחלטה לסייע למרוקאים לחסל חשבון פנימי שלהם, היתה שגויה פוליטית ובלתי מוסרית.

כבר בגלגולו הראשון, לפני פרשת בן־ברקא, רדף המוסד אחרי פושעי מלחמה נאצים וחיסל אותם. בהמשך הרג המוסד מדענים גרמנים שסייעו בפיתוח אמצעי לחימה במצרים. פרשת בן־ברקא העלתה את הנושא על סדר היום העולמי והציבורי. מסקנותיה של ועדת החקירה נגנזו, הקריירה הפוליטית של חבריה לא עלתה יפה (דוד גולומב כיהן זמן קצר כחבר כנסת מטעם ד"ש ב־77'), והפרשה כולה שבה אל החשאיות והצללים, שם לא צריך להגיש דיווחים מסודרים.

■■■

רצח הספורטאים הישראלים במינכן ב־1972 והמלחמה הקשה נגד הטרור בארץ ובעולם, כפו על מדינת ישראל מצב חדש. קביעתה של ראש הממשלה גולדה מאיר, כי כל האחראים לטבח במינכן יבואו על עונשם, כלומר יחוסלו, חייבה את המוסד להקים חוליות חיסול. ההחלטה שהתקבלה בדרג המדיני בעקבות טבח הספורטאים במינכן, הכריחה את המוסד, לפי עיתונות וספרות זרה, להרחיב ולהגדיל את מבנה חוליות החיסול שלו. בשיאו של המירדף אחרי המוח והמבצעים של מינכן, פעלו במוסד, לפי עיתונות וספרות זרה, בין שלוש לחמש חוליות.

בניגוד למבנה של שירותים חשאיים רבים בעולם, המחולקים לרוב לשני אגפים עד שלושה, לפי עיתונות וספרות זרה, מבנהו של המוסד יחודי, יש בו חמישה אגפים, מהם שלושה משמעותיים יותר.

לפי עיתונות וספרות זרה, "צומת" הוא האגף האחראי לעבודת השטח, לאיסוף מודיעין בעולם הערבי. "תבל" הוא משרד החוץ המודיעיני של ישראל, השומר על קשרי עבודה עם השירותים החשאיים בעולם. אגף מודיעין מיוחד הוקם בעקבות המחדל המודיעיני והלקחים של מלחמת יום הכיפורים.

המבנה הפנימי של כל חוליה שוכלל ואורגן מחדש, אבל בעקרון הוא נשאר כשהיה. מערך תמיכה לוגיסטי, מל"מ (מודיעין לקראת מבצע), כיסוי, גיבוי, איסוף ומילוט.

חוליית חיסול אופיינית מנתה בין עשרה ל־15 סוכנים, כאשר במרכזה שני סוכנים שאימונם, הכשרתם והמבנה הנפשי שלהם, הבטיחו כי לא יהססו ללחוץ על ההדק בשעת הצורך, ויעשו כן באותה צייתנות עיוורת לפקודות כמו של חייל בעת קרב.

רשימת הטרוריסטים הפלשתינים שחוסלו באירופה ובמזרח התיכון בחודשים הרבים בהן פעלו חוליות המוסד אחרי מינכן, פורסמה פעמים רבות בעבר ושמותיהם ידועים. החיסולים התכופים בשנים 72'־73' זכו לכיסוי רחב בעיתונות, אבל למרות טענות חוזרות ונשנות בעיתונות העולמית, כי ידה הארוכה של ישראל היא שלחצה על ההדק, הצליחה ממשלת ישראל שלא לחרוג ממדיניות ההכחשה העקרונית שלה. אף מדינה ריבונית, בעיקר כאשר היא מדינה ידידותית לנו, אינה רואה בעין יפה שסוכנים של מדינה זרה עוסקים בהוצאות להורג על אדמתה, תוך כדי פגיעה אפשרית בחיי עוברים ושבים, הפרת אמנות בינלאומיות ועבירה על החוק. בדברים שאמר ראש אמ"ן לשעבר, אהרון יריב, לפני מותו, היתה משום הודאה בעובדה שידה הארוכה של ישראל היא שעמדה מאחורי החיסולים הסטוניים באירופה ובמזרח התיכון.

בחלק מהמקרים, העלימו השלטונות המקומיים עין. חיסול תאי טרור מסוכנים על אדמתם, שירת לעיתים את האינטרס שלהם. במקרים אחרים, העבירו המדינות תלונות רשמיות לממשלת ישראל. אלמלא התקלה בלילהאמר, נורבגיה, ניתן היה לעבור את חיסולי מינכן ללא חשיפה. אבל התקלה בלילהאמר, שגם היא פורסמה בעבר בהרחבה ניכרת, תוך חשיפת כל שמות הסוכנים המבצעים, כולל שמו של מפקד הפעולה, על פי מקורות זרים – מייק הררי – העניקה הצצה אל תוך המערך המבצעי של חוליית חיסול אופיינית של המוסד.

המירדף הנחוש של המוסד אחרי עלי חסן סלמה, המוח של הטבח במינכן, נעשה בעידוד ובתמיכת גולדה מאיר ותחת השגחתו הישירה של ראש המוסד דאז, צבי זמיר. זמיר, שראה במו עיניו את מות הספורטאים הישראלים בעת הסתערות השירות הגרמני על המסוקים בשדה התעופה, פיקח על מבצע החיסולים מקרוב. על פי מקורות זרים, הפיקוח האישי הזה הביא אותו לאירופה.

בפיאסקו של לילהאמר, נפלה חוליה ישראלית שלמה בידי המשטרה הנורבגית. שמות הסוכנים נחשפו, נערך להם משפט פומבי, הם נשפטו למאסר – ואחר שוחררו. טעות בזיהוי, שמקורה כנראה בהטעיה של סוכן מודיעין כפול שהמוסד טרח לנקותו, הביא להריגתו של מלצר מרוקאי חף מפשע בשם אחמד בושיקי. העובדה שאחת מהשניים שלחצו על ההדק היתה אשה, סוכנת בשם תמר וידידה של הררי, הוסיפה נופך רומנטי והילת סרטי ביון למבצע הכושל. גם בהמשך נהגה ישראל להשתמש בנשים במבצעי חיסול.

החשבון שהיה למוסד עם עלי חסן סלמה היה ארוך ועקוב מדם. חוץ מאחריותו הישירה לפגיעה בישראלים ולפעולות טרור, פורסם כי סלמה, שנהג לבקר באוסלו, תיכנן לפגוע בדוד בן־גוריון שביקר בסקנדינביה בתחילת שנות ה־70'.

סקנדינביה היתה קרקע נוחה לפעולות הפלשתינים. יסודות פוליטיים רבים שם ראו בתנועת השחרור הפלשתינית את נושאת דגל המהפכה של השמאל המיליטנטי. השמאל הסקנדינבי ראה באש"ף תנועת שחרור לגיטימית, המקבילה

המזרח־תיכונית לארגונים מהפכניים וחתרניים באירופה.

המודיעין שעמד לרשות המוסד באירופה היה טוב. היו בידיו תיקים מפורטים, תורות לעבודת השטח של סוכני מוסד כמו ברוך כהן ז"ל (שנרצח במדריד בנקמה על החיסולים באירופה), על האנשים שעמדו מאחורי מינכן, לוד וחטיפות אחרות. המתכננים של הפיגועים הללו לא נראו מעולם בקו הקדמי ולא עמדו בפני הסכנות הגדולות עימן נאלצו להתמודד המבצעים הצעירים שהם שלחו לקרב, בעזרת תמריץ של כסף, תהילה או פסיכוזה. אהרון יריב וצבי זמיר החליטו – כמו שעשה יהושפט הרכבי לפניהם – לצאת למאבק במנהיגים האמיתיים של הטרור הפלשתיני. לאלה לא תהיה מנוחה עד שלא יחוסלו.

זה היה הזמן להכות חזרה, אבל הפעם היתה הטכניקה שונה. במקום הפצצות מן האוויר של מחנות פליטים, יירצחו אינדיבידואלים שנמצאים בפיקוד, בדייקנות קלינית קרה. המוסד יחפש את האוייב האמיתי ויסלק אותו. זו לא היתה החלטה מבצעית קלה. לא השאלה המוסרית היא שהדאיגה את יריב וזמיר. האנשים שתיכננו את לוד או מינכן איבדו, בעיני הישראלים, את הזכות לחיות. מה שהדאיג את הדרג המדיני והמבצעי היו הקשיים בשטח וההשלכות המדיניות.

גולדה מאיר העריכה באינטואיציה, שדברים עלולים להשתבש. התנקשויות רבות היו חייבות להתבצע במערב אירופה, שם ניהלו הפלשתינים את ענייניהם. שנים רבות קודם לכן נחשפה סוכנת מוסד בשם היידי גרק. הדבר גרם מבוכה גדולה למוסד, אבל זו היתה כאין וכאפס לעומת האפקט שנוצר עם חשיפת צוות החיסול הישראלי בלילהאמר.

■■■

ספרים שנכתבו על המוסד מציירים תמונה של שירות חשאי המודע לאחריות הגדולה הרובצת עליו. היה אגף במיפקדת המוסד שהוקם כבקרה למבצעים הללו. כל מבצע עמד כישות בפני עצמו.

במושגים של הגיון מבצעי טהור, זה היה חייב להיות כך. בגלל שלא היה מקום לטעות, כל רציחה דרשה שבועות של תיכנונים, כל צוות היה צריך לבנות סיפור כיסוי, להכין מקומות מסתור וללמוד עד הפרט הקטן ביותר את התנועות, סגנון החיים והאבטחה של מטרתו. רק אז יכלו לבחור "מודוס אופרנדי" שיישלח לתל־אביב לאישור. החוליה הורכבה בהתאם לדרישות השטח ונהנתה מתמיכה לוגיסטית.

במקרה של חיסול פתחי שקאקי במלטה, חלה נסיגה מסויימת מעמדת ההכחשה הגורפת של ממשלת ישראל. הפעם היה נדמה כי יצחק רבין ושמעון פרס אינם מצליחים – או אולי אינם רוצים – להכחיש את מעורבותו המשוערת של המוסד. חוסר הכחשה מיידי כזה, מעניק למבצע מימד פוליטי חשוב.

למוסד אין בעיה של מתנדבים. המועמדים הקלאסיים הם בוגרי יחידות מובחרות כמו סיירות צנחנים, שריון ואחרות. במוסד לא נוהגים לקיים "שיח לוחמים" או להרהר הרהורים פילוסופיים על מהות הקיום ועל ההרשאה המוסרית לחיסול.

חיסול כמו זה של שקאקי במלטה, הוא עניין לוגיסטי, מודיעיני ומבצעי סבוך. בפני חוליה כזאת ניצבות שורה של בעיות: זהויות מזוייפות, בתי מיסתור, כלי רכב, כרטיסי טיסה או הפלגה, החדרת אמל"ח למלטה, תנועה בשטח תחת עיני השלטונות המקומיים, מודיעין נקודתי, החיסול עצמו ודרכי מילוט. בעבר נהגו שירותים חשאיים להעביר אמצעי לחימה בדיפ. (דואר דיפלומטי).

היתרון של מלטה, מבחינת המבצע – וכפי שעולה דיוקן האי הקטן הזה מהמדריך העולמי של הסי.אי.איי – שהוא נקודת התצפית הקדמונית ביותר של הסי.אי.איי על לוב של קדאפי. מקובל לומר, שחצי מתושבי מלטה הם סוכני סי.אי.איי, והחצי השני הם סוכנים נגדיים. במצב דברים פרוץ כזה, המזכיר את האי קפריסין בימים שקדמו להכרת ישראל באש"ף, קל יחסית לחוליית חיסול להיכנס ולצאת.

מלטה היא קן צרעות ידוע לשימצה. לפי השערה אחת, הפצצה שהפילה את טיסת פן־אם 103 מעל לוקרבי, יצאה ממלטה. השלטונות המלטזיים מודעים למעמדו המיוחד של האי, מה שמסביר שהחיסול שבוצע במלטה ביריית אקדח ולאור היום, לא עורר שם את קול הצעקה הרגיל העולה במדינה ריבונית ששירותים זרים בחרו לחסל חשבונות על אדמתה.

■■■

מבצע חיסול, כמו זה של פתחי שקאקי, לו היה מבוצע בידי ישראל, היה מחייב פירמידה של מרכיבים שפיסגתה היא הביצוע עצמו. המרכיבים, על פי הסדר, הם:

הצעת הדרג המודיעיני לדרג הפוליטי לסמן את האיש כבן מוות. הצעת הדרג המודיעיני נובעת מחשבון־דמים, כאשר יש לה גם טיעונים אופרטיביים (לפגוע בתיפקוד הארגון). חיסול כזה אינו יכול להיות הפועל היוצא של נקמת־דם בלבד. ההצדקה לו נובעת מההערכה כי חיסול מוצלח ובלתי צפוי ישאיר את הארגון הטרוריסטי שבראשו עמד המחוסל, מבולבל, ללא יורש מתאים ויגרום לו לנסיגה זמנית ולפגיעה בפעילותו. כשלונה של ישראל בלכידת ה"מהנדס", יחיא עייש, העניק לו את הארכה להכשיר "מהנדסים" נוספים, להעמיד דור נוסף של טרוריסטים ולהתפקד כמרצה־אורח במיכללה לטרור.

לדרג הפוליטי קשה לסרב להצעה מעין זו, בייחוד על רקע ארועי דמים, והוא יבקש תוכנית פעולה.

מכאן ואילך נפרשת רשת שתכליתה מל"מ (מודיעין לקראת מבצע), והיא עשויה להיות סיפור של שבועות וחודשים.

כאשר יש בידי הדרג המודיעיני מידע מוצק והזדמנות בטוחה, הוא מציג את הנושא בפני הדרג המדיני, או שלא. הדרג המדיני מאשר פעם נוספת, מיידית, או שלא, הפעם תוך בדיקת העיתוי המדיני והערכת תקלות מבצעיות.

ההסתייגות המוטמעת במילים "או שלא", נובעת ממצב נתון המשתנה לפי הצורך. סביר להניח כי מי שנתן את ההוראה והסכמה לחסל את אבו ג'יהאד, לא שב ונדרש להגיון הפוליטי של החיסול סמוך למועד ביצועו, כאשר נפתח לבסוף חלון של הזדמנויות. בדיקה מחודשת כזאת ודאי היתה מעלה כי חוץ מפגיעה מורלית וסגירת חשבון דמים ארוך, לא היתה תועלת אסטרטגית או פוליטית גדולה בחיסולו.

האישור מריץ את המבצע, שמצריך, על פי מקורות זרים, חוליית חיסול (שני האופנוענים וגיבוי לדוגמה), חוליית מילוט וצוות גדול יחסית במקרה כמו מלטה – להסתלקות מן האי בדרך המהירה והחשאית ביותר.

כדי להגיע לביצוע נקי זקוק הצוות למידע מדוייק מסביבתו הקרובה של שקאקי. אם שקאקי, כמפורט בשלב ראשון, היה יעד חיסול ארוך טווח, יש להניח שהיה בין השאר גם מקור שדיווח על תנועותיו. זו לא הפעם הראשונה ששקאקי שהה במלטה בדרכו ללוב וממנה, ואפשר להניח שבמעקב קבוע אחר תנועותיו במקום היה חלק מן המאגר המודיעיני.

בעקרון, אם יש ממש בעיתונות חוץ הטוענת שהמוסד ביצע את העבודה (המוסד לצורך זה עשוי להיות כל אחד מקבוצה של עשרות הנדרשים למבצע מעין זה), הרי השיקול המרכזי בחיסול, גם אם לא הועלה על פני השטח בדיוני מטה – הוא פוליטי ופנימי ישראלי.

מעבר לחשבון הדמים ולבעיות ביצוע, שקאקי הוא החיסול הראשון של מערכת הבחירות של 96', מדובר באלמנט המכריע של בחירות 96', והוא תגובת הציבור על פיגועי טרור. ההנחה הפשטנית אומרת, שהממשלה הנוכחית תקבל מנדט להמשך תהליך השלום "אם לא יהיו פיגועים" – אבל חיסול שקאקי מזמין פיגועים. השאלה המסובכת ביותר של מאשרי המבצע ברמה הפוליטית היא, האם פיגוע טרור בעקבות חיסול שקאקי יביא לגל ציבורי אנטי־ממשלתי, או להיפך, לתגובת התלכדות עם הממשלה. זהו ההימור הגדול של אישור המבצע.

■■■

גם שירותים חשאיים אחרים מקיימים יחידות חיסול. בארצות הברית נקראת היחידה הזאת בשם המעיד על העובדה שבכלל אינה קיימת: "היחידה שאינה קיימת". אנשיה חיסלו את סלבדור איינדה בצ'ילה. לגרמנים, למשל, אין יחידה כזאת. לצרפתים יש. אלו הן היחידות שמקיימות את המיתוס הספרותי והקולנועי של ג'יימס בונד: הסוכן בעל הרשיון להרוג.

התוצאה החיובית מהתקלה בלילהאמר היתה שאופציית ההתנקשות של המוסד הוגבלה. כתוצאה מכך חש עצמו המודיעין הישראלי ככבול. דבר זה ניכר בבירור בפרשת קרלוס. על פי מקורות זרים, סייעה ישראל לשירות הצרפתי בנסיונו ללכוד את קרלוס, אבל לא נטלה תפקיד ביצועי במבצע שנסתיים בכשלון ובמות סוכנים צרפתים.

ישראל עדיין רואה בהתנקשות נשק לגיטימי במלחמה שהיא מנהלת נגד הטרור. החזית הרחבה בה נגד אש"ף הצטמצמה לאירגוני הסירוב – החמאס והג'יהאד האיסלמי. המוסד חזר לעקרונותיו הראשוניים, כפי שהותוו על ידי יהושפט הרכבי באמצע שנות ה־50. כל מנהיג פלשתיני חשוב שמארגן פעולות טרור נגד ישראל, יודע שהוא חייב להיות מאובטח כל הזמן ושחייו – כמו חייהם של הגברים הצעירים שהוא שולח למשימותיו – נמצאים תמיד בסכנה. אם פתחי שקאקי ידע את זה, הוא כנראה לא התנהג בהתאם ובזהירות הדרושה.

אנליסטים של הסי.אי.איי מעניקים להישגים הישראליים ציון גבוה ביותר. מספרן של פעולות טרור בינלאומי גדולות שיצאו מקרקע הגידול של מחנות פלשתיניים, פחת באופן ניכר מאז שיאן בסוף שנות ה־60 ותחילת ה־70. ההכרה באש"ף צימצמה את כר הפעולה. ישנן גם סיבות כלכליות, חברתיות ופוליטיות לכך. אבל ישנן גם סיבות מקצועיות ועניייניות. הטרוריסטים הכריזו מלחמה על החברה והממסד, והם הפסידו בעיקר, כך סבור הסי.אי.איי, בגלל איכויותיו המעולות של המודיעין הישראלי, שהיה השירות הראשון בעולם – מתוך הניסיון ההיסטורי המריר שלו – שהכיר כראוי באיום שאנשים אלה מהווים לדמוקרטיה בכל מקום, והיה הראשון ללמוד כיצד להילחם באיום שהם הציגו. המלחמה היא חסרת רחמים, אבל אויבי ישראל לא רצו את זה אחרת.

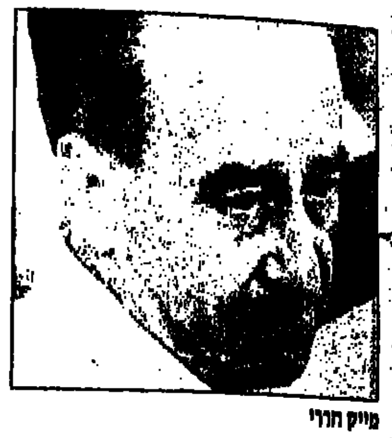
מייק הררי

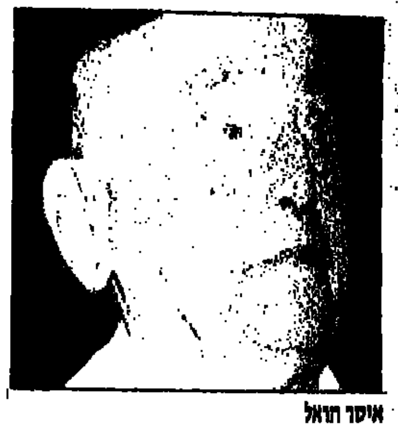
איסר הראל

מאיר עמית

יהושפט הרכבי

צבי זמיר

אהרון יריב

אבו ג'יהאד

אחמד בושיקי

פתחי שקאקי

המצרים והירדנים לא מתאבלים על פתחי שקאקי. אפילו סוריה, שסיפקה לו את החמצן, לא השמיעה קצה איום על ישראל. ערפאת שותק וגם החמאס לא יוצא מכליו ■ היחידים שהכריזו יום אבל לאומי הם האיראנים. הם גם הבטיחו לנקום, ושתי מכוניות התופת שהתפוצצו בגוש קטיף ביום חמישי בבוקר הן איתות ראשון

לא בוכים על שקאקי, אבל מחפשים נקמה

עודד גרנות

פתחי שקאקי נרצח במלטה ונקבר בדמשק, אבל במוח[ם] [illegible] להניח, מכינים כעת את פעולת הנקם. המודיעין ה[illegible] לא שוכח להיטיב עם מיטיביו, והרופא המרצח היה [illegible] כוהן בן־ברית מסור ונאמן.

15 שנה הלך שקאקי בנתיב המהפכה של חומייני, עקב [בצד] אגודל. לא סטה ימינה ושמאלה ולא שאל שאלות מיותרות. הוא הלך לפניו עבאס מוסאווי, בן־ברית אחר של המודיעין ה[illegible] מוסאווי, מזכ"ל חיזבאללה, נשא באחריות למותם של לא מע[ט] חיילי צה"ל שנפלו בלבנון, עד שמצא את מותו בפברואר 1992 מרוייק של מסוקי קרב ישראליים על מכוניתו, ליד העיירה [illegible] "היית יותר פלשתיני ממני", ביכה שקאקי את חברו [illegible] דמעות, אבל עם הבטחה להמשיך ולחסל ישראלים.

המודיעין האיראני נקם את דמו של מוסאווי בפיצוץ [illegible] הישראלית בבואנוס־איירס, וכעת, על פי שורת ההיגיון [illegible] האיראנים חובה לפעול במשהו גם את נשמתו של רופא [illegible] איראן היא המדינה היחידה שהכריזה אבל לאומי על מותו [illegible] הג'יהאד וקראה לגמול לכנופיה הציונית על פשעיה, ו[illegible] מטרידה כעת, את שירותי הביטחון בישראל איננה אם [illegible] אלא היכן ומתי.

אם בודקים את העניין מקרוב, רואים שבעצם, [illegible] שמצטערים על לכתו של שקאקי. עמרו מוסא, למשל, [illegible] מצרים, שלא מחמיץ אף הזדמנות להתחשבן עם ישרא[ל] [illegible] התברח על החיסול במלטה, בפגישה עם שמעון פרס ברבת [illegible]

ומדאן עבדאללה שלאה, המנהיג החדש של הג'יהאד האיסלאמי, נושא את ארונו של פתחי שקאקי במסע ההלוויה בדמשק

צילום: רויטר

יתכן שמוסא החליק כאן על בננה, אבל סביר יותר להניח, שהוא באמת די מרוצה. ככלות הכל, המצרים, הרבה לפני הישראלים, עמדו על אופיו המסוכן של פתחי שקאקי. ב־1980 הוא הספיק לסיים אצלם את הפקולטה לרפואה באוניברסיטת זקאזיק, אבל כבר בסוף 1981 הם העיפו אותו ממצרים לכל הרוחות, אחרי שהתברר להם שהיה קשור ל"ג'יהאד" המצרי, שממנו יצאו רוצחי הנשיא סאדאת. שקאקי התגלגל דרך עיראק והגיע בחזרה לרצועה.

בעזה הוא התחיל לאסוף סביבו צעירים מתוסכלים, שנהו אחרי רעיונותיו המהפכניים. בשקט הקים את התשתית לאירגון חדש בשם "הג'יהאד האיסלאמי בפלשתין" וטווה סביבו את האידיאולוגיה המוכרת של חיסול מדינת ישראל, כחלק מתוכנית כוללת להחלפת כל המשטרים הערביים במשטרים איסלאמיים, הפועלים על בסיס ההלכה. ב־1982 הוא נעצר כאן בפעם הראשונה בעוון פירסום דברי הסתה בבטאון "א־טליעה", וב־1986 נכלא בפעם השניה, באשמה שהקים אירגון צבאי חשאי. הוא נדון לארבע שנים, אבל הספיק לרצות רק שתיים. ב־1988 כבר גורש ללבנון.

כמה ישראלים שטוענים בעקשנות, כי להחלטה לגרש את שקאקי קדמה התלבטות לא קלה במערכת הביטחון. על הפרק, לדבריהם, עמדה השאלה באיזה מקום יהיה האיש הזה, בן למשפחת פועלים עניה, שמוצאה מהכפר זרנוגה ליד רמלה, מסוכן יותר לישראל? בתוך השטח, כלומר בכלא הישראלי, שנהפך בית גידול למחבלים? או הרחק מעבר לגבול? יש אחרים, שמתקשים לזכור שהדילמה הזאת בכלל עלתה לדיון.

צריך לזכור את הנסיבות המיוחדות. הג'יהאד האיסלאמי מיסודו של פתחי שקאקי זוקף לזכותו את פרוץ האינתיפאדה בדצמבר 1987. שקאקי היה, אמנם, אותה שעה בכלא, אבל משם המריץ את מחבלי הג'יהאד בחוץ לבצע פיגורים רצחניים. הליכי הגירוש הושפעו בלי ספק מן האווירה המתלהטת ברחוב ובאוגוסט 1988 הופיע יגאל גבאי, רכז דרום של המינהל האזרחי, אצל שקאקי בכלא, הקריא לו את צו הגירוש וליווה אותו בדרך ללבנון.

ישראלי שביקר אצלו בכלא כמה חודשים לפני הגירוש הופתע לגלות איש רגוע מאוד, אך לא בדיוק אישיות כריזמטית סוחפת. שקאקי, בניגוד לשותפו לדרך ולאירגון, השייח' עבד אל־עזיז עודה, שדרכיהם נפרדו אחרי הגירוש

(המשך בעמוד 18)

גד שמרון

הוצאה להורג

ענש המוות בוטל בספר החוקים האזרחי של ישראל כבר בשנותיה הראשונות של המדינה. בן התמותה היחיד שעניבת חבל התליה נכרכה סביב צווארו על ידי איש מערכת המשפט הישראלית היה הפושע הנאצי אדולף אייכמן, שהוצא להורג ב־1962.

החוק האזרחי בישראל מכיר בעונש מוות רק במה שמוגדר כ"עשיית דין בנאצים ובעוזריהם", וכן בפיגוע שנעשה בנשק חם ובריגול ובבגידה בזמן מלחמה.

החוק הצבאי מחמיר, כמובן, הרבה יותר, אך סעיף עונש המוות בחוק הצבאי מעולם לא הוצא אל הפועל בישראל, כמו גם אותו סעיף בחוק המדבר על פיגוע בנשק חם. אף לא אחד מאלפי הטרוריסטים הפלשתינים שנפלו בידי השב"כ וצה"ל בשטחי עזה, יהודה ושומרון, כולל כאלה שרצחו בדם קר נשים וילדים, לא הועמד בתום דיון משפטי מול כיתת יורים או הועלה לגרדום. ההימנעות מביצוע גזר דין מוות נגד מחבלים פלשתינים נבעה יותר משיקולים טקטיים ומבחינה ריאלית של המצב מאשר מנימוקים הומאניים.

"הוצאה להורג איננה מרתיעה" – היתה חוות הדעת של ראשי השב"כ ומומחים ללוחמה בטרור. "מוצאים להורג יהפכו במהירות לקדושים מעונים, ואלה מסוכנים הרבה יותר מאשר טרוריסטים חיים היושבים מאחורי סורג ובריח", קבעו המומחים.

אולם את אשר נמנעה מלעשות בתוך שטחה של ישראל, לא היססה הממשלה לבצע מחוץ לגבולות המדינה. על פי אינספור ספרים ומחקרים שפורסמו בחו"ל, וגם על פי עדויות של רמויות בכירות בישראל, הוצאו להורג פלשתינים רבים ברחבי העולם במצוות ממשלת ישראל.

הכל התחיל במינכן

מי שרוצה להבין מה הניע ראשי מדינה דמוקרטית, שעונש מוות כמעט לא מופיע בספר חוקיה, להחליט על הוצאתם להורג של עשרות בני אדם, צריך להבין את התיסכול והזעם שעורר טבח הספורטאים הישראלים בספטמבר 1972 במינכן בכל הדרגים בישראל – ממוכרי החומוצים בשווקים ועד לשרים ולראש הממשלה.

"27 שנים אחרי סוף מלחמת העולם השניה נרצחים יהודים, כפותי ידיים ורגליים, על אדמת גרמניה", אמרה ראש הממשלה גולדה מאיר בזעם למראה תמונות המסוקים השרופים ובתוכם גוויותיהם המפויחות של בכירי הספורטאים והמאמנים של ישראל. גולדה דרשה ממערכת הביטחון להציג מיד תוכניות פעולה נגד הטרור הפלשתיני. "ועדת X" באה לעולם.

על פי פירסומים זרים, הורכבה הוועדה מראש הממשלה ומראשי אמ"ן, המוסד והשב"כ. "תפקיד הוועדה שעמדה בפנינו היא להכות בקודקודים בראשי אירגוני הטרור הפלשתיניים", סיפר אהרון יריב, מי שהיה ראש אמ"ן ובשנות ה־70 כיהן כיועץ לענייני טרור של ראש ממשלת ישראל גולדה מאיר. "החיסול עורר דילמה אצל גולדה. שאצלה לחרוג בני אדם באופן מודע לא היה קל. אבל לא היתה דרך אחרת לחסל את הטרור", הדגיש יריב בראיון שהעניק בנובמבר 1993, זמן קצר לפני מותו. ואשר היה הוראה ישראלית ראשונה במסע החיסול. "לא מדובר היה רק בנקם על מינכן – הרעיון היה לחסל את הטרור". עוד ציין יריב כי מטרת החיסולים היתה לגרום למנהיגי המחבלים לדאוג לעורם ולביטחונם האישי וכך לפגוע בכושרם המבצעי. "ידענו שיהיו בעיות, מכיוון שממשלות זרות לא אוהבות ששני צדדים מנהלים על אדמתן מאבקי דמים", סיכם יריב. "אבל אני לא הצטערתי לעולם".

התחלנו לפגוע במחבלים בכירים מחוץ לישראל יצרה מצב אבסורדי. כך, למשל, ראש הממשלה לא יכנס ועדה מיוחדת, שתעלה על סדר יומה את ההצעה להוציא להורג את יחיא עיאש, "המהנדס", המופיע בראש רשימת המבוקשים של השב"כ, כל זמן שעיאש פועל בישראל או בשטחים שבשליטת ישראל. רבים סבורים [illegible] לסיים את חייו [illegible] ואולי אפילו כאיש חופשי, בעקבות עוד הסכם לשחרור אסירים בין ישראל והרשות הפלשתינית.

אבל כל הסייגים האלה נעלמים כאשר האובייקט [illegible] מחוץ לשטח ישראל. עיתונים [illegible] בתוקף כי [illegible] ישראלית היא שלחצה על ההדק [illegible] בראשו של פתחי שקאקי ביום חמישי שעבר בשעה [illegible] בצהריים, בפתח מלון 'דיפלומט'. שקאקי התגורר בעבר בעזה, וגורש על ידי ישראל ב־1988. סביר להניח שאם היה נשאר לחיות בעזה, היה מוצא עצמו כלוא בתא קטן באשקלון או ברמלה, אך לא קבור מתחת לאדמה.

ללא ביקורת ציבורית

בצד הישראלי מתקבלת ההחלטה את מי לחסל ומדוע, בהליך חשאי, בחדרי החדרים של צמרת השלטון וראשי השירותים החשאיים, בלא פיקוח, וכמובן ללא כל ביקורת ציבורית. צריך להדגיש כי בקרב קהילת המודיעין, יש מתנגדים לא מעטים למסעי נקמה וחיסול, והללו מחזיקים בצרור נימוקים מכובד:

● אסור, הם אומרים, למדינה ריבונית ודמוקרטית, אפילו היא שרויה במאבק אכזרי נגד אירגוני טרור חסרי מעצורים, להתנהג כמו קבוצת מחסלים של אירגון פושעים דוגמת המאפיה.

● חיסול חייב להיות הנשק האחרון, רק כאשר ממש אין ברירה. לפני הלחיצה על ההדק צריך למצות את כל האמצעים הלא־קטלניים. אפילו מחסלי המאפיה מתחילים בשיגור אזהרות – למשל ראש סוס כרות, נוטף דם, וזכורה היטב הסצינה מהסרט 'הסנדק', שבו מככב ראש כזה במיטתו של מפיק סרטים הוליוודי. כל איום, גם על ביטחון הילדים ובני משפחתו של האובייקט – עדיף על חיסול פיסי. ורק אם האזהרות לא נקלטות, והאובייקט ממשיך בפעילותו הרצחנית, אולי אז ניתן לשקול פעולת חיסול.

● כאשר האצבע קלה, והאישורים ניתנים בקלות, זה רק עניין של זמן עד שאזרחים חפים מפשע, שאינם מעורבים כלל בסכסוך הישראלי־ערבי, ייהרגו במבצעים של המוסד. זה מה שקרה בשבת, 21 ביולי 1973, בעיר הנופש הנורבגית לילהאמר. בשעה 22:47 ספג גופו של אחמד בושיקי, מלצר ממוצא מרוקאי, 14 כדורי אקדח שנורו בידי שני אלמונים. בושיקי נהרג מול עיניה של אשתו הנורבגית, טוריל, שהיתה בחודשי ההריון האחרונים שלה, רק בגלל טעות זיהוי ואובדן שיקול הדעת. המחסלים התכוונו לעלי חסן סלמה, ממתכנני הטבח במינכן, שלרוע מזלו של בושיקי היה דומה לו במראה החיצוני. אף אחד לא עצר רגע לחשוב בהגיון, מה יש לסלמה לחפש בעיר נופש מנומנמת בנורבגיה, ומה פתאום הוא מסתובב עם אשה הרה. אגב, כמה שנים מאוחר יותר, כאשר נהרג עלי חסן סלמה בביירות, בהתפוצצות מטען שהוטמן בנתיב שבו עברה מכוניתו, נהרגו מספר עוברי אורח חפים מפשע.

● שימוש מופרז בנשק החיסול גורם להסלמה. כל חיסול נענה בפיגוע, ואחרי זמן קצר כבר לא ברור מי נוקם מה ומדוע.

● פעולות החיסול מפריעות לעבודת המודיעין השוטפת. שיתוף הפעולה עם שירותים זרים נפגע מכיוון, כפי שאמר אהרון יריב, שאף מדינה לא אוהבת שמחסלים על שטחה חשבונות זרים. בעקבות כל חיסול נכנס כל המערך המודיעיני לכוננות ספיגה. כל מפגש עם סוכן הופך למבצע לוגיסטי מסובך של אבטחה.

● ונימוק נוסף, חשוב לא פחות: לוקח שנים לבנות רשת מקורות יעילה סביב המנהיגות, והרשת הזאת מאבדת את יעילותה ברגע שהבוסים מחוסלים. החיסולים האלה יעילים, אולי, במקרה של אירגוני הטרור הזעירים, שם בנוי הכל סביב אישיותו של המנהיג.

■

נושא החיסולים, בדומה לשאלת האוטונומיה והגרעינית של ישראל, נכנס למסגרת הנושאים שבתחום הקונצנזוס הלאומי. לא צריך לקיים סקר כדי לדעת שהרוב הגדול של הציבור הישראלי תומך במלחמה החשאית הזאת. למרות שלאף אחד לא ברור מה בדיוק מטרת המערכה. נטרול כל מי שקורא לחיסול ישראל? מי נכנס לרשימת החיסולים ומדוע? האם גם מי שמעורב בצורה עקיפה במעשה טרור, למשל האפסנאי שסיפק את הנשק, צריך לשלם על כך בחייו?

הכותב היה בעבר איש המוסד

מסע האלופים: שמאל ימין שמאל

הגנרלים המשתחררים מן הצבא ומחפשים פוליטיקה, היו מעדיפים ועדות מסדרות או לפחות שיריוני מקומות. שיטת הפריימריס מבחינתם היא מיטרד גדול ■ שיקולי מרירות ותחושות נקם מתערבבים במערכת השיקולים של האלופים, שרובם – כך מתברר – מסוכסכים אישית עם יצחק רבין ■ בנימין נתניהו מוכן לקלוט אותם בשמחה אצלו, אבל גם הוא לא מבטיח שום דבר ממשי ■ מי ששיחק אותה עד כה בגדול הוא הרמטכ"ל לשעבר, אהוד ברק. אבל אהוד ברק יש רק אחד

שלום ירושלמי

הסיפור החם והמייצג, לטעמי, הוא האלוף אורי שגיא. בשבועות האחרונים מציפים את ביתו של ראש אמ"ן הפורש בכפר ביאליק פעילים בכירים, אנשי ההתיישבות של מפלגת העבודה וכוגרי סיירת גולני, ומנסים לשכנע אותו לרוץ בפריימריס במסגרת מחוז המושבים של המפלגה. "אתה ובני משפחתך אנשי העבודה", הם אומרים לו, "יש לך גם דעות מתונות שמתאימות לנו. ברשימה הארצית צפוף מדי, ויש לנו גם בעיה עם יצחק רבין, שלא משתגע עליך. במחוז המושבים יהיה לך הרבה יותר קל והרבה יותר זול".

במחוז המושבים של העבודה, יש לפרש, חברים כ־5,000 איש, שיעניקו למועמדם מקום בטוח בכנסת. היריבים הפוטנציאליים של שגיא במחוז – גדליה גל (אם יתמודד), שלום שמחון ואולי גם ח"כ שמואל אביטל – לא באים מאותו קליבר. שגיא גם מכיר היטב את הבוחרים במחוז. "זו אופציה סימפטית", הוא אמר לי לא מזמן, "זהו מגרש מוכר. יש לי גם יכולת טכנית לרוץ שם, אבל אני עדיין רחוק מהחלטה".

אתה מבלל רוצה להיכנס לפוליטיקה?

"האפשרות הזו מעניינת אותי, אבל אני עדיין חייל בחופשת שחרור".

אין לך עוד הרבה זמן כדי להחליט.

"בינתיים דחו את מועד סגירת המיפקד במפלגת העבודה בעוד חודש".

אורי שגיא, שיחות עם לוי

כמו חייל טוב, וכמו כל חבריו (חבריוז) האלופים ותתי־האלופים, שעומדים על סף הכניסה לחיים הפוליטיים, גם שגיא ראג לאבטח אגפים. לפני כמה שבועות הוא שוחח עם ח"כ דוד לוי, שמחפש דמות ביטחונית שתעטר את רשימתו. לוי נפגש לצורך העניין גם עם הרמטכ"ל לשעבר, דן שומרון. שתי השיחות לא עלו יפה. זה לא דבר חדש. כל גנרל פורש מצטייד בדרכו לכנסת בנוסחת פעילות קבועה. מעין פק"ל פרלמנט. הוא מציב את עצמו בעמדת זינוק טובה, תמיד במרכז המפה, רגל־פה רגל־שם, ונציגים מכל המפלגות עולים אליו לרגל. האלוף שומע, שוקל, ובסופו של דבר בוחר במפלגה שתשלם לו יותר. אחר כך הוא מחבר להחלטה האישית אידיאולוגיה תואמת.

דוגמאות לא חסרות. אין לך כמעט גנרל שעזב את הצבא בשנים האחרונות, ולא נע בין העבודה והליכוד. מסע האלופים בין ימין ושמאל. תא"ל (מיל') אביגדור קהלני מצא את עצמו במפלגת העבודה אחרי שהמינוי הפוליטי שדרש מהליכוד עם שחרורו – לשמש כקונסול ישראל באטלנטה – לא עלה יפה. היום עושה קהלני את דרכו החוצה מהעבודה, כאחד מראשי הדרך השלישית. לכיוון הליכוד, גם אהוד ברק, שמונה כרמטכ"ל באפריל 91' על ידי משה ארנס, יכול היה למצוא את עצמו בליכוד. לפחות על פי התבטאויותיו הסמי־פוליטיות ערב פרישתו, שהתפרשו לכאן ולכאן.

יצחק מרדכי, אלוף (מיל') כל הפיקודים, טוען שיש לו עמדות מדיניות וביטחוניות מוצקות, שאותן יחשוף בקרוב מאוד. בינתיים הוא שומר על שתיקה פומבית רועמת ומתחמק מהתחייבויות. לפני שלושה שבועות, למשל, הוא איחר במכוון לחגיגות הסחרנה בפארק הלאומי באשקלון, כדי שלא יצטרך לברך את הקהל מעל הבמה, וכך להיחשף לחצים ואולי להיכשל באיזו אמירה פוליטית חד־משמעית. מרדכי, למרות האיחור, התקבל בפארק בהתלהבות גדולה. רבין ופרס, אגב, לא הופיעו כלל בחגיגות, מחשש לתגובת קיצוניים בקהל.

עד היום דיבר מרדכי בהכללות, וטיווח את התבטאויותיו למרכז הקונצנזוס, עם סטיה קלה ימינה. בכירים במפלגת העבודה, ביניהם משה שחל (שנחשב אחד מפטרוניו) ופואד בן־אליעזר, שנפגשו עם מרדכי לאחרונה, אומרים שהוא לא מוכן לוויתורים בגולן, כמו רבים במפלגתם, אך אין לו שום עניין בשליטה על שני מיליון פלשתינים, וכי היה סומך את ידיו על הסכמי אוסלו. יו"ר הליכוד, ביבי נתניהו, שביקר פעם או פעמיים בביתו של מרדכי במוצא, משוכנע שמקומו של מרדכי בליכוד. נראה שיש לו על מה לסמוך.

המעמד הציבורי והסמלי המיוחד של מרדכי ושוויו האלקטורלי, הפכו אותו מועמד מבוקש לכל תפקיד, בליכוד ובמפלגת העבודה כאחד. ראש הממשלה פרס הציע ב־1986, אחרי פרשת קו 300, לשלב את מרדכי בכנסת (יש אומרים בממשלה). שחל הציע אותו כמפכ"ל המשטרה, אחרי התפטרותו של רפי פלד. מרדכי היה גם מועמד סימולטני של הליכוד והעבודה לראשות עיריית ירושלים. נציגי שתי המפלגות נפגשו עמו בדירות פרטיות ובבתי־קפה, כשהוא לובש מדים ועונד דרגות, והציעו לו את התפקיד. מרדכי לא ראה בפגישות הללו שום פסול. הוא, אגב, סבור שאילו היה מתמודד מטעם העבודה על ראשות העיר, היה מביס בקלות את אהוד אולמרט.

תא"ל (מיל.) יעקב טרנר, גיבור השבוע, מפכ"ל המשטרה לשעבר, לא זכה בפריבילגיה של מרדכי. כשנתפס על ידי שר המשטרה משוחח במרים עם מזכ"ל העבודה נסים זוילי על עתידו הפוליטי, סולק מתפקידו. זוילי הציע לטרנר באותה פגישה להיות ראש עיריית תל־אביב. שחל עצמו הציע לו בהזדמנות אחרת לרוץ מטעם העבודה לראשות עיריית באר־שבע. אך מה שיותר מעניין, זוילי טען השבוע כי זיהה אצל טרנר עמדות מובהקות של מפלגת העבודה, ואפילו קרא לו להצטרף למפלגה. טרנר, כפי שכבר ברור, ירוץ לכנסת הבאה מטעם הליכוד. סיכוייו להיבחר מוטלים בספק גדול.

יוסי פלד, חביבו של רבין

אז מה קורה כאן? איך ומדוע מגיעים הגנרלים, אנשים רציניים בדרך כלל, למשחק אידיאולוגי קופצני, קצת ציני ואפילו מסוכן? חנן קריסטל, פרשן פוליטי, נפגש פעמים רבות עם אלופים בסוף הקריירה, שביקשו עצות טובות (אחת השיחות היתה עם טרנר, שהודיע לו כי הוא רוצה להיות שר המשטרה בממשלת הליכוד). גם קריסטל יצא מבולבל. "אילו היתה קיימת היום ממשלת הליכוד הלאומי, היה לאלופים תירוץ. הם היו אומרים כי הממשלה ממילא לא מחליטה על דבר, נוקטת עמדות אמורפיות ומחליקה פינות. היום זה שונה. המפה הפוליטית צפופה מאוד, וכל אלוף חדש יכול לקבוע אם לחלק את הארץ או ליישם את הסכמי אוסלו ב'. פתאום מצטרף למשחק מי שהיה פעם ברגל וחצי בצד השני. מה היתה או דעתו? האם שינה את דעתו? האם הוא מתאים את דעתו?"

קריסטל מנסה להסביר את שיקולי האלופים השונים על פי תורת הסיכויים והסיכונים. אידיאולוגיה יוק. ההתנפלות הצפויה של מרדכי, טרנר ויוסי פלד (שהיה תמיד חביבו של יצחק רבין) על רשימת הליכוד, יוצאת מתוך הנחה פשוטה שלא יהיה להם מקום בממשלת רבין, אם תקום. חוק יסוד הממשלה, במתכונתו החדשה, קובע כי בממשלה הבאה יהיו חברים 18 שרים בלבד, כולל ראש הממשלה. למפלגת העבודה יש היום 15 שרים, שחלקם יוותרו בלי רצון על מקומם בממשלה. איש מהגנרלים החדשים לא יוכל להשתבץ בצמרת ("איש מאיתנו לא רוצה להיעלם במקום ה־40", אמר לי השבוע אחד מהם). בעצם אחד, הרמטכ"ל לשעבר אהוד ברק, הצליח. הוא הוצנח פנימה. אבל ברק יש רק אחד.

יש גם שיקולי מרירות ותחושות נקם, שלא משתלבים עם קונספציות. מי שלא נתנו לו להיות רמטכ"ל בצבא או מפכ"ל במשטרה, מבקש לפרוע את החשבון בבנק הפוליטי. לפני חודש נפגש יעקב טרנר עם ארבעה מנהיגי סטודנטים, כולם פעילי ליכוד, בקפה הבימה בתל־אביב. הארבעה הציעו לו שיעמוד בראש הצוות לקביעת שכר הלימוד באוניברסיטאות. במקום התגלגלה שיחה. טרנר התלונן בפני הנוכחים כי הוא לא עושה הרבה, ומחכה לפסיקת בג"ץ. בשלב מסוים פנה טרנר לאיקי כהן, לשעבר יו"ר התאחדות הסטודנטים הארצית, ואמר לו, לדבריו, כי "אתם עוד תראו. אחרי הבג"ץ אני אפתח את הפה ואביא את הסוף על מפלגת העבודה". נראה.

דן שומרון, פיטורי הפקס

ובאמת, איך שלא תסובב את התמונה, תמצא ברקע את יצחק רבין. כל הגנרלים שעלו לאחרונה על המסלול הפוליטי, מסוכסכים ללא תקנה עם ראש הממשלה ו/או עם בכירים במפלגת העבודה. המריבות בצמרת הפוליטית־צבאית מכתיבות את הכיוון. דן שומרון, שהודח על ידי ראש הממשלה בפקס מתפקידו כיו"ר דירקטוריון התעשייה הצבאית (השבוע, בלי שום קשר, מינה רבין את ראש השב"כ לשעבר, אברהם אחיטוב, כחבר בדירקטוריון), נאבק היום על ראשות הדרך השלישית, שתתמודד מול מפלגת העבודה בבחירות הבאות. רבין כבר כינה את שומרון, קהלני וחבריהם לתנועה "פחדני השלום".

אורי שגיא רצה להיות סגן הרמטכ"ל, אבל רבין העדיף, כידוע, את מתן וילנאי. אחר כך קיצר שחק את הקרבציה של שגיא כראש אמ"ן, ורבין שוב לא הניד עפעף. ראש הממשלה לא פתח את הדלת גם בפניו של יצחק מרדכי. בתחילת שנות התשעים שיכנע שר הביטחון רבין את מרדכי להישאר בצבא, אבל בהמשך סובב אליו את גבו, ולא מינה אותו לסגן הרמטכ"ל. רבין לא הזמין את מרדכי אפילו לשיחת שיבוץ סטנדרטית. מדוע? האם בגלל התבטאות קשה שהיתה למרדכי נגד רבין (גירסת מקורבי רבין), או בגלל שאנשים "עיוותו וטילפו דברים, וגרמו לי להיראות לא לויאלי" (גירסת מרדכי). מרדכי, אגב, אינו סובל גם את אהוד ברק, שר הפנים, מסיבות דומות.

איציק מרדכי, לימינו של ביבי

ואת כל האלופים הממורמרים הללו מוכן נתניהו לקלוט אליו בשמחה. הליכוד לא משופע בגנרלים, וכל אחד מהם יעניק לרשימה משקל ביטחוני. יצחק מרדכי ימלא גם את החלל החברתי הענק שהותיר אחריו דוד לוי. זו הסיבה שנתניהו שומר על קשר הדוק עם יוסי פלד (שנסע איתו לפני חודש עד קריית־שמונה, כדי לפתוח שם סניף של הליכוד), ועם מרדכי, שכמה מחברי־הכנסת הציעו אותו השבוע, בזכות עודף המוטיבציה, כיו"ר מטה הבחירות של הליכוד. נתניהו, כך סיפרו השבוע מקורביו, מייחל ליום שבו הוא ייסע לעיירות הפיתוח ולשכונות ברחבי הארץ, כשלימינו מרדכי. נתניהו, אגב, נפגש לאחרונה פעמים אחדות גם עם טרנר.

יו"ר הליכוד לא מבטיח לאלופים מקומות. ככל הידוע, הוא לא התחייב לתת לאיש מהם תפקיד של שר בממשלתו, למרות שהם דרשו התחייבות כזו. הוא אמר להם בערך כך: "תצטרפו והכל פתוח. שרז זה ייתכן, זה אפשרי, אם תשיגו מקום גבוה בפריימריס, מקום שני־שלישי־רביעי, ותתנו לי את הלגיטימציה התנועתית למנות אתכם". כידי נתניהו סקרים, שבהם מובטח למרדכי וליוסי פלד מקום בטוח בעשיריה הפותחת של התנועה. אולי הוא הציג את הנתונים גם בפני בני־שיחו.

יעקב טרנר לראשות הממשלה

מלה אחרונה על יעקב טרנר. השבוע, אחרי פסיקת בג"ץ, התקשרו אלי שניים, שהודרהו כקציני משטרה בכירים, והבטיחו כי השוטרים כולם ובני משפחותיהם מתפקדים עכשיו לליכוד, כדי לבחור בטרנר בפריימריס בפברואר הקרוב. הם סיפרו כי טרנר העניק להם יחס אישי וטיפח את כבודם המקצועי, וכי הם מאמינים לו ולא לאף אחד אחר. אמרתי להם שטרנר עוד לא נתפס באמירה לאומית אחת, ואולי הוא בכלל לא איש ליכוד.

זה לא משנה, הם אמרו. במלחמה מסתערים כדי לכבוש יעד, ולא משנה מהם הכלים.

מה היעד? שאלתי.

"טרנר לראשות הממשלה", הם אמרו בהתלהבות.

"כל אלוף חדש יכול לקבוע אם לחלק את הארץ או ליישם את ה..."

מימין: אורי שגיא, יוסי פלד, דן שומרון ויצחק מרדכי

כל גנרל פורש מצטייד בדרכו לכנסת במעין פקיל פרלמנט. הוא מציב את עצמו בעמדת זינוק טובה, תמיד במרכז המפה, רגל־פה רגל־שם, ונציגים מכל המפלגות עולים אליו לרגל. האלוף שומע, שוקל, ובסוף בוחר במפלגה שתשלם לו יותר. אחר כך הוא מחבר להחלטה האישית אידיאולוגיה תואמת

לנקו – אחת מהשתיים הטובות בעולם!
Lenco®
* מערכות סטריאו * רדיו טייפ לרכב * קומפקט דיסק * מיקרו-גל *
טלוויזיות * וידאו * שואבי אבק * פקסימליות * מיני בר *
מבצע תשנ"ו ל"חבר" משרתי הקבע והגימלאים, נכי צה"ל, משטרת ישראל, אנשי כוחות הבטחון עובדי בל"ל, בנק דיסקונט... לפרטים והזמנות טלפוניות: 03-6130967, 03-5569577, 03-5569494, 07-370715
יבואנים בישראל: מיה אלקטרוניק בע"מ, רח' בר-כוכבא 12 חולון, טל: 03-5569494

עכבר בסנטרל פארק

(טיול בפארק המפורסם לרגל הסתיו, המצב, ולשם שינוי - בלי אף חצב)

"תזכור, כשאתה כותב על ניו־יורק/ פרצופים לא פחות חשובים מבניינים/
תצלול למערות הרכבות התחתיות/ איזו גלריה נפלאה של פורטרטים/
שטוף את העיניים באמבטיה של האמת המרה/ זה לא תמיד נחמד ואינו מוכיח דבר/
אבל אין ראגה בעולם שאי־אפשר לרפא אותה/ אל תדבר בהכללות על הסבל האנושי/
האם יש לך אומץ להחזיר מבט למבט אחר?/ להביט ישר בעיניו רק פעם אחת/
ואז - שלום לנצח ותשמור על עצמך"

(תרגום חופשי של קטע משירו של כריסטופר מארלי, מתוך "מנדרין בניו־יורק", 1933)

יהונתן גפן
ניו יורק

אני אוהב לטייל בפארק ולהסתכל על אנשים ועל חיות. לפעמים הם יודעים שאני מסתכל עליהם ומבלה. לפעמים לא. עוד מעט הסלעים השחורים המבצבצים מהסחף הירוק יכוסו בשלג. שני שוטרים נוהגים על טרקטורון כחול שכתוב עליו NYPD. לאחר מהם שפם צהבהב עצוב, והוא אוכל ארטיק של "בן וג'רי" ומתלכלך כמו ילד. כלב בולדוג מכוער מסתכל על אווז ישר בתוך העיניים. אצל חיות, כשחיה אחת מסתכלת לשניה בעיניים, זה סימן שהיא רוצה לאכול אותה. זה כאילו שהיא רואה תפריט. גם אצלנו, אבל אנחנו קוראים לזה התאהבות. גם אהבה זה קצת לאכול אחד את השני. זוגות שוכבים על הדשא, לפנות ערב. בקבוק יין לבן מתחלק ביניהם. ילד קטן מתחנן בפני אבא שלו שיקח אותו על מרכבה עם סוסים. אבא לא רוצה. הסוס מסתכל למטה, על הדשא, בשבילו כן לקחת ילד או לא לקחת ילד זה אותו דבר. שלושה פורטוריקנים מקשיבים לרדיו שחור ענק וחזק. כשאתה מתקרב אתה מבין שזאת לא עוד קלישאה, זה משחק של היאנקים נגד מישהו. מולם, על ספסל, יושבת נערה יפה לבושה כולה בשחור, כולל משקפי שמש. לא איכפת לה מי ינצח. יפני עומד מתחת לעץ ומציע לך מסאז' על הגב בשלושה דולר. כשאתה אומר לו 'לא תודה', הוא לא כועס, רק שואל אותך אם יש לך סיגריה מיותרת. יש לך.

אשה שכבר היתה מזמן בת 60, עם כובע תחרה עטור אשכולות ענבים משעווה סגולה, הולכת בשביל המתלתל לכיוון גן החיות ומדברת אל עצמה. 80 אחוז מאוכלוסיית ניו־יורק מדברים אל עצמם. ו־20 אחוז עדיין אינם עונים.

חודש אחרי הרצח, המשטרה חושבת שאולי היא מצאה חשוד, במלון של סרסורים וזונות, במזרח הווילג'. דיוקן של הרוצח הופץ, אבל מפקד המשטרה העירונית אומר שהסיכוי למצוא אותו קלוש וחלשלוש. הנרצחת עדיין מתה.

התקשורת, במישדרי שירות מיוחדים, ממליצה לנשים לא להיכנס לבד לפארק אחרי שעות היום. היא ממליצה להיכנס בליווי של גבר. אחר כך בחדשות מספרים שוב על אשה נוספת שנרצחה לפני יותר משנה, למרות שהיתה מלווה בגבר, ורצחו אותה ממש בפתח הבית שלה. לאשה קוראים ניקול סימפסון. גם את הגבר שהיה איתה רצחו. הרוצח נשפט ויצא זכאי.

■

אלה הם הימים היפים ביותר במקום היפה ביותר בעיר. הסנטרל פארק. כפר באמצע עיר. אגם עם ברבורים וברווזים. עצים נפילים, שיחי פטל ושרכים. יונים מאכילות אחת את השניה. סנאי. אני נותן לו שני בוטנים. אחד הוא מפצח ואוכל. את השני הוא מחביא מתחת לאדמה הרטובה, שיהיה לו לאחר כך.

צמחיה עבותה, אגמים, מגרשי משחקים וגן חיות. כל זה צומח על סלעי גרניט ענקיים. כך נראתה פעם העיר כולה. פעם, מזמן, לפני שהאדם החל להתאכזר אל הטבע ואל עצמו. בגינת "סטרוברי־פילדס־פוראבר", מול בניין דקוטה, נערה בג'ינס קרוע ובנדאנה על הראש, מניחה זר ורדים על עיגול הפסיפס שכתוב עליו "IMAGINE". האיש ששר את שיר השלום הזה חטף כדור בראש. גם לנערה הפוסט־סיקסטיס הזאת לא כדאי להישאר כאן אחרי שהשמש הולכת מפה להיות צהובה במקום אחר.

הכביש המפריד (וכמובן גם מחבר) בין מערב ומזרח הפארק, הוא מסלול הריצה וההחלקה המקובל והמפורסם ביותר בעיר. אולי אפילו בעולם. לקראת הערב, עם שחר, רצים ומחליקים פה אנשים מכל המינים והצבעים. הם שומרים על הכושר שלהם. אבל אין אדם שהוא מספיק בריא כדי לא לחטוף כדור או להירצח על ידי אדם שהוא כנראה קצת פחות בריא ממנו.

אני מטייל כאן בימי הסתיו הנעימים. העלים מתחילים להצהיב. הסנאים מכינים בוטניהם לחורף. פועלים שריריים מפרקים את תפאורת האפיפיור שנשא כאן דברים נגד אלימות ובעד אהבה. והנה אני מגיע לפינה האפלה בכביש המחליקים. כאן, למרות האור והאפיפיור, ניצח הטרור. רצח האשה שרצה את ריצת הבוקר שלה בפארק פגע במקום הרך ביותר של תושבי ניו־יורק. כאן זה לא הארלם או שיקגו, החלק הזה של סנטרל־פארק הוא מבצרם, ובעיקר מסלולם של האנשים המשפחתיים והבריאים.

לא, עדיין לא מצאו את הרוצח. כן, לפי דיווחי המשטרה והעיתונות הקורבן שוב אשה. מריה איזבל פינטו אלבס, אשה ממוצא היספני, בת 44. מבנה בינוני. גובה בינוני. היא נגררה מהמסלול בו רצות עוד אלפים כמוה, באותה שעה בדיוק, שש לפנות ערב. היא נאנסה בברוטליות ואחר כך נחנקה למוות. אנחנו מטיילים שם עכשיו, בין ביקורו ההיסטורי של הפופ הבלתי־נלאה לבין הגשם הראשון של הסתיו. בשולי הכביש, ליד מקום הרצח, עומדים שני שוטרים. כשאני שואל אותם אם המשטרה הולכת לפטרל יותר אחרי הרצח הזה, שוטר אחד אומר "כן, בוודאי". השני אומר: "לא, אני לא חושב".

■

על גדם עץ, ליד משרדי התיאטרון של "שיקספיר בפארק", יושב בחור שחור בכומתה ארומה. חבר ב"משמר המלאכים" (תנועת מתנדבים עממית שמפטרלת במסלולי הרכבת התחתית ובהארלם, ולפעמים מפחידה אותך יותר מהפושעים האמיתיים). המלאך השחור קם בכל פעם שהוא רואה אשה רצה, עוצר אותה לרגע, היא מזיעה, מתנשפת. לוקח לה כמה רגעים עד שמתברר לה שלא רוצים לרצוח אותה. לא כרגע. הענק עם עם הכומתה הארומה מושיט לה דף נייר. אני מבקש את זה ממנה, וזה מה שכתוב שם: "אשה רצה, שימי לבוו החשיכה. תהיי חכמה". במילים אחרות, הפתרון היחידי שמציעים לנשים זה להפסיק לרוץ בשעות שנוחות להן. אם לא, שלא יבואו אחר כך בטענות שרוצחים אותן כל הזמן.

צר לי לצטט דווקא את גולדה מאיר ז"ל, עליה מספרים שכאשר מישהו הציע הצעת חוק בממשלה שתקבע שהנשים יישארו בבית בלילה, היא אמרה: "לפי מה שאני יודעת, גברים מתקיפים נשים, לא ההיפך, לכן לדעתי, את מי שצריך לסגור בלילה, זה את הגברים". וגולדה, כידוע, לא רצה אף פעם לשומקום.

במקום להגביל נשים מהפעילות שגורמת להן הנאה, כמובן שצריך להגביר פטרולים משטרתיים, לסמן מסלולי ריצה בטוחים וכו'. אבל הקל ביותר, כמובן, זה שוב להאשים את הקורבן. הקורבן הוא בדרך כלל אשה, ובעניין הזה יקח עוד זמן רב עד שנגיע לשוויון בין המינים. איזבלה אלבס לא היתה רק עוד אשה. היא היתה חברה, אמא, ילדה, בפסיפס הגדול שמרכיב את הצד הזה של העיר הדו־פרצופית - הצד הלבבי והחם של ניו־יורק הבריאה והידידותית.

לכן, ברצח של איזבלה, בפינה הירוקה של הפארק המרהיב הזה, נרצח משהו מלב ליבה של העיר הזאת, שחשבה שיש לה לפחות מקום אחד בטוח. לכן, ערימת זרי הפרחים בשולי כביש האצנים נערמת וגובהת מיום ליום, אבל בכל ערב באים שני השוטרים ומסלקים את זה משם. הם אומרים שזה יכול להיות מחבוא אידיאלי לרוצח הבא.

אני ממשיך לטייל בפארק, בלי פחד ובלי ליווי. אני לא לבד. אנשים ונשים מחליקים על הכביש וכמעט דורסים אותי. אני חוצה אל החורשה ממול. מתחת לאקליפטוס ענק שני גלוחי ראש עם מכנסי עור ועגילים באוזניים, באף, בגבות. לאחד מהם יש עגיל גם בפיטמה. יפני מצלם יפני שמצלם יפני ואני מצלם תמונה קבוצתית של קלישאה.

על הגדר כתוב: "נא לא לעבור, זרעים טריים של דשא". אני לא עובר. זורק את שארית הבוטנים שלי לשארית הסנאים של הפארק. יונים מנסות לחטוף אחד. דרורים ויונקי דבש מפרפרים בין הענפים. ופתאום למטה אני רואה עכבר. עכבר כזה של זבל. ממש לא חיה של פינות חמד ונוי עירוניים. אני מנסה להבין: איך הוא הגיע לכאן, העכבר הזה, מאיפה הוא נכנס? וחושב שצ'רלס בוקובסקי בוודאי היה אומר: אם המוות יגיע, הוא בטח בצורה כזאת. גם בוקובסקי כבר מת.

פתאום נהיה ממש חשוך מסביבי, ואני בכל זאת תופס איזו חרדונת קלה. אני הולך מהר, יוצא ממבוכי הפארק הלילי, שמח לראות את האור והאנשים בשדרות קולומבוס. אני אוהב לטייל ולהביט על אנשים מוארים בשדרות קולומבוס. לפעמים הם יודעים שאני מסתכל עליהם ומבלה. ולפעמים לא.

בזכות תהליך השלום

אנו החתומים מטה, אנשי משק וכלכלה, חשים יום יום את ההשפעה החיובית של תהליך השלום על המשק הישראלי. אנו רואים שינוי מהותי בהתיחסותן של החברות הרב-לאומיות לעסקים בישראל. תהליך השלום פותח את דלתות העולם בפני היזמים הישראלים ומאיץ את הצמיחה הכלכלית החיונית למשק ולחברה. משקיעים שבעבר נמנעו מלהשקיע בארץ מגיעים לכאן בהתלהבות, ויחד עם חברות ישראליות הם מפתחים ומחזקים את המשק, מעניקים תעסוקה לאלפי עובדים נוספים, מעלים את רמת החיים של תושבי ישראל ומקדמים את כלכלת ישראל לרמת המדינות המובילות בעולם המערבי - כל זאת תודות לתהליך השלום. אנו מחזקים בזה את ידי הממשלה, המקדמת את השלום בארץ לנו ולדורות הבאים. יישר כוח.

אבי אולשנסקי ● אלפרד אקירוב ● יגאל ארנון ● בני גאון ● דני גילרמן ● עוזיה גליל ● שלמה גרופמן ● אהרון דברת ● אלי הורביץ ● סטף ורטהיימר ● איתן ורטהיימר
רם כספי ● דב לאוטמן ● מיכאל לוי ● עמירם סיון ● יולי עופר ● מיכאל פדרמן ● יונתן קולבר ● דוד קוליץ ● איתן רף ● ליאון רקנאטי ● מיכאל שטראוס

המודעה ממומנת אישית על ידי החותמים.

רבים רצו לראות אותו מת

כשהיה ילד לא ידעו המורות מה לעשות איתו, והטילו עליו שליחויות שונות, רק שלא יהיה בכיתה ויפריע – וכך הפך גד פלום לשליח־ציבור, לשץ. מאז רק הלך והידרדר. מעשי שוד אלימים, סחיטות, סמים, זנות – הוא לא בחל בשום פשע ■ כשחזר לארץ, בתום שהות ארוכה בחו"ל ובכלא הגרמני, הוא הסתבך עם כרישי בתי הקזינו. כשפוצצה מכוניתו של מוסא אלפרון – הוזכר שמו והזהירו אותו שמישהו ינסה להתנקש בחייו. שץ לא האמין שזה יקרה ■ בחדרי החקירות היתה לו טכניקה להתעלם מהחוקרים – הוא אמר פרקי תהלים. השבוע אמרו פרקי תהלים על קברו

"מה שהפסדתי בשנים שחייתי בכלא הגרמני - ארוויח מחדש". גד פלום בצילום מלפני שלושה חודשים. בצילום הקטן - הקבר
צילומים: משה שי ומוטי קמחי

יוסי ולטר

מותו של גד (שץ) פלום היה רצח ידוע מראש. רבים ידעו שהוא מסומן כמטרה לחיסול. המשטרה ידעה, בעולם התחתון רחשו שמועות שעומדים להתנקש בחייו, אפילו שץ ידע – בלשי היחידה המרכזית הזהירו אותו כמה פעמים. אבל הוא חשב, כנראה, ששום דבר לא יכול לפגוע בו, שאיש לא יעז לקום נגדו, והיה פוטר את אנשי המשטרה באמירה סתמיתו "מה יהיה – יהיה".

מהאופן שבו נרצח, מתברר ששץ התעלם מכל האזהרות ובז לסכנה, כפי שבז לה כל חייו. הוא האמין בכוחו הפיסי, ביראה ששמו מעורר. וכך הוא הגיע בערבו של יום שלישי השבוע, לקפה "המנזר" ברחוב אלנבי בתל־אביב, בלי לנקוט אמצעי זהירות כלשהם. הרוצח, שכנראה הכין היטב את שיעורי הבית ועקב אחרי פלום במשך כמה ימים, הגיח במהירות על אופנועו ושיגר חמישה כדורי מוות בשץ. חברו, יהודה חזן, נפגע במקרה. הוא לא היה המטרה. הרוצח פעל בצורה מקצועית וריכז את האש בפלום.

העובדה שהרוצח היה גלוי פנים, אומר מקור בעולם התחתון, מעידה שהאיש בא מחו"ל. ברחבי אירופה וארצות הברית מסתובבים עבריינים ישראלים רבים, שתמורת סכום כסף נכבד, מוכנים לבוא לארץ, לבצע את הרצח ולמהר מיד אל שדה התעופה. חווה רצח עולה בדרך כלל למזמין כ־50 אלף דולר, כסף קטן בעולם המושגים של עבריינים שמגלגלים סכומי עתק בעסקי סמים והימורים. במשטרה, אגב, לא נוטים לקבל את הגירסה הזו. החוקרים סבורים שהיתה זו עבודה מקומית.

פרשת שץ
חשבון של עולם תחתון

לחוקרי היחידה המרכזית צפויה עבודה מפרכת בדרך לפיענוח הרצח, אם בכלל. הקושי הראשון הוא בנפשות הפועלות. לחוקרים יהיה עסק עם עבריינים שאינם מדברים במשטרה. הם לא עונים לשאלות החוקרים. קודם כל, כי זה עניין אידיאולוגי – הם לא מדברים עם לובשי מדים. שנית, מפני שהם יודעים מה יקרה להם אם ידברו. אחת השיטות להתחמק מהשאלות היא לקרוא פרקי תהלים. אגב, הכינוי שץ, שדבק בפלום עוד בהיותו תלמיד בבית הספר היסודי, הוא ראשי תיבות של שליח ציבור, או חזן, כשמו של האיש שנפצע לידו. הכינוי, שנהפך לשם נרדף לרצח, שוד וסחיטה, ניתן לו מפני שהמורות היו נוהגות להטיל עליו שליחויות שונות, כדי להיפטר מהפרעותיו במהלך השיעור. לימים נהג גם שץ לקרוא פרקי תהלים בחדרי החקירות.

הקושי השני בחקירה נעוץ בשאלה מי רצה במותו של שץ. על השאלה הזו עונים בדרך כלל בשאלה: מי לא רצה. במשך 51 שנות חייו, צבר פלום אויבים רבים, שכולם, יש להניח, רצו לראות אותו מת. הוא היה עבריין שכוח פיסי רב ואגרופים חסרי פשרות היו כלי העבודה ואמצעי השכנוע שלו. הוא היה אלים וכפייתי. מעולם לא קיבל "לא" כתשובה. כשפלום החליט להיכנס לעסק כלשהו – הוא היה בפנים, כך או אחרת.

סרסור צמרת בלונדון

באמצע שנות ה־70, הוא טיפס אל צמרת הפשע של ישראל. שמו נקשר כמעט לכל פרשיית פשע גדולה, וכמעט לכל חיסול בעולם התחתון של תל־אביב. למרות שהמשטרה משוכנעת עד היום שהוא זה שחיסל את עזרא (טאטי) שבתאי, ואת מישל נחמיאס – שץ אפילו לא הועמד לדין. תמיד ידע לחמוק משאלות, ולקרוא, כמובן, פרקי תהלים.

הוא שלח את ידו כמעט בכל. את התיקים שלו במשטרה מפארת רשימה ארוכה של עיסוקים: סחיטת דמי חסות, שוד מלטשות יהלומים, שימוש וסחר בסמים. בקיצור, כל מה שמכניס רווחים קלים. יחד עם עבריינים ידועים אחרים, כמו שמעיה אנג'ל שזכה לכינוי יד ימינו ועושה דברו של שץ, ועובדיה דורויה, שלט פלום ברחובות הפשע התל־אביביים ביד רמה. בתור שכזה, היה פלום יעד משטרתי ראשון במעלה. השוטרים לחמו בו, אבל לא יכלו לו. זאת היתה כנראה הסיבה, שמפקד מחוז תל־אביב, ניצב משה טיומקין, הסכים לייצא את האיש לחו"ל.

וכך הגיע שץ, לפני 16 שנה, ללונדון. אבל לא איש יישב בשקט, או יסכים לחיות כאחד הדלפונים. מהר מאוד הציב לעצמו מטרה: להפוך מעבריין ישראלי שנאלץ לשנות מושבו בבירת אנגליה – לאיש עסקים אמיד. הוא החל את דרכו כסרסור צמרת, נהג לספק נערות ליווי לשייחים ומנסיכויות המפרץ הפרסי, שהתארחו במלונות הפאר. העסק הכניס רווחים עצומים, ואיפשר לו להפוך לאיש מהוגן ולשלוט במסעדות ובבתי עסק. שץ היה מציע את עצמו כשותף בעסקים. הקורבן היה מתפתה – ועושה את טעותו. חלף זמן רב, ופלום החל לסחוט אותו.

אחד מאותם קורבנות לא ויתר מיד, ופנה לעזרה לאדם ששמו בישראל יעקב אלפרון. יעקב אסף כמה חברים ועלה על מטוס ללונדון כדי לעזור לחבר. החלו מהומות. [illegible] עברו לקטטות והמשיכו בירי. אבל שץ לא ויתר. השותף לעסקים הנואש, בא לישראל, כדי להתייעץ עם חברים ועם קציני משטרה. "מה עושים", שאל. לאיש לא היתה [illegible]

אבל לאותו קורבן המזל שיחק. בעוד האיש [illegible] החליט שץ לעזוב את לונדון ולהעתיק את פעילותו לגרמניה. היעד היה כמובן קהילת העבריינים הישראלים. [illegible] מהומות, ושוב הוזעק יעקב אלפרון כדי לסייע. האווירה היתה טעונה חומר נפץ. אדם מסויים, המכיר את הפרשה, [illegible]

היו הולכים ברחוב, מחובקים עם החברות שלהם – ואת האקדח היו שמים בחגורת המכנסיים או בחצאית של הגברת, כדי שהיא תהיה קרובה לנשק ויהיה אפשר להגיב מהר".

הסיפור הזה, הביא להכנסתו של פלום מאחורי סורג ובריח בכלא גרמני, למשך 15 שנה. בקרב יריות שנערך בפרנקפורט בין שץ ליצחק אסייג, חבר קרוב של האלפרונים, נהרג אסייג. בצעד יוצא דופן, העיד אחד החבר'ה נגד שץ. עדות זו היתה אחת הראיות החשובות שהביאה להרשעתו בבית המשפט בגרמניה.

מפת הפשיעה השתנתה

ב־25 ביולי '94, חוזר שץ לישראל, מלווה בשני שוטרים גרמנים שנצמדו אליו עד שראו במו עיניהם שהאיש דורך על אדמת הארץ. שץ היה מתוסכל, נכה כתוצאה משריפה שהצית בהיותו בכלא, ובעיקר, חסר אמצעים. הוא כבר לא היה אותו קליבר. מציאות חדשה קידמה את פניו. מפת הפשיעה השתנתה. עבריינים קטנים, שפעם ציחצחו את נעליו בכניעה, נעשו לפתע מיליונרים. גם העסקים זה לא מה שהיה פעם. סחיטות ומעשי שוד, תחומים שפעם התמחה בהם, איבדו את "יוקרתם". רק דני דקק, "קקות", בשפת העולם התחתון, עוסקים בזה. הימורים לא חוקיים – זה שם המשחק.

אם מישהו חשב שהשנים הארוכות בכלא הגרמני שברו את רוחו של פלום, הוא התבדה. והגמר הזה לא הסף את הכרבורותיו. לא חלפו ימים רבים ושץ הצהיר בריש גליי: "מה שהפסדתי בשנים האלה – ארוויח מחדש ואהיה גדול כמוכם. סבר ממחר". אמר ועשה. הוא ריכז סביבו כנופיה של עולים חדשים ממדינות חבר העמים וערבים מיפו, והחל לכפות את עצמו על אחרים. גם עכשיו, כמו פעם, חדר לעסקים בכח. ובקהילות העבריינים החלו קיטורים על ההתעלקות של שץ.

מהידיעות שהצטברו במשטרה התברר כי הוא טבל את ידיו בעסקי סמים, ייבוא זונות מרוסיה וסחיטה. אבל את עיקר המאמץ ריכז בנסיון לחזור לעסקי ההימורים. באותה תקופה היה הענף בשיא פריחתו. בתל־אביב ואיזור גוש־דן בלבד, פעלו קרוב ל־60 בתי הימורים לא חוקיים. חלקם, כמו שני בתי הקזינו ברחוב היצירה ברמת־גן, מאחורי בורסת היהלומים, פעלו בגלוי, כמו כל קזינו טוב באירופה. המשטרה ידעה ושתקה. המדיניות היתה שכל זמן שהעסקים הללו לא גורמים מיטרד לסביבה ואינם מהווים מוקד לפשיעה – המשטרה לא פועלת.

במקביל התפתח ענף חדש: הימורים־טורס. מודיעין "מחשבה וביצוע" פתחו משרדי נסיעות העוסקים עד היום בהוצאת קבוצות מהמרים לבתי קזינו בטורקיה, לונדון, בודפשט ופראג. חלקם

אפרים סידון

האגדה

מי שקרא, ובעיקר שמע ברדיו, את ההספדים וההערכות לדמותו של גד פלום, היה יכול לחשוב לרגע שמדובר בצדיק הל"ו, או בעוד דמות הי־רואית מדור הנפילים שהלך ללא שוב. איזה כתרים קשרו לו. איש אגדה, רב מעללים, בעל חוש כבוד, קשוח, שומר סוד, מתוחכם, אגוז קשה לפיצוח – מה אני אגיד לכם, טרומפלדור לא קיבל חצי מהסופרלטיבים שקיבל ש"ץ.

מתברר שעד שהוא הופיע, היו פה רק ביצות ואנופלס וברדק. כל אחד שדד ואי־ים בלי סדר ובלי שיטה. ואז קם גד והקים את הפשע המאורגן ואת אירגון "השומר" (פרוטקשן). בזכותו עלינו על המפה – וה־יצוא של עבריינים לחו"ל הכניס למדינה מטבע קשה ודולרים שחורים. הוא היה מראשי ה"הגנה" על מועדונים ופאבים ששילמו במזומן – ואהב להעניק חסות תמורת דמים, או דמים תמורת אי־חסות, לכל מי שהוא רצה. גד היה גם חסיד העבודה העברית, ובזכותו עבר הערך "מלחמת הכנופיות" מן הפורעים הערבים לפורעים היהודים.

פלום עודד וטיפח עסקים רבים שהיו נתונים בקשיים כלכליים. הוא הוכיח כי אפשר, גם בארץ הקטנה שלנו, לעשות רווחים קלים מסמים קשים. היה מחלוצי ההימורים הלא חוקיים, וכשכולם צחקו לו, הוא אמר: אין דבר העומד בפני הרצון. הוא גם אמר: לא חשוב מה יגידו הגויים, חשוב מה יעשו ההימורים.

יש אימרה הטוענת, שבתי הקברות מלאים באנשים שחשבו שאין להם תחליף – כנראה שחלק מן האנשים הללו הגיעו לשם בזכותו. היה אוטודידקט, ולמרות שלא למד מתמטיקה, אהב לחסל חשבו־נות. מכל מקום, כל מי שהכיר אותו טוען שהוא היה אדם ממש [illegible]

"המשטרה חסרת אונים"

סגן־ניצב בדימוס יגאל אנקורי, שהיה קצין הבילוש והמודיעין של משטרת מחוז תל־אביב, הכיר היטב את גד פלום. האיש היה לקוח חשוב שלו ויעד ראשון במעלה. פעמים רבות ניסה לבנות נגדו תיק – ולא הצליח. שץ היה אגוז קשה לפיצוח.

לאנקורי טענות קשות על אופן טיפולה של המשטרה בפרשה, מהיום ששץ נחת בישראל. "בישראל יש פשע מאורגן, שפועל במתכונת של המאפיה בארצות הברית", טוען אנקורי, "אבל למשטרה אין כלים להתמודד עם התופעה המסוכנת הזו. יצורים מסוגו של שץ הם עבודה מסובכת. זה לא פרוייקט לטווח קצר. אבל למשטרה אין את היכולת. בגלל בעיות של תקציב וסדרי עדיפויות משובשים, עוסקת המשטרה בכיבוי שריפות ורצה מפרשה לפרשה, במקום להתמקד במטרות האמיתיות. משטרת ישראל עוסקת בביטחון פנים ובשמירה על מוסדות השלטון במקום להילחם בפשיעה. יש לה יחידה ארצית, היחידה לחקירות פשעים (יח"פ) שאיננה ממצאת את [illegible] יכול להמשיך. בפרשות רצח כמו אצל שץ [illegible] יחידה ארצית. אלה חקירות שמסתעפות לחו"ל [illegible] מחוז לא יכול להתמודד עם זה. [illegible]

(המשך מהעמוד הקודם)

בבעלות של ישראלים. מתח הרווחים בענף חצה אז, כמו גם עתה, כל דמיון. מן הפרי האסור והמתוק הזה רצה לטעום גם פלום. ופלום, כמו פלום, לא הסתפק גם עכשיו במועט. הוא רצה נתח גדול ועסיסי.

שובו של השץ, עורר חשש במשפחת אלפרון. האחים לא רצו לחזור אל יריבות העבר. הם לא חיפשו צרות. המשפחה מלקקת עד היום את פצעיה מפרשת חברת הגביה. בכיר האחים, יעקב, יושב בכלא. אח אחר, נסים, כלוא על עבירות סמים. את שלישי, השתחרר לא מזמן. מוסא וזלמן הם היחידים ששמרו על הרגל. עסקי ההימורים הם כמובן ענף חשוב בפרנסה. מוסא, למשל, היה שותף באחד מבתי הקזינו ברחוב היצירה (שהמשטרה סגרה בינתיים) ובבתי קזינו נוספים בתל־אביב ופתח־תקווה.

אחרי מחשבה החליטו האלפרונים לעזור לשץ להשתקם, כדי לשמור על שקט תעשייתי. אבל שץ לא נעצר. אורות הקזינו קרצו לו. הוא פתח בתי הימורים בתחנה המרכזית וברחוב המסגר בתל־אביב, ניסה להיכנס כשותף בקזינו בחיפה, וגם החל לדרוך על היבלות של מוסא אלפרון, כאשר ביקש לפתוח קזינו מתחרה ליד בורסת היהלומים ברמת־גן. הסיכסוכים לא איחרו לבוא.

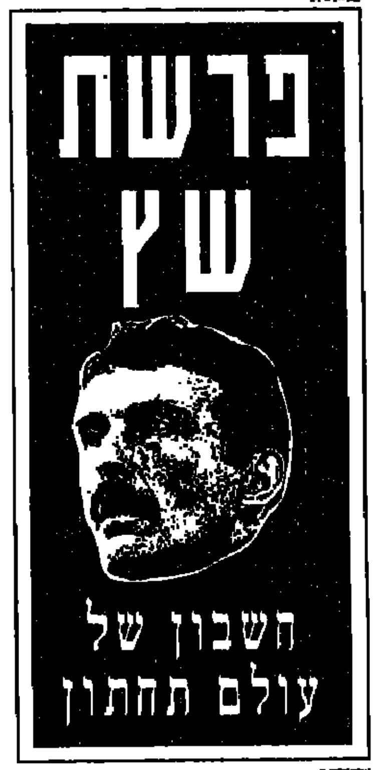

בבוקר שבת חורפית, לפני כעשרה חודשים, נכנס מוסא למכוניתו. כשהתניע אותה – התפוצץ מטען חומר נפץ. מוסא נשאר נכה, קטוע רגל, נאבק עד היום בטיפולים קשים.

משה אלפרון, טיפוס קשוח ומופנם, לא דיבר הרבה. הוא רק הבטיח שמי שעשה את זה, יבוא על עונשו. "אני מתכוון שהחוק יעניש אותו", מיהר להסביר. מקורביו טענו שמוסא יודע מי עמד מאחורי נסיון ההתנקשות. הוא לא הזכיר שמות, אבל השמועות הצביעו על שץ. ברחובות הפשע החלו לרחוש ידיעות, שהגיעו גם למשטרה, כי פלום מועמד לחיסול. גם אם מוסא לא יעשה כלום, טענו יודעי דבר, יש לו חברים, מעריצים מושבעים, שיקומו על דעת עצמם ויחסלו את שץ. באותה שבת החלה הספירה לאחור, שהסתיימה ביום שלישי השבוע.

קשירת שמו של מוסא אלפרון לפרשה, היא כמובן השערה פרועה שאין בה כדי להצביע, כהוא זה, על מעורבותו בעניין. לשץ היו מספיק אויבים שרצו בחיסולו. אבל מה איכפת למוסא? הוא הרוויח בכל מקרה. ראשית, שץ יצא לו מהחיים. שנית, ולא פחות חשוב, הוא ההיבט התדמיתי. הפיצוץ פגע בכבודו של מוסא, איש חזק ובעל מעמד. מותו של שץ, שהכל ייחסו לו את נסיון ההתנקשות, סגר את העניין. כבודו של מוסא הורם. אבל מי שבאמת מרוויח מהחיסול הם כל אותם עבריינים קטנים ששץ חדר להם לחיים והם לא יכלו לעשות דבר, אלא לבלוע ולשתוק.

עבריינים רבים הם אנשים מאמינים. אתה יכול לראות רבים מהם נושקים למזוזה בבואם ובצאתם מבית כלשהו. הדבקות באמונה מתגברת כל אימת שהם יושבים במעצר. אז תראה אותם גם חובשים כיפות, מגדלים זקנים ומתפללים בדבקות. אחרי שנודע סופית כי שץ חוסל, טענו רבים כי נראה שגם בשמיים רצו במותו. מאז שב לארץ, הוא היה תחת מעקב מתמיד של אנשי המודיעין במחוז תל־אביב. דווקא ביום שלישי הוסר המעקב. הרוצח פעל באין מפריע.

השאלה הגדולה עכשיו היא מה יהיה. האם תהיה נקמה? הסיפור הזה סגור, אומרים בעולם התחתון, לא תהיה שום נקמה. לשץ אין אחים, חברים או שותפים, שיש להם עניין להמשיך את הפרשה. אם היו לו כאלה – אולי לא היו נוגעים בו. שץ היה זאב בודד. הטעות שלו היתה שהוא לא לקח את זה בחשבון.

יוסי ולטר

"אם סופרים את השנים מחוץ לכלא, אני בן 16"

אבי פלד

הדבר הבולט ביותר אצל גד פלום היה הביטחון העצמי. הביטחון הזה שכולם פוחדים ממנו, שלאף אחד אין אומץ לשלוף מולו אקדח ולהרוג אותו.

הוא גדל בבית צפון תל־אביבי, להורים מבוגרים שומרי מסורת. לכאורה לא הסביבה ממנה צומח פושע. אבל הבעיות איתו התחילו בגיל צעיר. גד לא אהב לקבל מרות. כבר בכיתה ב' נאלצו הוריו להעביר אותו בית־ספר, בגלל בעיות משמעת חמורות. את זמנו אהב לבלות ברחוב, שם קנה לעצמו במהרה שם של בריון. הוא היה גבוה, חזק, והוא לא ידע מה זה פחד.

בגיל 17 רשם שץ את ההסתבכות הראשונה שלו עם החוק. הוא נעצר עם חברים על גניבת אופנוע. אחרי 24 שעות במעצר נשבע לעצמו שזו הפעם האחרונה שהוא רואה את בית המעצר מבפנים. אחרי 24 שעות, כשחזר לרחוב, הוא כבר שכח הכל. אחד הסיפורים המפורסמים עליו הוא שפעם הוזמן לבית הורי חברתו, הדסה גולדווסר, ולא היה לו מה ללבוש. בדרך לארוחה הוא פרץ לחנות של "איווניר", גנב חליפה, לבש אותה, והלך לאכול, לא לפני שהודיע לחבר'ה ש"החנות פתוחה". הם כבר רוקנו את יתר התכולה.

הרומן שלו עם צה"ל היה קצר. הוא התחיל בכלא 4 והסתיים בכלא תל־מונד. אחרי שהשתחרר מתל־מונד עבד שץ כסבל בנמל יפו. היה מעמיס ארגזי תפוזים על ספינות גרר ומפליג איתן לנמל חיפה. פעם אחת תפסה אותם סערה בדרך. פלום הקיא את נשמתו, ולא חזר. מאז לא עבד.

ב־1969 נשדד סניף של בנק דיסקונט ברחוב אבן־גבירול בתל־אביב, כמעט מול ביתו של שץ. אחד העצורים היה סיבוני (ניסים כהן), שאחרי חקירה קצרה החליט להפוך לעד מדינה. הוא הצביע על גד פלום כמתכנן והמבצע הראשי של השוד. פלום נתפס, הועמד לדין ונשלח לכלא. הוא ישב בכלא רמלה שש שנים, ושוחרר ב־1976. זמן קצר אחרי שיחרורו, מישהו פוצץ את המכונית של סיבוני, כשהוא בתוכה. פלום, יש להודות, לא היה האדם היחיד שהיה לו חשבון עם סיבוני, אבל המניע שלו היה חזק במיוחד.

השנים בכלא רמלה רישתו אותו היטב בעולם התחתון. הרצח של סיבוני הפך אותו לאגדה. אחרי שיחרורו התחתן עם אסתר. כמה חודשים לאחר מכן, נעצר שוב ונשלח להשלים עוד שלוש שנים בכלא.

גד הפך לאסיר בעייתי במיוחד. אחרי שנה וחצי בפנים, הציעו לו שיחרור מוקדם בתנאי שיעזוב את הארץ. הוא הסכים, לקח את אסתר ההרה ונסע לפאריס. משם המשיך ללונרון ואחר כך לפרנקפורט.

בגרמניה נעצר, הועמד לדין ונידון למאסר עולם. מדי כמה חודשים ביקרו אותו אשתו או אחיו. פה ושם הגיע מכתב. אחרי אחד הביקורים נכנסה אסתר להריון וילדה את בנו השני, היום בן ארבע. בנו ... נולד כשהיה בלונרון.

אחרי יותר מ־12 שנים בכלא, אמרו לגד שעומדים לשחרר אותו. ברגע האחרון החליט מישהו שעליו לרצות שנתיים נוספות. הוא שפך פח בנזין בתאו והצית אותו. אבל טעות בתיכנון גרמה לו לכוויות קשות. הוא עבר ניתוח והושם מסנן על צווארו, שסייע לו לנשום. הצלקות נשארו על פניו ועל גופו כתזכורת מתמדת.

ב־25 ביולי השנה, נכנסו שני שוטרים לתאו בכלא, כבלו אותו באזיקים, ועלו איתו על המטוס לתל־אביב. כשנחת המטוס בנתב"ג, שיחררו השוטרים את האזיקים. גד פלום היה שוב אדם חופשי.

הוא היה כבר בן 60, תיכנן לפתוח עסק; ולמרות הצלקות מהשריפה אמר שהוא מרגיש עדיין כמו נער צעיר. "בחוץ", הוא אמר לא מזמן, "המות עובר על מהירות של 180 קמ"ש. בכלא הוא יורד ל־20 קמ"ש. אולי בגלל זה אין לי שערות שיבה. אם סופרים את השנים שהייתי מחוץ לכלא – אני בן 16".

לא בוכים על שקאקי

(המשך מעמוד 11)

המשותף ללבנון, לא היה מעולם מנהיג דתי ולא ניסה להתחזות לכזה. הוא דיבר עם אורחו בשפה פשוטה, בלי הטפות, בלי ציטוטי קוראן או פסוקי הלכה, ובאותה נינוחות שבה סיפר על התקופה ששהה במצרים, דיבר גם הצורך לחסל את ישראל. הוא לא ניסה להסתיר דבר ולא התחמק משום שאלה. כן, הוא זכה להכיר את רוצחי סאדאת לפני שיצאו להסתער על בימת הכבוד במצעד הצבאי של ה־6 באוקטובר.

כמה פעמים במהלך השיחה – שנמשכה כשלוש שעות – חייך שקאקי, אפילו צחק. המבקר הישראלי התרשם מאוד מן העובדה, שמנהיג הג'יהאד שמר על ארשת עליזה למרות התנאים הקשים של הכלא. הוא נזכר בחיוך הזה כשראה את שקאקי מתראיין בטלוויזיה אחרי הטבח בבית־ליד. גם אז חייך שקאקי כשסיפר בגאווה על הצלחת המבצע.

מכל מקום, וקצת כחוכמה שלאחר מעשה, ברור היום שאסור היה לגרש ושההחלטה הזו, כמו ההחלטה לגרש את מנהיגי החמאס ללבנון, היתה החלטה אומללה. שקאקי, המנהיג המקומי ברצועת עזה, הפך בחוץ – בלבנון, ומאז 1991 – בסוריה, לגורם רב עוצמה בהפעלת טרור מרוכז וקטלני נגד ישראל, בלי שום יחס למימדיו הצנועים יחסית של אירגונו. בסך הכל כמה עשרות חברים פעילים ועוד כמה אלפים בודדים של תומכים.

■■■

השגרירות האיראנית בביירות ומיפקדת חיזבאללה בלבנון היו שני המקומות הראשונים, שפקד שקאקי עם הגיעו ללבנון ב־1988. ההתחברות המהירה שלו עם איראן וחיזבאללה, חוללה את הראקציה הקטלנית, שבמשך שמונה שנים רצופות יצרה שרשרת של פיגועים קשים בישראל באמצעות מטעני נפץ, מכונית תופת ומתאבדים. שקאקי ביקר כמה פעמים באיראן, והמודיעין האיראני, באמצעות חיזבאללה, סיפק לו נשק, ציוד חומרי חבלה ומחנות אימונים. הסורים נתנו לו את חופש הפעולה ואת המחסה.

במרוצת השנים שחלפו מאז 1988 ועד חיסולו במלטה בשבוע שעבר, הלכו והתבררו לישראל כישוריו של שקאקי לא רק כמתכנן מוכשר של פיגועים רצחניים, אלא גם כמנהיג ריכוזי מאוד, עם שליטה מרהימה מרחוק על אנשיו בשטח. שקאקי היה מעביר לשטחים הוראות ביצוע באמצעות שליחים וסיסמאות קוד, ששודרו מרדיו אל־קודס בדמשק. בניגוד למפקדי הזרוע הצבאית של החמאס, הוא ידע מראש את כל שלבי הפיגוע והכיר את כל הפרטים המבצעיים.

את כל מרצו השקיע בניסיון להבעיר את השטחים, אבל במקביל ניסה פעם להקים לאירגונו בסיס אחיזה בירדן, כנקודת מעבר לגדה ולרצועה וגם כהשקעה עתידית להפיכת המשטר בירדן, כחלק מרעיון הקמת המדינה האיסלאמית הגדולה. המאמץ הזה לא נשא פרי משום שהירדנים חיסלו אותו באיבו. שירותי הביטחון הירדניים פועלים היטב בדרך כלל, ובעיקר כשמדובר בניקוי השטח מגורמי טרור קיצוניים: פלג אחר של הג'יהאד האיסלאמי, בראשות השייח' הישיש אסעד ביוד אל־תמימי, פועל אמנם בירדן אבל חבריו מכירים מצויין את כללי המשחק: מפעם לפעם מותר לנבוח. אבל על נשיכות אין מה לדבר.

המצרים והירדנים לא מתאבלים על שקאקי. אפילו סוריה, שדחתה בעקשנות כל הזמן את כל הלחצים של ארצות הברית לנתק לאירגונו של שקאקי את החמצן ולגרש אותו מתחומה, לא השמיעה אפילו קצה של איום על ישראל, כמי שנושאת, לכאורה, באחריות לרצח. אסד הוא עדיין הפטרון של "חזית הסירוב" הפלשתינית, שיושבת בדמשק ומנהלת משם מסע התקפות על הסכמי אוסלו, אבל חיסולו של שקאקי בידי אחרים, יכול גם להועיל לסוריה, אם יחליט אסד שהגיע הזמן להחליף הילוך במשא ומתן לשלום ולצאת מרשימת המדינות התומכות בטרור.

צריך לשים לב לתגובה המתונה יחסית של הרשות הפלשתינית על החיסול במלטה ועוד יותר להודעת החמאס, שלא יקפיא את המגעים עם הרשות על השתתפות בבחירות למועצה הפלשתינית, למרות מה שקרה במלטה. לחמאס, בניגוד לג'יהאד האיסלאמי של שקאקי, יש כוונה רצינית להקים מפלגה פוליטית ויש הרבה מה להפסיד אם יחרים את הבחירות ויחדש את הפיגועים בישראל. הג'יהאד יכול לחכות.

האיראנים הם, כנראה, הניזוקים העיקריים מחיסולו של שקאקי וכמובן אירגון הג'יהאד עצמו. הסתלקותו של המנהיג הריכוזי זיעזעה קשות את האירגון הקטן והקטלני הזה, ופערה חלל גדול בצמרת.

כדי לסגור את הפער הזה במהירות ולמנוע התפוררות בפנים הוחלט להציב מיד את רמדאן עבדאללה שלאח כיורשו של שקאקי. שלאח, בן 36, מסג'עיה, ד"ר לכלכלה, נמנה עם מייסדי האירגון. הוא נודע בנאמנותו הרבה לשקאקי ונחשב לאחד מתומכיו המובהקים.

אבל שלאח הוא במידה רבה היפוכו של שקאקי. טיפוס של אינטלקטואל, ששהה שנים רבות במערב, בבריטניה ובארצות הברית. הירצה באוניברסיטה בפלורידה ועסק בהסברה ובאיסוף כספים. לפני שנה עדיין נראה בארצות הברית ולא מן הנמנע כי שהותו בסוריה, בעת שנורה שקאקי במלטה, היתה זמנית בלבד, מעין תחנת מעבר. כעת כבר אין לו לאן לחזור.

בעיקרו של דבר שלאח הוא איש אירגון ואידיאולוגיה. הוא לא נעצר אף פעם על ידי כוחות הביטחון ואין עדויות על מעורבות ישירה שלו בתיכנון פיגועים ופעולות בשטח, אלא שזה בדיוק מה שמצפים ממנו כעת. רוצים שיוכיח שהוא מסוגל לא רק לנקום את דמו של המנהיג, בעזרת האיראנים, כמובן, אלא גם להניח מטעני תופת בדרכה של הרשות הפלשתינית למימוש הסדר הביניים. לג'יהאד, בניגוד לחמאס, אין אלטרנטיבה. הפסקת פיגועים עכורה, פירושה גם התפרקות של האירגון, וכיוון שמשקלו ברחוב הפוליטי שואף לאפס, גם אילו החליט להניח את נשקו ולהשתתף בבחירות לרשות הפלשתינית, לא בטוח שהיה עובר את אחוז החסימה.

עודד גרנות

ישראל הראל פורש. נקודה

שבוע הבא צפוי העיתון 'נקודה' – עיתון ישובי יש"ע – להופיע בלבוש חדש. עטיפה רעננה, מתכונת שונה וכוס חדש. ישראל הראל, המייסד והעורך הוותיק, מפנה את מקומו לאורי אליצור, שכנו ליישוב עפרה. כל כך סימלי שהתמורה הדרמטית עוברת על העיתון במקביל לשינוי הגורלי ביו"ש. הבעיות הישנות שבהן עסק העיתון נראות כקורס הכנה לעומת אלה שבפתח.

למרות האתגרים החדשים, הראל שמח לעזוב. למען האמת, הוא התעייף וביקש לעזוב כבר לפני שש שנים, אבל רק עכשיו נמצא המחליף. הוא התעייף ממאבקי הקיום, מהתיפקוד הרב־זרועי של העורך, הנדרש להיות גם מו"ל וחצי מפיק, עייף מהמשכורת הרזה. הוא אינו פורש לעתיד מקצועי מובטח, אם כי הוא מקווה להרוויח, "לעשות סוף סוף לביתי", כדבריו. לצד המאמר הקבוע שהוא מפרסם ב'הארץ', הוא בודק, לדבריו, פרוייקטים נוספים "בהיקף גדול יותר".

לפני כ־16 שנה פרש ישראל הראל מהעיתונות הארצית לאחר קריירה מכובדת במעריב וב'ידיעות אחרונות'. הוא ייסד את מה שאמור היה להיות ביטאון היישובים, וניהל במקביל את מועצת יש"ע. ברבות הימים פרש ממזכ"לות יש"ע והסתפק בתואר יו"ר, שבשנתיים האחרונות התרוקן מתוכן.

הראל פורש עטור מחמאות, כיחיד בימין הישראלי החרש שהצליח לכונן עיתון "לאומי", יציב ובעל רמה. הוא נחשב למטפחם של רבים מהכותבים הימניים המוכרים – אורי אורבך, אמונה אלון, יאיר שלג, חגי סגל ואחרים. כולם גדלו ב'נקודה', חלקם עזבו בטריקת דלת. אבל לצד הכיבודים לא חסרה ביקורת. 'נקודה' של הראל היה עיתון כבד, עם אוריינטציה דתית מובהקת. רבים מקוראיו הפוטנציאליים רצו לקבל מוצר המשמש אנטיתזה מושכת לכלי התקשורת האחרים, הנתפסים כשמאלניים. הם התאכזבו ולא הפסיקו לרטון נגד גודש מאמרי ההגות, ולהצר על מיעוט התחקירים, הראיונות והידיעות החדשותיות.

ישראל הראל מיטיב לסכם את כף הזכות: "נקודה היה ראי המחשבה של המחנה הלאומי האינטלקטואלי, הרבה מעבר לתושבי יש"ע. בנוסף, כפי שאמרו לי בכנס פרידה ממני, הוא שימש במה לדור של כותבים".

מה לגבי הביקורת? – רבים בימין מדברים על החמצה, על נוסחה שמוצתה כבר לפני שנים, עד כדי כך שבין כ־5,000 מנויי 'נקודה' היו לא מעט שהסתפקו בלא יותר מדיפדוף. כאלה שכבר הכירו את המתכונת הקבועה – על השער שיר של אצ"ג או פסוק כלשהו, ובפנים אסופת מאמרים חמורי סבר, מ"תחזקנה ידי הרבנים" ועד "נצח ישראל אינו מותנה בנצח הציונות".

"רק לדבר אחד אני לא מסכים בביקורת הזו, שיש כאלה שרק מדפדפים. אני חושב שכן הצלחנו בהפיכת חומר ארכני לכלי מעניין. אבל אני מיסודי איש חדשות. הייתי כתב חוקר ועורך חדשות, ונכון שלא הצלחנו להרים את הכיוון החדשותי התחקירי, והסיבה היא אחת – כסף. כדי להביא כתבות צריך כתבים, ולכתבים צריך לשלם. לנו לא היה כסף. לעומת זאת, גיליתי מהר מאוד את הסוד הגדול, שלעשות עיתון אידיאולוגי לא עולה הרבה. ובכל זאת, שים לב שכל עיתון אידיאולוגי שיצא ב־16 השנים האחרונות – נסגר, החל מ'פוליטיקה' וכלה ב'שרמות'. אנחנו הצלחנו לשרוד, וזו לא היתה שרידות סתם אלא שרידות ויטאלית. בנינו משהו איכותי".

מה מקור הקוצר במזומנים, הרי נחשבתם לביטאון של יש"ע. איפה מועצת יש"ע, איפה הימין?

"מועצת יש"ע לא מימנה אף פעם את 'נקודה' ביותר משלושה־ארבעה אחוזים. בהתחלה רציתי ליצור את הניתוק הזה ובהמשך צצו בעיות נוספות. אחת מהן היא העובדה ש'נקודה' לא היה ביטאון. הייתי עצמאי לחלוטין, היו מאמרים נגד פוליטיקאים מהימין, היו הרבה לחצים שעמדנו בהם. ובגלל העצמאות וחופש הביקורת – שילמנו באובדן כל בסיסי הכוח הכלכליים".

■

הראל אמנם נמנע מלפרט, אבל מחיר העצמאות היה כבד. אחת הפרשיות היותר עסיסיות פרצה כשנודע לאריק שרון כי הראל עומד לפרסם מאמר בזכות התאחדות הימין סביב נתניהו. שרון שהה אז במסע התרמה ליש"ע בחו"ל, ואיים להפסיקו אם לא תימנע הדפסת המאמר. הראל לא התקפל, המאמר פורסם. לחצים נוספים נרשמו מכיוונם של ראשי מועצות ביו"ש, כאלה שספגו ביקורת מעל דפי העיתון.

מה לגבי הטענה בדבר הרכב הכותבים של 'נקודה'. מצד אחד ריבוי רבנים, מצד שני שידפון ברפורטז'ות וכתבות?

"תאמין לי שכל מי ששלח לי איזה כתב־יד או צילצל ואמר שהוא רוצה לכתוב – נתתי לו צ'אנס. אבל זה לא כל כך הלך. קשה למצוא כותבי כתבות, וגם לא פשוט למצוא פובליציסטים".

מה ההסבר לכך, חסרים כותבים בימין?

"האופי הבסיסי של בני האדם הוא להימהל בדעה הנכונה. להיות סופר/משורר ימני זה מסוכן. יש חשש של אפליה, של אי קבלת מילגות. לכן סבלנו מבעיית כותבים, עדיף היה שלא להיות מזוהה איתנו, מה גם שהשכר לא היה בצידנו".

אתה שותף לטענות על הטיה פוליטית במדיה?

"אם יהיה רוב יהודי מוצק נגדנו - נאלץ לקבל את ההכרעה". ישראל הראל

צילום: פלאש 90

"אין ספק. תראה לי מראיין, בעל תוכנית אחת ברדיו או בטלוויזיה, עורך או מגיש – שהוא בעל דעות של המחנה הלאומי. מדוע אף אחד מהפובליציסטים והעיתונאים שלנו לא התבקש להגיש טוק־שואו? אין גם ספק שיש סלקטיביות בהצגת החדשות, והדוגמה הכי טובה היא הקלטות של ערפאת, שלא פורסמו. תראה איך רבין, למרות כל השקרים שלו, מקבל את הגנת העיתונות. אני זוכר איך ירדו על יצחק שמיר אחרי שאמר ליובל באמן לתלות את ההסכם שחתם איתו על הקיר. והיום, עדיין לא ראיתי כתבה אחת על כל שקרי רבין".

■

שנים עמדת במרכז הנהגת יש"ע, בזמן האחרון כבר לא.

"בחרתי לעזוב את הטיפול בעניינים המדיניים לאחר הפגישה שנערכה לפני שנתיים עם רבין, היתה ביקורת, ואני מודה שבעניין הזה היה פישול גדול שלי. היה צריך לערוך יותר הידברות מוקדמת לפני הפגישה. אז אמרתי שאני מוכן לעזוב את הטיפול בעניינים המדיניים. אני עדיין עוסק בכך, ואם הייתי רוצה הייתי עוסק יותר, אבל אין לי היום את היומרה לקבוע את סדר היום של הציבור הלאומי".

אתה מודע לביקורת בחוגיך כלפי התבטאויות שלך, לפיה היישובים והימין יקבלו את הכרעת הרוב בנוגע לשטחים?

"הדברים שצוטטו בשמי היו בבחינת הערכה שלי, לא דעתי. אני אכן מעריך שרוב הציבור האמוני יקבל את הכרעת הרוב, אם זה יהיה רוב מוצק. דעתי האישית היא שאם יהיה רוב יהודי מוצק נגדנו – לא תהיה לנו ברירה וניאלץ לכבד את ההכרעה".

ואם יהיה רוב נוסח אוסלו ב', או אפילו רוב יהודי זעום?

"אז יהיה לגיטימי לא לקבל את ההכרעה הזו. עם ישראל לא שפך את דמו כדי שאחמד טיבי יקבע את עתידנו. גם 51 אחוז בציבור היהודי אינם נותנים לממשלה נורמלית את האפשרות לקבל הכרעות גורליות כאלו. אין לי מסקנה אופרטיבית מהדברים, זה לא אומר שאנחנו זכאים לקחת נשק ליד, אני מדבר על הכרעה יותר מוסרית־אידיאולוגית".

ובכל זאת, מהן המסקנות האופרטיביות שלך מהמהלכים הנוכחיים של הממשלה? אני שואל כיוון שבגליון האחרון של 'נקודה' כתבת דברים דו־משמעיים לגבי 'זו ארצנו'.

"אנחנו כן זכאים למרי אזרחי, להבעת התנגדות בצורה האולטימטיבית הלא אלימה. למשל, חסימת צירים היא בעיני לא אלימות, אבל הביקורת שלי על 'זו ארצנו' היא שהם משמיטים את הקרקע מתחת לרגלינו. הם אומרים – המדינה הזאת כולה רקובה, אין בה מתום, ובואו נעשה משהו אלטרנטיבי. אבל אני לא הולך להעמיד אלטרנטיבה למדינה, איזו מן יומרה היא זו להעמיד אלטרנטיבה למפעל שנבנה כאן, לצבא. זה ההבדל העקרוני בינינו, אם כי המעשים שלהם לגיטימיים בעיני".

נדמה שההנהגה של 'זו ארצנו' נתפסת על ידי רבים בימין כהנהגה אלטרנטיבית למימסד יש"ע.

"המנהיגות האותנטית והיחידה שצמחה כאן מאז שנות ה־30 היא המנהיגות של גוש אמונים, של דמויות כמו לוינגר וקצובר. הם סחפו ושינו סדרי בראשית בדיוק כמו ראשוני היישוב. כל ממשיכיהם התמנו לתפקידיהם. לא התכוונתי להיות מנהיג, גם אין לי את הפוטנציאל או את הכריזמה הדרושים לכך. נכון, אנשי 'זו ארצנו' קמו בגלל שהם מייצגים קו חדש של מחשבה פוסט־ציונית, אשר מבטאת יאוש ממדינת ישראל כמו שהיא, בגלל שהיא נעשית לא ציונית ולא לאומית. ההצלחה שלהם נובעת הן מנתון של גיל והן מנתון אידיאולוגי. לדור שלנו עוד היתה הוויה מאוחדת, עם השמאל, לדור הנוכחי כבר לא".

בגליון האחרון של 'נקודה' התבטאת באופטימיות רבה לגבי גורל היישובים ביש"ע. אתה באמת מאמין בכך?

"היום אני בהחלט אופטימי – בניגוד לתחילת האינתיפאדה. אז הייתי פסימי, ובהחלט זה אני מודה. פחדתי שיפסיקו לנסוע על הכבישים, שיפחדו לשלוח את הילדים לבית הספר – והתברר שלא. היות שאדם רציונלי יכול להסיק מסקנות רק על פי העבר, הרי שעל פי כוח העמידה מהעבר, יש לי בהחלט סיבות להיות אופטימי".

16 שנה אחרי שהקים וערך את 'נקודה', עיתון המתנחלים, ישראל הראל פורש. האשימו אותו שהעיתון שלו היה כבד, דתי מדי, עם יותר מדי מאמרים אידיאולוגיים ארכניים ומעט מדי כתבות צבע ותחקירים ■ אבל הראל מרוצה – שלא מכר את עצמאותו למרות המחיר הכספי, שהצליח לשרוד למרות שכל העיתונים האידיאולוגיים שיצאו באותם שנים – נפלו ■ הוא כבר לא עוסק בנושאים המדיניים של יש"ע – אבל אופטימי לגבי גורל ההתנחלויות ■ הנקודה הראשונה שננטשה

ואולי היתה כאן טעות איומה

12 שנה יושבים בכלא חמשת המורשעים ברצח הילד דני כץ משכונת דניה בחיפה. השבוע המליצה יהודית קרפ, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, על קיום משפט חוזר לחמישה ■ זוהי המלצה, ולא ברור עדיין אם היא תתקבל וכל מסכת הראיות תוצג מחדש ותיבחן מחדש בבית המשפט. מה שברור הוא שמשפט חוזר — אם אכן יהיה — יוכיח שמוסדות המשפט בישראל אינם יעדים מבוצרים וחסינים ■ משפט רצח דני כץ יושב על מורסה אמוציונלית, פוליטית וחברתית. אם היא תיפתח, זה יכאב

תלמה אדמון

העיזים הגיעו בשקט. עיזים צהובות ושחורות, שלא נשמעו בהתקרבן. אולי היו שם כבר זמן רב בלי שיובחנו מן המרחב הבהיר של אדמת הלס. לא היה צבע מחוץ לחומות כלא באר־שבע באותו יום שרבי, בתחילת מאי 91'. גון הקירות הגבוהים נטמע במדבר המקיף אותן, והעשבים היבשים שרחשו ברוח החלולה תאמו לנוף החיוור. קול הלעיסה המשמימה של העיזים סימן קו של כלום בתוך חלל הציפיה מול דלת המתכת.

לא היתה מידה לזמן שישבנו וחיכינו בצילה הרחוק של סככה עלובה, שאין בה הגנה מפני חום או קור. לעין לא היה במה להיאחז. נדנדת ילדים נטושה העידה בסמוך על מודעות של מישהו לעובדה שלעיתים ממתינות כאן משפחות. עכשיו לא היה איש מלבדנו. לשקט היתה נוכחות גדולה ועבה, והוא כיסה על האבק שעלה מרגלי העיזים, ועל נהם הכביש הרחוק, וסובחי רנאמה, אחיו של אסיר עולם פתחי רנאמה, ישב בתוכו בסבלנות תוצרת המזרח. מתי תיפתח הדלת הקטנה שבחומה, מתי ייקראו פנימה הוא ובן־דודו כמאל, אחיו של סמיר, גם הוא אסיר עולם, האם יורשו לפגוש היום את הנידונים, האם יוכלו לתת להם את הסיר שהביאו. סובחי לא התעסק בשאלות האלה. אם אתה תלמיד טוב, אתה לומד משהו מנסיון החיים.

לפני ארבע שנים כבר ישבו מורשעי רצח דני כץ תשע שנים בכלא. סובחי, חולה סכרת שאינו מסוגל לעבוד ואב לשבעה, כבר התרגל לנסיעה הממושכת מסכנין, לרכב השכור שאינו לפי כיסו, לזמן האחר, זמן הסוהרים, שאחד מהם פתח לבסוף אותו פשפש חבוי בחומה ויצא החוצה. סובחי קם מבין העיזים הבדואיות, שבאותה שעה כבר הקיפו אותו וליחכו את האין סביב רגליו, והלך עד הסוהר, מין מרחק מדברי שהאור הדהוי מעוות אותו, והם נראו מרחוק כמנהלים שיחה קלה. ועם זאת היתה מתיחות באוויר, זו הנוצרת מאי־הוודאות שבמגע עם שרירות הלב. לעולם אינך יודע מי יהיה הסוהר התורן ומה יהיה מצב רוחו. וכשאתה ערבי ומפשוטי העם, ואח של מי שהורשע כרוצח ילד יהודי, אתה תלוי במצב רוחו של מי שפותח את דלת המתכת.

הסוהר ניגש עם סובחי אל המכונית ונטל את הסיר שנצץ בשמש. סיר ריק, חדש. הסוהר החזיר אותו לתא המטען ועמד והביט בו. ושוב נטל את הסיר וסובב אותו בין כפותיו. הוא התלבט. סירים לבישול הם לוקסוס למי שהרשעה כה כבדה הוטלה עליו. אבל כבר לפני ארבע שנים היו בקרב הסוהרים מי שאהדו את נאשמי רצח דני כץ. לערבים שהורשעו כרוצחי ילד יהודי זה לא קורה בדרך כלל. התחושה שאולי ארעה כאן טעות נוראה אינה פוסחת, כנראה, גם על מי שעובדים בעיקר לפי הספר.

תהליך של חיטוי

יש משהו בקייס הזה שאינו מרפה מכל מי שנוגע בו. 105 הודאות נגבו מן הנאשמים (מספר המעורר הרבה תמיהות), ועיון של הדיוט בתיק החקירה ובפרוטוקולים של המשפט מגלה תפרים גסים ומהלכים אבסורדיים בכל השלבים, עד להרשעה בבית המשפט המחוזי בחיפה. ראוי לזכור שההרשעה באה על סמך הודאות הנאשמים בלבד, וכשהנאשמים (כולם הורשעו בסטיה נקרופילית, ואיש לא הסביר איך נקבצו ובאו לפתע סוטים נדירים שכאלה ביחד) טוענים לעינויים קשים, פיסיים ונפשיים (כולל דקירות סיכה באיבר המין וליטוף אשתו של סמיר לעיניו תוך איום בהמשך ההתעללות המינית).

כל הערעורים והבקשות למשפט חוזר נדחו עד כה. ההמלצה של יהודית קרפ, המשנה ליועץ המשפטי של הממשלה, להחליט על משפט חוזר, היא הליך ראשוני מרתק מבחינת מערכת המשפט בארץ, ומשמח מאין כמותו, מבחינת משפחות האסירים ומי שנאבקים למענם.

חמישה הורשעו ברצח דני כץ ז"ל בן ה־15, משכונת דניה בחיפה: פתחי וסמיר רנאמה, בני דודים מסכנין, עלי גניים, גם הוא מסכנין, עאטף סביחי ואחמד כוזלי, בדואים מאליעין שבמורדות הכרמל. השניים האחרונים (יחד עם עוד שני קרובי משפחה), נושאים גם בהרשעה על רצח דפנה כרמון ז"ל.

בשלב שבו התוודעתי לפרטי הסיפור, כבר עסקה בו חבורה לא קטנה של אנשים, יהודים וערבים, שכולם מאמינים בחפותם של הנידונים. אם תתקבל המלצת קרפ, יתברר לראשונה בתולדות המשפט בארץ, שמוסדות המשפט בישראל (הפועלים על בסיס עבודה של צוותי חקירה משטרתיים), אינם יעדים מבוצרים וחסינים. עד כה היו מספיק אנשים בעמדות מפתח ופחות מזה, שחששו מהליך תקדימי כזה, ודווקא במקרה הזה. משפט רצח דני כץ יושב על מורסה אמוציונלית, פוליטית וחברתית. אם היא תיפתח, זה יכאב, אבל יתחיל תהליך של חיטוי.

פרשת דני כץ

מי באמת רצח אותו

הסוהר חזר ונבלע בחומה ואותו שקט שב והמה מסביב. שמש קשה כבר כוונה אל המכונית שלנו, שעמדה יחידה ממול, והעלתה אש בחלונותיה. אחרי זמן לא מרובה קם סובחי לפתע ולחץ על כפתור של זמזם בצד הדלת שבחומה. היא נפתחה מיד בתנופה לא צפויה, והוכנסנו פנימה. נשאלתי הרבה שאלות בכניסה האמבולית, ואחר כך הוכנסתי לתא קטן במבוא החומה, שבו התפשטתי מבגדי לפי הוראה של סוהרת, שנמנעה מלהביט בעיני.

היא מישמשה בגרבי והפכה באצבעות יובשניות את כיסי הג'ינס, ומצאה שם פיסת נייר ריקה. היא הושיטה לי את בגדי בפנים חתומים, נטלה איתה את הנייר והורתה לי להיכנס לחצר פנימית קטנה. עברתי עוד שתי דלתות, וישבתי על אבן בין גדר לגדר. מעבר לגדרות ראיתי מבנים מוארכים, נמוכים. הייתי בתוך הכלא, קרבתי אל פתחי וסמיר, אבל לא ראיתי אותם. כעבור זמן מה נקראתי לצאת אל מחוץ לחומות. איש לא נימק.

מעמדים כאלה צפויים בעבודה של עיתונאי, אבל בשלב ההוא כבר הייתי משוכנעת שאנשים חפים מפשע יושבים בכלא, וכאשר חיכיתי בחוץ הבנתי שהעסק הזה לא יהיה עוד ראיון וחזרה הביתה בשלום. אולי כדי לבטל את אימת הניכור שמתוכו התאפשרה הרשעתם, רציתי מאוד לפגוש את סמיר ופתחי, לראות את הבני־אדם. כי הם כבר לא היו פנים זרים ומוזרים בעיתון, פנים מטושטשים מעומס הקונוטציות המנוולות שקשרו אליהם. הם היו בני אדם שנלכדו ברשת.

נתקפתי בתחושת חלוף השנים בתוך הקירות. שנים איטיות כשעוד דיון נקבע, ועוד תיק עובר מיד ליד וממשרד למשרד, ונייר נכתב, ובינתיים החיים נמוגים. תנועת המטלטלת המתרחשת מחוץ לכתלים בקצב בירוקרטי מענה, מתקיימת במקביל ובמנותק למה שעובר על האנשים בפנים, בתאים שלהם. התקשיתי לסבול את המחשבה על שני סוגי הזמן, זמן החוץ וזמן הפנים. אי אפשר במקרים כאלה לצעוק, להאיץ, הכל נעשה על פי החוק והמקובל, ואלה לא תמיד מביאים בחשבון שהילדים של סמיר גדלים בינתיים ושאמא של עאטף מזדקנת.

פתחי, צעיר בן 19 במאסרו, עדיין "הילד" בפי משפחתו, הלך לחקירה המשטרתית במחשבה שאולי מישהו גנב מצרכים במחלקת החלב בסופרמרקט שבו עבד, ובהיותו פועל ערבי ודאי היו רוצים לברר איתו את העניין. היום הוא בן 32. סובחי אמר שבשעה שנעצר לא ידע עוד כלום על החיים. אפילו לא התחתן.

סמיר כבר היה נשוי. אשתו אמל (שפירושו תקווה) מגדלת את שלושת ילדיהם, כאילו היא מכינה אותם לחגיגה. הבת הבכורה מתרפקת על סמיר בביקורים שבהם מותר מיפגש ללא סורגים. היא ילדה מוכשרת, תלמידה מצטיינת. שלושת הילדים לבושים תמיד בהדר, וכל נסיעה לכלא, רוויית דמעות ככל שתהיה, מתרחשת בכבוד ובאיפוק. אמל מביאה איתה סל פיקניק, ואחרי הביקור אוכלים בצל אשל במדבר.

סמיר, בן 37 היום, הוא האישיות החזקה מבין החמישה. בסרטי השיחזור רואים אותו עומד לבדו באמצע הלילה, מוקף בחוקרי משטרה ולאחר עינויים חוזר וטוען פעם אחר פעם: אני חף מפשע ולא אומר דבר על אנשים אחרים. הוא לומד בכלא, מקפיד בחזותו, שומר על בן־דודו. לפני שנתיים וחצי יצא סמיר לחופשה בת כמה שעות בביתו, ולא מכבר יצא לחופשה פעם נוספת. פתחי סרב לצאת. "אני אצא מפה רק אדם זכאי", הודיע בעקשות לסוהרים שהפצירו בו לממש את זכותו.

עלי גניים, בן 33, יושב היום בכלא שאטה. הוא בחור עדין, ולפני שלוש שנים שלח מכתב ליועץ המשפטי דאז, ובו הציע באופן כמעט ילדותי: "אם אתם כל כך בטוחים בהרשעתי זו, אז למה שלא תוציאו אותי לחורג'?" השבוע יצא לחופשה ראשונה בת כמה שעות.

אחמד כוזלי יושב בכלא רמלה. התנהגותו הלא־מקובלת והתיקים הפליליים שצבר לפני שצורף לפרשה הזו, הקלו על מי שהיו צריכים להכריע בדין. מן הכלא הוא מרבה לטלפן ולשלוח מכתבים לכל מי שהצטרף ללובי הלוחם לזיכויו. הוא משתמש בשפה בסיסית עליזה, ומודעותו למצבו נראית תמיד כמתרחשת בערוץ אחר מזה שבו הוא משדר את ה"מה שלומך מאמי" המתרונן שלו.

עאטף סביחי נוטה לדכאונות. השהות בכלא באר־שבע, שבו שהה תקופה ארוכה, לא היטיבה עימו. היה לו חתול אהוב, וכשהחתול מת, סביחי נפל עמוק בתוך האבל שלו. עכשיו הוא בשאטה ומצבו הוטב בהרבה. מקורביו אומרים שמבחוץ קשה לדעת במה אתה כבר יכול לעזור למישהו שיושב על לא עוול בכפו כבר 12 שנים, אבל עאטף אומר עכשיו בטלפון שבכלא הזה יש אוויר, נכנס אוויר מן החלון שלו והוא מאושר.

אין כל טעם בטקס הזה

באותו שבוע, במאי 91', נכחתי בטקס בבית המשפט העליון. לאולם טעון בציפיה מתוחה הוכנסו חמשת האסירים, אזוקים על רגליהם ועל ידיהם, וישבו להמתין לכניסת השופטים. היו כמה דקות שבהן החליפו בני המשפחה מבטים. איש לא העז לדבר. המורשעים ישבו מעבר למעקה עץ, שוטרים משני צידיהם, ובני המשפחה והנאבקים למענם מילאו את השורות מנגד. זה מעמד שצריכים להיות בו הרבה חום, השתפכות, אבל הכל בעצם עצור, כל השפע של הגעגועים והצער המשותף והזעם נדחקים מפני כבוד המקום וההליכים. כוזלי הירבה לשלוח חיוכים, כמנהגו. סמיר התבונן בעיניים ישירות בקרוביו. היתה שליטה עצמית במבטו, ומאחוריה אפשר היה להבחין רק בקצהו של קוצר־רוח. אולי ידע שאין כל טעם בטקס הזה, שבו הם נאספים, כל אחד מכלאו, כדי לשוב אליו בידיים ריקות. עאטף, גלוח ראש, ישב רכון והסתיר את פניו. עלי ופתחי התבוננו עצובים וקהים באנשים שלפניהם.

השופטים שנכנסו עוררו הרבה יראת כבוד. הם היו לבושי שחורים, גוהרים על תיקי קרטון עבים. הם עסקו בקייסים שונים ומשונים לפני שהגיעו אל התיק שלשמו התכנסו שם הכל. העניין לא ארך אלא כמה שניות. בתוך צלצולי האזיקים המושמים מחדש על ידי הנידונים, נשמעה דחיית ערעורו של עו"ד פלדמן, ולא כולם קלטו אותה. קרובי האסירים לחשו זה אל זה "מה הוא אמר, מה הוא אמר"? והאסירים כבר לא היו שם, הובלו במורד המסדרון בתוך אותה שתיקה שהורגלו בה.

היה זה עוד מעמד שהשריון העיתונאי הדק שלי לא עמד בפניו. במשך זמן מה חשבתי כמו אסירה על האוכל שאני אוכלת, על הבילויים שאני מבלה, על האהבה שאני אוהבת, על הנאתי מילדים.

"אי אפשר היה להכין אותם שיתאכזבו", אמר אז סובחי רנאמה בדרך מירושלים. "כשהייתי אצלם בכלא, היו מגולחים, יפים כאלה. הרוצח, רואים עליו שהוא רוצח. והבן־אדם, רואים עליו שהוא בן־אדם".

"הרוצח, רואים עליו שהוא רוצח. והבן־אדם, רואים עליו שהוא בן־אדם". משפט הרצח

צילום: פלאש 90

היה בארץ קונצנזוס מרשיע

דורון תבורי, עכשיו שחקן תיאטרון באר־שבע, ישב בחלק מישיבות בית המשפט בחיפה ב־84'. בהמשך עיין בכל פיסת נייר שהיתה קשורה לעניין, בפרוטוקולים של חקירות, בזכרונות־דברים. הוא מכיר את כל האסירים אישית, ולדבריו הרשעתם אינה עומדת בשום מבחן אנושי, והיא אפשרית רק מפני שבארץ להודאה יש מעמד בלתי סביר.

"האמון שמערכת המשפט בארץ נותנת בחוקרי המשטרה הוא מוגזם, אם לנקוט בלשון המעטה", אמר השבוע תבורי, "גירסת הרצח כמו שהיא עולה מן ההודאות שלהם פשוט אינה מתקבלת על הדעת. היא נראית כמו סיינס־פיקשן, ולא כמו דבר שיכול להיות מוצדק בידי שכל ישר. אני משוכנע שהאנשים האלה חפים מפשע, וזה קורע את הלב לדעת שהם מוחזקים בבית־סוהר. אני מקווה שהמערכת תחדל להתבצר ולגונן על עצמה ותהיה פתוחה לאופציה שקרפ מציעה".

תבורי הוא רק אחד מקבוצה, שאינה פועלת בעצם כקבוצה. גם אלה אלמגור, אשתו של דן אלמגור וחוקרת ספרות ערבית של ימי הביניים וקשרים בין יהודים לערבים באיסלאם הקדום, נאבקת למען מורשעי הרצח הזה. בתחילה התקשתה למצוא עורך־דין שיאבק למען החמישה. היה בארץ קונצנזוס מרשיע, אבל מרגע שעו"ד פלדמן התגייס למענם, יצרה אלמגור קשר עם המשפחות ונכנסה למערכת שעתה מלאו לה עשר שנים. היא אוספת כספים למימון ומגלה עוד ועוד אנשים שנרתמים למאבק הזה. אלמגור חברה גם בוועד שהוקם למען עולה חדש מקווקז שהואשם ברצח על לא עוול בכפו, והיא מעורבת גם במאבק למען סולימן אל־עביד, שהורשע ברצח חנית קיקוס.

■

סובחי רנאמה, שעדיין לא מפסיק לטעון שהוא מאמין בצדק הישראלי, סיפר לי פעם שבכפר, בסכנין, מחכים לחאפלה שתהיה עם זיכויים של בני הכפר. התזמורת, אמר, תנגן שבוע בחינם. החנויות יפתחו את הדלתות ויתנו הכל, כמה שצריך. יש פרגון גדול, יש הרבה שכנים טובים, יש הרבה חום אנושי. לפעמים כל אלה שקולים כנגד כל ערכאות הממסד המשפטי הנישענות על ספר החוקים. ובכל זאת, יהיה נחמד לראות מה זה החאפלה בסכנין.

קלאסית עם נשמה

סדרת קונצרטים ממיטב יצירות המוסיקה האנדלוסית
עונת 96–1995

מנהל מוסיקלי ומנצח
ד"ר אבי עילם – אמזלג

סולנים
אמיל זריהן • חיים לוק

החלה מכירת המנויים
לסדרת הקונצרטים:
"בקשות", סולן - חיים לוק
"אשכול", סולן - אמיל זריהן
"הילולים", סולן - חיים לוק
"ירושלים", סולן - אמיל זריהן
"בכורים", סולן - אמיל זריהן

הקונצרטים יתקיימו
באולמות הבאים
• אשדוד: "יד לבנים" 08-565412
• באר שבע: "היכל התרבות" 07-463071
• חיפה: קריית חיים "בית נגלר" 04-724694
• רמלה: "היכל התרבות" 08-232542
• ת"א: אודיטוריום הקונסרבטוריון רח' שטריקר 08-565412
• נתניה: "היכל התרבות" 09-612453

התזמורת האנדלוסית הישראלית -- אשדוד • טלפון: 08-565412

קונצרט מספר 1 בסדרה

דרוויניזם תקשורתי

מאיר שניצר
טלוויזיה

ב דיוק שנתיים לערוץ 2, והילד עוד לא נרגע. ברביעי בנובמבר 1993 עלו לאוויר שידורי הבכורה של הערוץ המסחרי, תוך שהם מציגים לראווה דיאטה תרבותית מסוג שלא היה מוכר עדיין בישראל.

תמהיל סמיך של שעשועונים, תוכניות אירוח, בידור, סקס ותחקיר, ניסה, ואף הצליח, להצמית את הצופים אל כורסאותיהם. אלא שהמושג הצלחה, כך עולה, הינו גמיש ביותר כשמדובר בערוץ 2. כל אותם אחוזי רייטינג פנטסטיים לא הצליחו לעצור את פעילותה השוטפת של הגיליוטינה, שחזרה וקיצצה עוד ועוד בתוכניות החדשות, שאמרו עליהן כי הן פופולריות.

בשביל מה להיות כה פופולרי, אם בין כה וכה מורידים את ראשך שוב ושוב. שאלת קש זו זוכה לתמיכה סטטיסטית בנתון הבא: מתוך 39 תוכניות שהיוו את לוח המישדרים המקורי של ערוץ 2, שרדו בו חמש בלבד. רק 'גלגל המזל' עם ארז טל, 'לילה גוב' של גידי גוב, 'עובדה' בהגשת אילנה דיין, תוכנית הילדים 'חלום עליכם' בהנהגתו של עוזי חיטמן. ארבע אלה, וכן התופעה שלא־תיאמן: 'בשידור חי' עם דן שילון, שומן האוויר שלה ותיק הרבה יותר משנות חייו של ערוץ 2 המסחרי.

השעשועונים 'סטוף' (אקי אבני), 'מחקליפיה באהבה' (אברי גלעד), 'חמש חמש' (דליק ווליניץ), 'יותר מזל משכל' (דני רופ) ו'שיר השרירים' (אמיר שלומי) – טואטאו החוצה. כך גם תוכניות התחקיר 'מסמך' (ירון לונדון) ו'בשידור חוקר' (רפי גינת) ו'רשת חוקרת' (רונן בן ישי). שלא לדבר על תוכניות האירוח של דן מרגלית, גבי גזית, מרגלית צנעני, בילי מוסקונה־לרמן ורפי רשף. דוקטור רות מאמריקה לא שרדה את תנאי השוק הישראלי, וגם 'צפיר הנפש' של טוביה צפיר התרסקה, וכך גם 'ספרים' עם גדעון סאמט, 'עוד מסך' עם עודד קוטלר ומערכוני הגשש החיוור. ולעולם לא תישכח תוכנית הפולחן 'בין הסדינים' בהנחייתה של מיכל מירון־שקד. ו'ברונר', זכר צדיק לברכה, בהגשתו החד־פעמית של שלמה בר־אבא.

■

מרוע, אם כך, שרדו בעולם טורף זה דווקא חמש המופלאות בהנהגתם של שילון וגוב וחיטמן ואילנה דיין וארז טל. אין תשובה אחת כוללת לסוגיה הזו. אצל עוזי חיטמן ו'חלום עליכם' עובדת הנוסחה הפשוטה והבהירה, שבעצם אמורה להוליך את כל תוכניות הילדים – הגשמת הפנטסיה הילדותית בצ'יק צ'אק. נוסחה בהירה לא פחות משמשת חומר דלק שממנו ניזונה גם הצלחת השעשועון 'גלגל המזל'.

דומה שיכולת ההישרדות של אילנה דיין ו'עובדה', נעוצים לא רק ביוקרה הטלוויזיונית שיש בנוכחותה של תוכנית תחקירים בלוח המישדרים, אלא גם בעלות הלא־גבוהה של התוכנית. דברים דומים אפשר לומר גם על תוכנית האירוח של דן שילון, שעולה מעט (יחסית לזמן המסך שלה) ומקבלת את יוקרתה מעצם אירוחם של ראשי המדינה. לגבי המופלא החמישי – גידי גוב – מותר להזכיר כי רק במקרה הוא מצוי בחבורת השורדים הזו. חברת 'טלעד', למי ששכח, החליטה לפני שנה להסיר אותו מלוח המישדרים, ורק לחץ מאורגן של הצופים הותיר את גוב וצעצועיו בערוץ 2.

כדי לשמור על פוזה פייטנית, אפשר לומר כי בדרך כלל תוכנית בערוץ 2 היא כמו פרפר. פורשת כנפיים צבעוניות, ממריאה וכעבור יומיים־שלושה גוועת מאליה. קצובת החיים המינימלית של תוכניות ערוץ 2, ובמיוחד אלה שאיכלסו את לוח המישדרים המקורי, מלמדת דבר והיפוכו על זכייני הערוץ – על בגרותם, כמו גם על חוסר ניסיונם.

למרות ששלושת המנכ"לים שזכו לפני שנתיים במכרז להפעלת ערוץ 2 הם בעלי ניסיון עצום בטלוויזיה, דומה שהם ירו בחשיכה, מבלי שהיה להם מושג על מה ולמה צריך ערוץ נוסף. והעדות החותכת לכך טמונה בלוח המישדרים הקודם; שהוכיח עצמו כלא־רלוונטי.

נהוג להניח שחברה מסחרית, וזכייני ערוץ 2 הם בוודאי כאלה, עורכת סקרי שיווק מוקדמים כדי להעריך מראש את טיב הסחורה שלה. לאור ההתנהגות ההיסטרית של הזכיינים, שהחליפו כמעט את כל מרכיבי לוח המישדרים של ערוץ 2, אפשר להניח שלא נערכו שם סקרים שכאלה. ואם נערכו, הם לא דייקו במימצאים שלהם.

מצד שני הסתמנה תופעה ברורה, שאי אפשר היה לערער עליה – קהל הצופים של הערוץ המסחרי החדש, רחש לו אמון מלא כבר מיום השידורים הראשון. התמסר לו טוטאלית, בלי קשר לסוג התוכניות ורמתן. העיקר לא לצפות בשידורי ערוץ 1 הממלכתי, הצהירה מסעודה משדרות, לפי עדותו החיננית של אלכס גלעדי. מדוע, אם כן, הופעלה הגיליוטינה על לוח המישדרים האורגינלי של ערוץ 2? יתכן שהתשובה לכך נעוצה בכל זאת בזהותם של מנכ"לי החברות הזכייניות, שטרם איבדו את חוש הטעם הטוב שלהם. וזאת, בלי קשר הדוק מדי עם נהירת הצופים לערוץ שלהם.

■

השערה זו קיבלה השבוע תימוכין בהחלטה האמיצה של עוזי סלד, מנכ"ל 'טלעד', שהחליט להסיר מלוח המישדרים את תוכנית האירוח של צביקה הדר. זאת, לאחר שניתנו לבדרן זה חמש הזדמנויות בלבד. כשם שההחלטה על העלאת 'שישי שואו' לאוויר היתה שגויה ולא מקצועית, כך ההחלטה על הורדתו מעידה על מקצוענות למופת. שיקול דעת מוטעה של 'טלעד', ואולי חושים מסחריים שקהו, סייעו לצביקה הדר לטפס למשבצת השידור היוקרתית של ליל השבת. חוש הטעם הטוב, שעדיין מצוי ב'טלעד', דירבן את הורדתו מהסולם הגבוה.

כידוע, הדר רכש לו אוהדים אך ורק בגלל דמות ז'וז'ו שהוא המציא. הפקרת תוכנית אירוח מרכזית בידי האיש הדר, ולא בידיה של הדמות הלסטרית שהוא עיצב, היתה גרעינו של שיקול הדעת המוטעה. הקהל מעולם לא התיידד עם הבדרן הזה, אלא רק עם הדמות האוטונומית שהוא גילם. מי שמנווט חברת שידור היה צריך להיות מודע לפער הברור הזה, ואף לחוק והרגשה זו בסקרי שיווק מוקדמים. משלא נעשה הדבר, באה הנפילה הגדולה. ועם בוא הנפילה הגדולה, באה גם ההתפכחות.

עלייתה ונפילתה של 'שישי שואו' יכולה היתה להישאר כאקט ונית, אלמלא נרשמה סה חוקיות בלתי הגיונית. מקרים שכאלה ארעו לכאורה רק בימיו הראשונים של ערוץ 2. הניסיון שנצבר בשנתיים שחלפו, אמור היה להנחיל לזכיינים כללי התנהגות מסחרית הגיונית. העובדה שלא כך היה, מעידה שאכן מדובר עדיין בתינוק בלתי רגוע.

מקצוענות. עוזי סלד

הקהל לא התיידד איתו. צביקה הדר

היתה זו החלטה אמיצה של עוזי סלד, מנכ"ל 'טלעד', להסיר מלוח המישדרים את תוכנית האירוח של צביקה הדר. שיקול דעת מוטעה של 'טלעד', ואולי חושים מסחריים שקהו, סייעו לצביקה הדר לטפס למשבצת השידור היוקרתית של ליל השבת. חוש הטעם הטוב, שעדיין מצוי ב'טלעד', דירבן את הורדתו מהסולם הגבוה

פרשה ופשרה

◄ לך לך ►

יש צחוק ויש צחוק

נפתלי קראוס

"ויאמר אלוקים אל אברהם: שרי אשתך, לא תקרא את שמה שרי, כי שרה שמה, וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה והיתה לגויים, מלכי עמים ממנה יהיו. ויפול אברהם על פניו ויצחק, ויאמר בלבו: הלבן מאה שנה יוולד ואם שרה – הבת תשעים שנה תלד..." (בראשית, י"ז, ט"ו־י"ט).

לאברהם בן המאה יש כבר בן – מהגר, השפחה המצרית. הסיפור ידוע: שרה נתנה אותה בחיקו של אברהם, כדי שהיא "תיבנה ממנה", אולם השפחה הרימה את האף, ולזלזלה בגבירתה שעינתה אותה: היא ברחה חזרה וילדה את ישמעאל. זה היה לפני 13 שנה ונראה שאברהם כבר השלים עם המצב. אך התוכנית האלוקית היתה אחרת וכאן מתבשר אברהם כי שרה תלד לו בן, אותו עליו לקרוא בשם יצחק (ע"ש הצחוק" – רש"י).

אברהם שומע את ההבטחה וצוחק. בפרשה הבאה – כאשר שרה שומעת אותה הבטחה עצמה – גם היא צוחקת. אולם, בעוד שהצחוק של אברהם עובר בלי תגובה, הרי ששרה זוכה בנזיפה, כאשר ד' אומר לבעלה, אברהם, "למה זה צחקה שרה... היפלא מד' דבר...?!" (בראשית י"ח, י"ג־י"ד).

שניהם, אגב, צחקו בדיסקרטיות. לא צחוק פרוע, קולני, בפרהסיה, חלילה. אברהם צחק כשהוא נופל על פניו, כך שאיש לא רואה אותו צוחק, ואת הספקות שיש לו, הוא אומר "בלבו". לעצמו. גם אצל שרה מצינו "ותצחק שרה בקרבה" – וגם את דבריה אמרה "בקרבה", לעצמה בלבד.

אולם, מסתבר שיש צחוק ויש צחוק. בעקבות תרגום אונקלוס – שכאן תרגם את צחוקו של אברהם "וחדי", לשון שמחה, ואת הצחוק של שרה תרגם, "וחייכת", לשון גיחוך – מפרש כאן רש"י כי "אברהם האמין ושמח ושרה לא האמינה ולגלגה". ומסיבה זו – מוסיף רש"י – "הקפיד הקב"ה על שרה ולא הקפיד על אברהם". יונתן בן עוזיאל וגם התרגום ה"ירושלמי", תרגמו את צחוקו של אברהם לשון תמיהה, שהוא תמה על ההבטחה.

רמב"ן מסווג את סוגי הצחוק: "כי הצחוק פעם יאמר ללעג ופעם לשמחה... ולפי דעתי... כל הרואה עניין נפלא כאדם, לטוב, ישמח עד ימלא שחוק פיו... וכן אברהם כאשר נאמר לו זה: שמח ומלא שחוק פיו ויאמר בלבו: ראוי זה לשחוק, כי הוא עניין נפלא מאוד".

לא כך מפרש רש"ר הירש, האומר כי, "צחוק הוא תמיד חיוך אירוני, השולל ודן לחובה את העצם המעורר את החיוך... אין אדם צוחק אלא אם כן הוא חש בדבר מגוחך". מכאן מפליג הרב הירש לתיזה פילוסופית, האומרת כי לידת יצחק, לפי ההשתלשלות הטבעית, היתה מגוחכת בתכלית ומכאן שראשית העם היהודי הרי היא מגוחכת... יומרה נוראה ומגוחכת בעיני השכל..". אולם לא כן הדבר לפי "הסיבתיות העליונה של עילת העילות כולן..." והוא מסביר שמשום כך "המתין הקב"ה לגיל ה"מגוחך" של אבות האומה... משום שהוא "ביקש לברוא לו עם, שיהיה אצבע אלוקים בקרב האנושות... מראשית ימיו ועד אחרית ימיו הוא יעמוד בניגוד לכל הכוחות הפועלים בהיסטוריה ועד היום הזה הוא מגוחך לחלוטין בעיני הסכלות הכופרת באל. הצחוק המהדהד באוזני היהודי בלכתו בדרכו בהיסטוריה – הוא עדות על דרכו האלוקית. אין הוא פוגע בו, שכן הוא מוכן מראש לצחוק הזה". עד כאן דברי רש"ר הירש.

לצחוק יש המשך. כאשר שרה ננזפה על שצחקה – באמצעות אברהם, לו נאמר "למה זה צחקה שרה...?" (שם, י"ח, י"ג) – היא פוחדת ומכחישה ואומרת "לא צחקתי", אך המלאך – האורח הנראה לה כאיש פשוט – סותר את דבריה ואומר: "לא כי צחקת" (שם). את פחדה של שרה מסביר הופמאן בכך, שהיא הבינה לפתע שאיש אלוקים בישר לה את בשורת הלידה ולא הלך פשוט. אחרת, מאין הוא יודע שהיא צחקה "בקרבה" (בלבה)?

יש מבעלי התוספות האומרים, כי בעקיפין ננזף גם אברהם על הצחוק שצחק, ע"י כך שד' אמר לו "למה זה צחקה שרה?" וממילא ירע שלא טוב כיוון גם הוא" (ריב"ש).

אך מסכת הצחוק עוד לא נסתיימה. כאשר נולד הבן המיוחל לזוג הזקנים, ואברהם קורא לו יצחק, כפי שנצטווה, לא יכולה שרה להתאפק ואומרת "צחוק עשה לי אלוקים, כל השומע יצחק לי" אחר כך היא מוסיפה משפט פיוטי, שיש בו כדי להודות על הנס הבלתי רגיל שארע לה: "מי מלל לאברהם: היניקה בנים שרה! כי ילדתי בן לזקוניו" (שם, כ"א ו־ז). על משפט אחרון זה ודאי חזרה שרה פעמים רבות בחודשים שאחרי הלידה (הופמאן) ויש בכך משום הודאה ותודיה בנס הגדול שקרה לה. אנו מתבקשים לשים לב כי כאן, בצחוק האחרון הזה של שרה, מתרגם אונקלוס לשון חדווה, "כל דשמע יחדי לי", כלומר, ישמח בשמחתי.

מהי ההנמקה לצחוק שצחקו שניהם, אברהם ושרה, בין אם זה לשון שמחה, תמהון או לגלוג? הנה אברהם תולה את הפלא שבלידה מאוחרת בשניהם: "הלבן מאה שנה יוולד ואם שרה הבת תשעים תלד?" (שם, י"ז, י"ז). אברהם, שבעוד ארבעים שנה נראה אותו מוליד מקטורה שישה בנים, משתף עצמו מעשה ג'נטלמן, עם אשתו באי־היכולת להביא צאצאים מחמת זקנה. שרה, לעומתו, כאשר היא צוחקת, מצוטטת לאמור "אחרי בלותי היתה לי עדנה – ואדוני זקן" (שם, י"ח, י"ב). ומפרשים: אפילו אחזור לנעורי (ולפי המדרש כבר חזרה, כי שבה לה הווסת), זה לא יתכן, כי "אדוני זקן". ובסוף, בצחוק האחרון, היא אומרת בפירוש "כי ילדתי בן לזקוניו".

אנו החתומים מטה קוראים לכם להשתתף עמנו בעצרת השלום!

מנחם אבירם - תא"ל (מיל'). **יעקב אבן** - תא"ל (מיל'). **עדי אלדר** - ראש עירית כרמיאל, יו"ר מרכז השלטון המקומי. **גילה אלמגור** - שחקנית. **עדי אמוראי** - מנהל חברות. **אברהם בוצר** - אלוף (מיל'). **יאנוש בן-גל** - אלוף (מיל'). **שאול גבעולי** - ניצב (דימ'). **רן גורן** - אלוף (מיל'). **שולמית הראבן** - סופרת. **רעיה הרניק**. **יצחק ולד** - ראש עיריית כפר-סבא. **יוסי ידין** - שחקן. **ס. יזהר** - סופר. **פרופ' צבי יעבץ** - היסטוריון. **דב לאוטמן** - תעשיין. **אשר לוי** - תא"ל (מיל'). **ישי לוי** - זמר. **סמי מיכאל** - סופר. **עמרם מצנע** - ראש עירית חיפה, אלוף (מיל'). **חנה מרון** - שחקנית. **מנחם מרון** (מנדי) - אלוף (מיל'). **ד"ר מרים מרעי** - אוניברסיטת חיפה. **אייבי נאמן** - משפטן. **פרופ' יהודה ניני**. **אלי עמיר** - סופר. **עפרה פרידמן** - יו"ר נעמ"ת. **יצחק פרנקנטל**. **חיים צדוק** - משפטן. **דליה רביקוביץ** - משוררת. **ח"כ חיים רמון** - יו"ר ההסתדרות החדשה. **מוטי ששון** - ראש עירית חולון. **דב תמרי** - תא"ל (מיל').

ז'אן פרידמן, שלמה (צ'יץ') להט - יוזמי העצרת.

מי שמופיע-משפיע

עצרת המונים

בהשתתפות מיטב האמנים בכיכר מלכי ישראל, ת"א מוצ"ש 4.11.95 שעה 19:00

במעמד ראש הממשלה יצחק רבין ושר החוץ שמעון פרס

העצרת תתקיים בכל מזג אויר

כן לשלום לא לאלימות

הועד הציבורי לעצרת השלום בראשות ז'אן פרידמן ושלמה להט

פרטים על סדרי ההסעות לעצרת מכל רחבי הארץ בעמ' 11 בעמודי החדשות

מוסף האושר של מעריב

הדרך אל האושר

גיליון מס' 94

אנו מחוייבים רק לבעל הבית

עורך יום: אבנר אברהמי ● עורך לילה: דודו גבע

לגליון זה מצורפת תמונה של יעקב אגם

בלעדי: שקאקי השתתף בשחזור ההתנקשות!

מנהיג הג'יאהד חושף את שיטות העבודה של המוסד: "זרועם הארוכה הפתיעה אותי ברכותה"

סקר "הדרך אל האושר": איך היית מעדיף את הנקמה?

32% – אחרי ארוחה טובה

24% – במשרדי מס הכנסה

22% – מיקס של בקבוקי תבערה ובלון גז

15% – במוסדות יהודיים מעבר לים

7% – טרם החליטו

היורש של שקאקי: הוא הותיר תוהו ובוהו בהנהלת החשבונות

כוונות מרושעש לפיגוע-נקם של מרים בן פורת

פיקוד העורף: כשהיא בקריז היא מסוגלת להוריד ארנק על הראש

התקף הלב של ילצין אירע בעת צפיה ב"סיטון"

רופאיו: הוא לא בנוי למתח הזה

האושר שלי

© 1994 PHOTODISK

מהו האושר

שרהל'ה שרון

פטיש חך, חך
תותח - טראח, טראח!
אותך אף פעם לא נשכח!
זויו שלנו כולו הוד והדר
ותחשבו על זה -
גם ביום המחרת
נ.ב
אף פעם לא מאוחר

אמש בקולנוע

צינת הג'עג'וע

צחק, שתית אותהו

עיבוד ועימוד מק: שרון מחש

ח"כ יעל דיין הבטיחה את מקומה באטלנטה 96'

גמאה את המרחק מדליית אל-כרמל לת"א ב-1:05:44 ש' ■ אחריה הגיעה רביעיית שליחים דרוזים עם מקלות

נס בנתב"א: נוסע ניצל משרפה בתרגיל הג"א שנערך השבוע

ישב בשרותי המטוס משנת 1974

זהו האוטובוס שנפל לתהום: תמיד אני מקצר בסיבוב הזה

חשש בהפועל: אוברקוביץ' גמר את העונה

העדים לחיסולו של גד (שץ) פלום: "בדיוק ראינו יומן-תרבות"

[illegible]

מלכת בריטניה אליזבת ה-2 כותבת אל [illegible] מר משה בדש

- מדור פרסומי -

"בדש - אתה גדול!"

אליזבט מלכת אנגליה

מר בדש, אתה בוודאי מתפלא למה אני פונה אליך, אך דע לך שאני עוקבת אחריך במשך שנים רבות, ומלאה התפעלות מן האומץ והנחישות שאתה מגלה במאבקיך נגד זרועות מס-הכנסה. העובדה שאתה לא פוחד מן "השיטה" גורמת לאנשים כמוני להחזיק מעמד, ולקחת ממך דוגמה למופת.
גם נגדי מנהלים פקידי השומה האטומים מסע של סחטנות, ובאים בתביעות שונות ומשונות. מה הם רוצים? לדפוק אותי כמו שניצלו וכל זאת למה? כדי לקיים את רמת חייהם גבוהה של כל מיני נקניקים מושחתים! ועל חשבון מיז אנשים כמוני וכמוך, שמנסים לעזור לאזרח הקטן!!!
קראתי את כל הספרים שלך, ואני יכולה לגלות לך סוד קטן - גם לבני צ'ארלס הייתי מקריאה פרקים לפני השינה.
אני יודעת שאתה שונא שמתערבים לך בעניינים, אבל אני חייבת לחזק את ידיך - שלא תרגיש בודד במאבק כמו עוף קפוא! אנשים כמוך עושים את העולם למקום שכיף לחיות בו!
אם נפנה למנגנון את הגב - הוא יעשה מאיתנו קציצות קבבו!
שלך בנאמנות ובכאב
אליזבת - מלכת החן של אנגליה

ביצי עגל (מגולחות)	ירכיים עוף מרוט	כרוב אדום במיוז	שניצל אפרוח
7.90 ש"ח	9.90 ש"ח	2.90 ש"ח	14.99 ש"ח

אושר בדרכים

קופ"ח זמנהוף

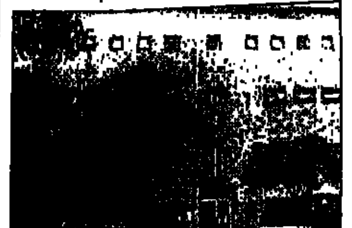

חובבי הטלוויזיה מביניכם יוכלו למצוא בסניף השוקק של קופת חולים בת"א את הגיבורים האמיתיים, שמהם נשאבו הסיפורים לסידרה המצליחה "שיקאגו הופ". מומלץ במיוחד התור לתוצאות משתני-גרון בקומה ד'.

בדרך אל הפריימרים

זה הזמן להציג תכנית מדינית

ניקצב'ה

- רף קשר מס' 690 -

מקהלות בית המטבחיים של חולון קצרה הצלחה בהונג-קונג

חזרה ארצה עם חוזה ל-20 טון שוקיים בקר

אמני העולם מגיבים

והפעם: ראובן

פרקי אבות

"בכל תפקיד שמילאתי השתדלתי לראות קודם את האדם"
ירוחם משל
(מתוך הספר "שליחות ודרך", הוצ' עם עובד)

מילון אושר

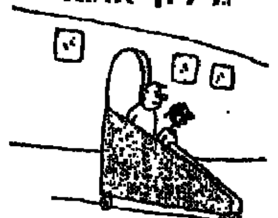

חעלה גרח

שבר ביצה

קרא בשבוע הבא

קובי מידן ואברי גלעד מארחים את מירב מיכאלי על הראיון שערכה עם יאיר לפיד

לקוראינו

תמונה של יעקב אגם

חשש בעבודה משתיקה ויצמן ביום שלישי. מקורות: הוא עובד על פליטת פה חדשה

חגי סגל

גולדה צדקה

הרבה חגיגות פלשתיניות צפויות החורף ברחבי יהודה ושומרון. אחרי החגיגה העכשווית בג'נין תהיה חגיגה גדולה בשכם, אחר־כך חגיגה בקלקי־ליה ובטול־כרם, אחר כך ברמאללה ובבית־לחם ובסוף בחברון. בעצם, הפלשתינים לא מפסיקים לחגוג מאז עליית השמאל לשלטון. וכי למה שלא יחגגו כאשר מנהיגיהם ומנהיגינו מרעיפים עליהם אינספור סיבות למסיבות. גם אנחנו, במקומם, היי־נו יוצאים לרחובות, מניפים דגלים ומחייכים מאו־זן לאוזן. ראה תצלומי היישוב היהודי בארץ במוצ־אי ה־29 בנובמבר תש"ח.

אז מה בכל זאת ההבדל בין שמחתנו לשמחתם? ההבדל שבין מקור לחיקוי, אמיתה וזיוף. לא־עם חוגג הקמת מדינה קיטשית על ארץ לא לו. ההי־לולות הפוטוגניות בערים שצה"ל מפנה נועדו לי־צור רושם של פורקן מרגש אחרי חביון רב־דורות ולשכנע את צופי הסי.אנ.אנ., שהפלשתינים אכן ראויים למדינה. "עובדה" שהם שמחים כמעט כמו שאנחנו שמחנו ביום שחרור ירושלים.

ימים ספורים אחרי השחרור פרסם דוש ב"מעריב" קריקטורה מזהירה. ראו בה את תוסיין מתאבל מרה על רקע הר הבית, ואת הבחור בכובע טמבל מנחם אותו ומבטיח, שאם יתמיד בצערו אלפיים שנה, גם הוא יזכה לחזור ירושלימה. לק־ריקטוריסט ולקוראים היה ברור, שהאתגר הזה גדול מדי על הערבים. רק יהודים מסוגלים להת־געגע אלפיים שנה לירושלים. כל יתר העמים והדתות שניהלו איתה רומן בזמן מהזמנים, נטשו אותה בצוק העתים, שכחו והשתכחו. איפה הם היום ואיפה אנחנו. הצרה היא, שכטוב לבנו קיצרנו לערבים את תקופת הנסיון ב־99 אחוז. הם הוצרכו להתאבל 20־25 שנים בלבד לפני שהכרנו בזכות השיבה שלהם לירושלים ולסביבה.

במשך התקופה הזאת לא זכינו לקבל הוכחה, שהפלשתינים הם עם. לכל היותר הוכח, שהם בעיה דמוגרפית וסיכון בטחוני. אם תעברו על כל גליונות "על המשמר" ז"ל מאז כניסת כוחותינו לקסבה של שכם ועד יציאתם מיריחו, לא תמצאו הוכחה שיש איזשהו הבדל אתני בין הערבים הפ־לשתינים לבין ערביי סוריה, מצרים ונסיכויות המפרץ. התרבות הפלשתינית היא התרבות העי־ראקית, היא התרבות האלג'ירית, היא התרבות של בחריין. אותה שפה, אותה דת, אותם מנהגים וגינו־נים, אותם חלומות. בגלל כל מיני תכבים אימפ־ריאליסטיים זכו הערבים ב־22 מדינות משלהם, אבל זה עדיין לא אומר שהם 22 עמים. גם העם הקוריאני, האחד והיחיד, משתרע על שתי מדינות. בין יהודי ממוצא תימני לבין יהודי ממוצא גרוזיני יש פער תרבותי גדול פי מאה מהפער בין פייסל חוסייני למועמר קדאפי, ואף על פי כן טרם הועל־תה תביעה להקמת מדינה תימנית־יהודית בראש־העין, או תביעת ריבונות באשדוד מטעם התאח־דות עולי גרוזיה.

הפלשתינים עומדים לקבל מדינה בגלל השתג־עותנו, לא בזכות זכויות היסטוריות. תהליך גיבו־שם לקולקטיב דמוי לאום היה החפוז מאז המצאת הלאומיות. בוועידת ורסאי בקושי דובר בהם, ב־'48 הם היו אמתלה גרידא לג'יהאד כלל ערבי נגדנו, ובמלחמת '67 תיפקדו כסטטיסטים. "אין עם פלשתיני, ולא יהיה, אם אנחנו לא נקים אותו", הזהיר פרופ' אלדד כשנה אחרי המלחמה ("ידיעות אחרונות", 5.3.68). הו, כמה שהוא צדק. כמה שגולדה צדקה.

במו ידינו השמאליות ביירנו עם מערביי הארץ. שבט פלשתיני קטן התחזה לאומה וניצל אי שפי־ות זמנית שלנו כדי לבצע בנו מחטף טריטוריאלי ולחדור למשפחת העמים.

הם בקושי היו פה עד שאנחנו התחלנו לחזור. אין כל קשר אנתרופולוגי בינם לבין הפלשתים, יושבי שפלת החוף, שעל שמם נקראו משום מה. רמלה היא תרומתם היחידה למפת הארץ בכל 1,800 שנות העדרותנו. ההיסטוריה שלהם עשויה על טהרת המלחמות נגדנו. לשווא תחפשו בה מאבקים על הנחלת ערכים אוניברסליים ותרומות משמעותיות לאנושות בתחום המדע, הרוח או האמ־נות.

"אין שום תרבות מקומית בפלשתינה מלבד תרבותם של היהודים", כתב הגיאוגרף סר ג'ורג' אדם סמית, אשר ביקר פה לפני 110 שנים. חוות־דעת דומות אפשר למצוא בעזבונם של וינסטון צ'רצ'יל, מרק טוויין ואורחים אובייקטיביים אחרים שפקדו את פלשתינה־א"י בטרם הקמת שלום־עכ־שיו.

אולי זה קצת פתטי לנסות לפתוח מחדש את הוויכוח אם יש עם פלשתיני, אבל דווקא עכשיו חשוב להעמיד דברים על דיוקם. ימי העצמאות הפלשתיניים הם ימיו הגדולים של השקר.

אסא כשר

שלטון ההגינות

בג"ץ טרנר הוא בעל משמעות עמוקה, לא בדבר הכוח של אישיות כלשהי, אלא בתחום המוסרי של חיזוק שלטון ההגינות

לא יותר מאשר יממה אחת העסיקה אותנו הש־בוע התקשורת כולה בהחלטת בג"ץ בעתירתו של יעקב טרנר בדבר חוות הדעת של מבקרת המדינה בעניין העימות בין המפכ"ל טרנר לבין שר המש־טרה שחל. וכרגיל במקומותינו, לא יצאו שעות רבות של עיסוק בפרשיה זו, עד שבאה פרשיה חדשה, מעניינת ומסעירה גם היא, והחלה לדחוק את רגליה של קודמתה, לכבוש לעצמה מקום בת־שומת הלב הציבורית. קרוב לוודאי שגם היא לא תחזיק שם מעמד יותר מאשר יממה אחת, עד שתמצא את עצמה הולכת ומשתכחת בצל פרשיה אחרת, חדשה עוד יותר.

הקדחתנות הזאת יצרה לנו דפוס משונה של "דיון ציבורי" בנושא חשוב: למשך הרף־עין כל תשומת הלב נתונה לו, ומיד אחר כך שום תשומת לב לא נתונה לו. לאמיתו של דבר, "דיון ציבורי" כזה לא ראוי לשמו. דיון של ממש בנושא ציבורי כלשהו אמור להיפתח בהצגה מוצלחת ומדוייקת של העובדות ושל הבעיות הכרוכות בנושא. דיון של ממש אמור לכלול ליבון יסודי ועקרוני של הפתרונות השונים של הבעיות האלה. דיון של ממש אמור להוביל למסקנות שיש בהן טעם, גם אם אין עליהן הסכמה. לטעמי, "הדיון הציבורי" בהחלטת בג"ץ בדבר חוות הדעת של מבקרת המדינה לא הגיש לציבור תמונה מוצלחת של הב־עיה, לא כלל ליבון עקרוני של עמדות השופטים, ובוודאי לא הוביל אל מסקנות שיש בהן ממש בחייו של האזרח.

התמונה שהוגשה לציבור היתה פוליטית לחלו־טין, לא במובן זה שמופיעים בה שר ממפלגה אחת, ח"כ המנהיג מפלגה אחרת ומפכ"ל לשעבר העומד להצטרף למפלגה שלישית, אלא במובן זה שהכל הצטייר במונחים של כוח. לא רק שהכוח המפלגתי של יעקב טרנר, למשל, נמדד והוצג בשקיקה, אלא גם כוחה הציבורי של מבקרת המדי־נה וכוחו השיפוטי של בג"ץ. האחד ניצח, השני נחלש, השלישי התחזק: תנועות דרמטיות בשדה הכוחות. אפשר להטיל ספקות בנכונותה של התמ־ונה הזאת. לדוגמה, אפשר בהחלט לסמוך על מבקרת המדינה שתמלא את תפקידה ותבחן את "חוקיות הפעולות, טוהר המידות, הניהול התקין, היעילות והחסכון של הגופים המבוקרים", באותה נחישות מופתית ובאותה נאמנות ערכית מובהקת שגילתה עד היום. אפשר להטיל ספקות כאלה בנ־כונותה של התמונה הפוליטית, אבל עוד יותר מזה אפשר לבטל את ערכה. התמונה הפוליטית נראית לי חסרת ערך בהשוואה לתמונה הערכית של החלטת בג"ץ. לטעמי, החלטת הבג"ץ היא בעלת משמעות מיוחדת, מפני שהיא מחזקת, להלכה ול־מעשה, את הנדבך המרכזי של הדמוקרטיה היש־ראלית, הבסיס המוסרי של כל דמוקרטיה: ההגי־נות.

המשטר הדמוקרטי של המדינה בא להבטיח לאזרחים, בראש ובראשונה, הסדר הוגן של החיים המשותפים. יתכן עימות בין אזרחים בדבר התפ־ריט האישי: אזרח אחד היה רוצה שלכולם יהיה תפריט צמחוני, אזרח שני היה רוצה שלכולם יהיה תפריט כשר, וכן הלאה. זהו קצה החוט של "עקרון הזכויות הבסיסיות של האזרחים", אחד משני עק־רונות היסוד של הדמוקרטיה. יתכן עימות בין הא־זרחים גם בשאלות מסוג אחר: יש אזרחים שהיו רוצים שישראל תיסוג מן הגולן בתנאים מסויי־מים, יש אזרחים שהיו רוצים שהיא לא תיסוג משם לעולם, וכן הלאה. המשטר הדמוקרטי בא להבטיח הסדר הוגן של עימותים כאלה בדבר מעשיו של כלל האזרחים: הרוב יחליט. זהו קצה החוט של "עקרון שלטון הרוב", עוד אחד מעקרונות היסוד של הדמוקרטיה. כל אחד משני העקרונות הללו פותר עימותים מסוג אחר, כל אחד מהם עושה זאת בדרך אחרת, אבל שניהם עומדים במבחני ההגי־נות, המבחנים המוסריים היסודיים של הדמוקר־טיה.

להגינות אויבים אחרים, מבית ומחוץ, מוכרים יותר ומוכרים פחות. היעילות היא אחד מאויביה המסוכנים של ההגינות מבית. אם על כל רשות "לנהוג בהגינות ובאופן שיאפשר לה לבצע ביעי־לות את התפקידים שהוטלו עליה", כלשונו של בג"ץ בהזדמנות אחרת, הרי אין פלא שמדי פעם מתגלים שיקולי יעילות הבאים לכרסם בחובות ההגינות. החלטת בג"ץ גודרת פירצה שפרצה הי־עילות בגדר ההגינות: גם בהליך ביקורת חייבת ההגינות להיעשות ולהיראות. גם בהליך המיועד על אדם ביקורת העשויה לשנות באופן משמעותי את מעמדו, בעיני הבריות או חבריו או אנשי המק־צוע שלו וכדומה, ההגינות מחייבת.

רוח ההחלטה של בג"ץ היא רוח שלטון ההגי־נות, אבל היא לא פוסלת את האפשרות של שיק־ולי יעילות הגוברים על שיקולי שמירה על כבוד האדם. מנקודת המבט המוסרית, הייתי רוצה לר־אות את שיקולי היעילות הללו מאבדים כל מה שיש להם, מלבד זה שיש להם הודות לשירות שהם נותנים להגינות עצמה, בעקיפין, בכוחה כח־בות מיוחדות של שמירה על מרכיבים חיוניים של ההסדר האזרחי ההוגן, בלית ברירה. שהרי הדמו־קרטיה היא שלטון ההגינות, שהיא נשמתו של הד־רק, שהוא רוחו של החוק.

אלף מילים

צילום: יהונתן שאול

גשם בסיום הקורס

יעקב חסדאי

כשהעובדות מפריעות לתיזה

עניין מוסרי נכבד עלה לאחרונה לכותרות בת־רועה רבתי ונדחק מיד אל השוליים בבעיטה עזה. מדוע עלה ולמה נבעט המדובר בגילויים על רצח שבויים ואזרחים בקרב המיתלה ב־1956?

ירי בדם קר בשבויים, או באזרחים, הוא רצח שאין לעבור עליו לסדר היום, לא אז ולא עתה. אך לתקשורת אין בדרך כלל כלים הדרושים לבירור שאלות קשות מעין אלה, וגם אם בכוחה לחקור, אין בסמכותה לשפוט. כל עוד התקשורת היא החו־קר והשופט גם יחד, יישאר כתם מכוער על כל צנחן שהיה במיתלה. וכל עוד לא יובהרו כללי ההתנהגות במלחמה באופן חד וברור, אי אפשר יהיה לחנך חיילים לבצע את משימותיהם תוך שמירת צלם האדם. ולכן חקירה אחראית ומקצו־עית היתה צריכה להיערך אז, ואם לא נערכה, צריכה להיעשות היום.

אבל הממשלה, ועימה, למרבה הפלא, רוב מחנה השמאל, אינם רוצים חקירה. "זה קרה בעבר, כש־צה"ל עוד היה צעיר", וגם "אי אפשר לנקוט הלי־כים משפטיים בגלל ההתיישנות", וחוץ מזה "זה יכול להזיק לתהליך השלום", ולכן "מי שחושף את זה דווקא עכשיו נהג בחוסר אחריות"...

כל התרוצים הללו מעוררים גיחוך. האם אירו־עים חריגים לא קרו בצה"ל בשנים האחרונות? האם לא שברו ידיים ורגליים בימי האינתיפאדה? ומה הקשר בין תהליך השלום לבין חשיפת הפר־שה? האם ההומניסטים הנודעים ־ערפאת ואסד יעכבו את תהליך השלום אם יוודע להם שהשותף הישראלי אינו נקי כפיים כמותם? והטענה של "ההתיישנות", האם היא מונעת חקירה עניינית ולא משפטית? ולמה הפרסום בתקשורת הוא לפתע "חוסר אחריות" בעיני אבירי המוסר?

צריך להודות, שחשיפת העניין היא מכה מכאי־בה לכל בן אדם ויהודי בישראל, ויש נטיה טבעית לדחוק ולהשכיח. אבל אנשי מוסר ויושר, הם צרי־כים להתגבר על החולשה הזאת ולחשוף את האמת בכל מערומיה. הרי עניין דמותם המוסרית של המדינה ושל צה"ל עומדים בראש מעייניהם. לכן, אם ערכו את משפטי גבעתי וקישטו את צה"ל בקור מוסרי, למה דווקא בעניין המיתלה הם מת־פתלים?

אך קודם שנברר מדוע מנסים אנשי מוסר נוד־עים להשתיק את הפרשה, צריך להקדים ולשאול מדוע פורסמה דווקא עכשיו. האם מקרה הוא? קשה להאמין. הפרסום הזה משתלב טוב מדי בתהליך "ההכשרה החינוכית" של העם לקראת השלום.

כמה אנשי רוח ובעלי עט במחנה השלום הגיעו למסקנה, כי העליונות המוסרית שמייחסת החברה הישראלית לעצמה מפריעה לתהליך השלום וצריך ליצור שוויון מוסרי וערכי בינינו לבין הערבים. ברוח זו כתב אורי אבנרי ב"מעריב", "שידי כולנו מגואלות בדם", ותום שגב ב"הארץ" קרא לנו להי־בין שכולנו קורבנות – אנחנו של הנאצים והפלש־תינים קורבנות שלנו. כך אנו מתיישרים ברמה שלהם ויש בסיס טוב יותר לשלום. הפרסום על המיתלה מחזק את התאוריה ומוסיף את העובדות הדרושות כדי לגמד אותנו מבחינה מוסרית. אבל לאחר פרסום הפרשה נתברר, שההיגיון של חסידי השלום שלנו איננו זהה להיגיון המצרי. המצרים סירבו לראות את פרסום הפרשה כצעד מקרב ומ־שווה, להיפך, רובם ראו בו הוכחה נוספת לשפלו־תה ולבוגדנותה של ישראל.

גם במחנה השלום שלנו נתעוררה דאגה בעק־בות פרסום הפרשה, שמא הפרסום יערער את אחד הטיעונים החשובים בזכות השלום והנסיגה. הטע־נה כי "הכיבוש" וכי הימין הקיצוני מאיימים על ערכיה המוסריים של ישראל היתה מאז ומתמיד אחד הנימוקים להצדקת הנסיגה מן השטחים. אמ־נם בתחילת התהליך הודגשו השלווה הבטחונית והשגשוג הכלכלי שיביא השלום, אך לאחר שנתב־רר שהטרור יכול לפרוח בחסות השלום וכי גם השפע הכלכלי מפוקפק למדי, חזר הטיעון המוסרי ונעשה הבסיס העיקרי של תהליך השלום. "להיפ־רד מהם למען עצמנו", הכריזו אדריכלי השלום, "כדי שנשוב להיות אומה בריאה ומוסרית".

חקירת פרשת המיתלה עלולה לערער את הב־סיס המוסרי הזה. אולי נגלה שנטיות אלימות, מע־שים חריגים והתנהגות לאומנית אינם המצאה של הימין וגם לא תוצאה של הכיבוש אלא הם מוט־עים בחברה הישראלית עוד מימי "תור הזהב" שלנו, כשהיינו בלי כיבוש ובלי ימין קיצוני. ואם כך, אפילו המוסר לא יישאר כדי להצדיק את הנ־סיגה המבוהלת.

וכך מתפתל מחנה השלום עם פרשת המיתלה. אינו יכול לבלוע ואינו יכול להקיא, אך את הלקח האמיתי קשה להסתיר. ערכים ומסר מתחילים בבית, לא בחוץ. מי שנדיב לשכניו אך שונא את משפחתו ומי שהפך את המוסר לנשק פוליטי, אולי יוכל לצאת מן השטחים, אבל עם השנאה, הצבי־עות והשקר ימשיך לחיות.

יוסף לפיד

המאפיה השמאלנית

חבורה של פוליטקאים ועיתונאים בעלי השקפות שמאלניות מוכנה להוציא את דני כץ ז"ל מקברו כדי להמשיך ולבטא נאמנה, עד כדי חקיינות מתרפסת, את הרוחות המנשבות במערב

יש לפרשת רצח דני כץ ז"ל היבט עיתונאי, שהוא לא פחות חשוב מהיבטו המשפטי. מי שיש־אל את עצמו מדוע, בעצם, הורה שר המשפטים, דוד ליבאי, ליהודית קרפ לחקור את המשפט, יג־לה שלא היתה שום סיבה לבדיקה זו, מלבד אחת: שעיתונאים שמאלנים דרשו זאת ממנו.

תיק הרצח של דני כץ הוא אחד התיקים היותר סגורים בתולדות המשפט הישראלי: שלושה שופ־טים מחוזיים הרשיעו את חמשת הנאשמים פה אחד. את הערעור דחו שלושה שופטים עליונים פה אחד. וכאשר סניגורם של הנאשמים, עו"ד אביגדור פלדמן, תבע דיון חוזר, בטענה שנמצא חומר ראיות חדש, טרח הנשיא דאז של בית־המש־פט העליון, מאיר שמגר, ובדק את כל החומר המ־שפטי מחדש. בהחלטה המשתרעת על פני 75 עמו־דים מנומקים היטב, דחה הנשיא שמגר את טענות הסניגור אחת לאחת.

אם את התיק הזה פותחים מחדש, אז צריך לפ־תוח מחדש כל תיק שבו הורשע מישהו בפשע כלשהו מאז קום המדינה. עובדה היא, ששר המשפ־טים לא מצא שום נימוק סביר להוראה שנתן, מל־בד אימרתו של השופט חיים כהן, שאם אסיר מתעקש שהוא הורשע על לא עוול בכפו, מן הדין לבדוק אם הוא לא חף מפשע. זה טיעון מאוד פואטי, ששופט בדימוס מרשה לעצמו בשעה של הרהור הומניסטי, אבל אין לטענה זו, עם כל הכ־בוד, שום אחיזה בתורת המשפט. וודאי שהיא לא יכולה לשמש אסמכתה לצעד יוצא דופן, המטיל דופי במערכת המשפט כולה.

עיתונאים שמאלנים מסוגם של תום שגב ודן אלמגור הפכו את תיק הרצח של דני כץ ל־TEST CASE כדי להוכיח, שמשטרת ישראל רודפת ערבים ושבתי־המשפט משתפים פעולה עם המשטרה. נכון אמנם, שהנאשמים ברצח דני כץ הודו במעשה, אבל את ההודאה אפשר היה להוציא מהם בעינויים; נכון אמנם, שהם שיחזרו, לעיני המצלמה, את הרצח ואת החבאת הגופה, אבל את זה אפשר היה לביים; נכון גם, שהם בחרו שלא להעיד במשפט וממילא ויתרו על ההזדמנות לטעון שהודאותיהם הוצאו מהם בכוח, אבל אפשר לטעון, שהיו להם סניגורים גרועים; ונכון גם, שהמשטרה מצאה עדויות מסייעות, אבל מהן אפשר להתעלם. כל זה כדי לנתץ את האגדה, שמערכת המשפט בישראל פועלת כדין, גם כאשר הנרצח הוא יהודי והחשודים הם ערבים.

העובדה ששר המשפטים, שהוא גם פרופסור למשפטים, מסייע לנסיון ציני לערער את אשיות המשפט, היא שערוריה הנעוצה בצורך הנפשי העמוק של פוליטיקאים "נאורים" לזכות בטפיחות שכם מצד חבריהם העיתונאים שבקצה השמאלי של הקשת האינטלקטואלית. דוד ליבאי אינו היחיד: אמנון רובינשטיין, דדי צוקר, יוסי שריד, שותפים לסימביוזה זו, שיש לה השפעה לא מבוטלת על חיינו הציבוריים.

לא מדובר פה רק בפובליציסטיקה של בעלי טורים מהשמאל, שהיא לגיטימית וחיונית לכל הדעות, אלא בסיוע סמוי (ולא כל כך סמוי) שעי־תונאים מעניקים למפלגות השמאל במסווה של עבודה עיתונאית אובייקטיבית. אני למדתי על כך בהיותי מנכ"ל רשות השידור, כאשר עיתונאים בעלי דעות שמאלניות, בטלוויזיה וברדיו, החליטו שעליהם להגן על המדינה מפני מה שה"גורו" שלהם, יצחק בן־אהרון, הגדיר כ"טעותו של העם": נצחון הליכוד בבחירות של 1977. לכאורה, נאבקה "המאפיה השמאלנית" כדי לשמור על חופש הביטוי ברשות השידור, אך בינם לבין עצמם הם לא הסתירו את ה־AGENDA האמיתית: להחזיר את העבודה לשלטון.

מגמה זו מצאה ומוצאת את את ביטויה במעשים קטנים כמו במחדלים גדולים. שדרית יכלה להחליט ביום הבחירות לכנסת לשדר רצף של שירי תנועת העבודה. כתבת טלוויזיה יכלה, ערב בחירות, לעשות סקופ מדו"ח ישן, הטוען שבזמן שלטון הליכוד גדל הפער בין עשירים לעניים. כאשר העבודה האשימה את הליכוד בהתפרעויות, כתב טלוויזיה הוציא מהארכיון צילום ישן של הת־פרעויות ושידר אותו כסרט חדש.

אבירי חופש הביטוי יכולים לפתע לוותר על עקרונותיהם, כאשר הפירסום עלול לפגוע באינ־טרסים של השמאל. כתב פרלמנטרי של עיתון מבין, כי חוק יסוד לזכויות האדם, שח"כ דדי צוקר מבשל בוועדת החוקה, חוק ומשפט, ישנה את פני החברה הישראלית. אך הוא מחליט להצניע את פירסום הסיפור החשוב, כדי שהימין והדתיים לא יתגייסו להכשלת החוק. אין לי הוכחות לכך, אבל אני מאמין, שהיו עיתונאים, מקורבים ליוסי ביילין (או ליאסר ערפאת), שידעו על המו"מ החשאי המתנהל באוסלו, אבל ויתרו על הסקופ של חייהם, כדי לא לסכן את יוזמת השלום. אולי זה מעיד על כוונות טובות, אבל לא על עיתונאות טובה. וכיצד לא הבחינו עיתונאים שליוו את המו"מ על הסכם אוסלו ב', כי הוא כולל סעיף המתיר, בבחירות לרשות הפלשתינית, נוכחות של משקיפי או"ם בי־רושלים – ויתור חסר תקדים על הריבונות היש־ראלית בעיר הבירה? או שמא כן הבחינו בסעיף ולא רצו לפוצץ את אוסלו ב'? ומה בדבר פרשן משפטי חשוב, המטיף בעקביות ראויה להערכה לחופש הביטוי, אך כאשר עזר ויצמן מבטא דעות שאינן לרוחו של הפרשן, הוא לפתע מגלה סיבות משפטיות מצוינות להגבלת חופש הביטוי של נשיא המדינה? האם יעלה על הדעת, שאותו פרשן היה מציע לסתום לעזר ויצמן את הפה, אילו הנשיא התבטא בזכות תהליך השלום?

כוחה של הסימביוזה בין עיתונאים ופוליטיק־אים שמאלנים הוא בכך, שהם מתוחכמים, מוכשרים ואינטליגנטים יותר מרוב יריביהם מהימין. הם מבטאים נאמנה, עד כדי חקיינות מתרפסת, את הרוחות המנשבות במערב, תוך התעלמות גמורה מהתנאים המיוחדים בהם ישראל נאבקת על קיומה. הם נהנים מזוהר של יפהפיות הנפש, הסומכת על כך שאנשים מכוערים יעשו בעבורם את העבודה המלוכלכת. הם לא בוחלים באמצעים נגד מי שמעורר ספק לגבי הציווי הטרי־טוריאלי שלהם בחיי הרוח. כפי שהם לא נרתעים ממעשי נבלה בשירותו של עניין שהם מאמינים בו. לצורך זה הם מוכנים גם להוציא את דני כץ מקברו.

כוחה של הסימביוזה בין עיתונאים ופוליטיקאים שמאלנים הוא בכך, שהם מתוחכמים, מוכשרים ואינטליגנטים יותר מרוב יריביהם מהימין

שמואל שניצר

שנת בחירות. מבט מרחוק

הבחירות לכנסת עודן רחוקות – מרחק של שנה בקירוב, כפי שהזכירו לנו אמצעי התקשורת לפני ימים מספר. הם הוסיפו ליתר זהירות: אם לא יוח־לט על הקדמתן. אך הסיכוי (או הסיכון) לכך אינו רב. אין לאופוזיציה מספר המנדטים הדרוש כדי להחליט על פיזור הכנסת לפני תום הקדנציה שלה; ומי שהחליט ב־1977 להקדים את הבחירות ואיבד את השלטון בשל כך, לא ימהר לחזור על החלטה שהיתה פטאלית או ועלולה להיות פטא־לית גם עכשיו.

שנה לפני בחירות אין טעם רב לעסוק בניחוש תוצאותיהן. אין כאן נטיה ברורה של הסתייגות מן הממשלה ולא צהלה גדולה על הישגיה. מ־1977 ואילך אנו שרויים בעידן התיקו הפוליטי. יש בו תנודות לכאן ולכאן. שינוי לב המוני אינו מצטי־יר, לא בסקרים ולא בהלך הרוח הכללי. אנו מדינה מתלבטת, אכולת ספקות, אך לא מתקוממת.

בשתי המפלגות הגדולות יש סימנים של חוסר אחדות. בשתיהן צפויות פרישות משמעותיות – דוד לוי מכאן והדרך השלישית מכאן. אולי יאונו שתי הפרישות זו את זו. הן יגרעו מנדטים בודדים משתי המפלגות, אך ההפסד לא יהיה מכריע.

בשלב זה אי אפשר לדעת מה יקרה לשתי המ־פלגות הגדולות, אבל אפשר לשער מה יקרה בכ־מה קטנות יותר. צומת וש"ס קרוב לוודאי שלא ימשיכו במה שנראה בעבר כמסע הישגים מרשים. מי שהעלה לזירה הפוליטית את גונן שגב ואת אלכס גולדפרב אינו צריך לצפות להפגנה של הכרת טובה מצד בוחריו. ומי שישב על הגדר במ־שך שלוש שנים ארוכות, לא צבר שם תהילה ות־מיכה. מה עוד שעלול להתברר, כי דוד לוי יפגע יותר בש"ס מאשר בליכוד. שם, בש"ס, נמצאים בוחריו הפוטנציאליים, ויש לכל אחד מהם רק קול אחד. הוא לא יבזבז אותו בקלות ראש על מפלגה שניכר בה שאינה יודעת מה היא רוצה להיות.

אני סומך בדרך כלל על החושים הבריאים של המקצוענים. הם מכירים את קהלם ומעורים בו.

כאשר דוד לוי פורש ואין איתו אף אחד מחברי הכנסת שהיו במחנהו במשך השנים, זה אומר לי משהו. הם, על כל פנים, אינם מצפים לנצחון סוחף של מנהיגם הנערץ מן העבר.

כאשר אנשים חדשים בזירה הפוליטית, אנשים כמו איציק מרדכי ויעקב טרנר, שוקלים הצטרפות לליכוד ולא למפלגת העבודה, גם זה אומר משהו. אולי אין להם נסיון פוליטי, אבל הם אינם עיוו־רים. הם רואים בבירור היכן העתיד ואיפה כדאי לפתוח בקריירה פוליטית חדשה. שניהם אינם אי־דיאולוגים. אבל אנטנות יש להם.

מפלגה שאינה אטרקטיבית לפוליטיקאים, אינה מפעילה הרבה קסם על סתם בני אדם. מאז היסס אהוד ברק היסוס מונומנטלי לפני שנענה לחיזורו של ראש־הממשלה, לא ניצבו רכים בתור לפני משרדי המפלגה. מאידך סבלה מכמה פרישות שהשאירו טעם מריר בפה. חיים רמון עוד לא חזר הביתה, ואולי לא יחזור. אולי היתה השתלטותו על ההסתדרות אפיזודה בלבד. אבל המלה הסתד־רות אומרת מבוכה וכאב ראש, לא תהילה. המשפ־טים שעוד לא נערכו, כבר היה בהם כדי להטיל צל כבד על מפלגת העבודה. ברגע זה נראה, שה־סיסמה "מושחתים נמאסתם" שהיא נופפה בה לפני הבחירות האחרונות, עומדת להתפוצץ בפניה בב־חירות אלה.

אולי צריך לראות בהאשמות הקשות שהיא הטיחה בפני הליכוד עוד לפני, שהחלה מערכת הבחירות, תרגיל הסחה של מי שמאבד את הבטחון העצמי. שום מפלגה אינה יכולה לערוב להתנהגות הטובה של כל מי שמשתתף בהפגנותיה, או לסי־סמאות שמציידים אחרים מתומכיה בבתיהם. להס־יק מכאן שראשי הליכוד מסאבים את הפוליטיקה הישראלית, זה לנסות לטשטש את העובדה שה־שמאל הוא שהפריח ראשון את הסיסמאות הפוגע־ניות האישיות נגד מנחם בגין ז"ל ונגד אריאל שרון יבל"א. מלחמת לבנון לא אירעה בדור קודם. היא של הזמן הזה והשכחה עוד לא טשטשה את תופעות הלווי הפחות יפות שלה. הנסיון לתאר את הזירה הפוליטית הישראלית כחצויה על־ידי קו של בריונות; תום של הגינות ואיפוק מכאן והש־תוללות אלימה מכאן, לא יעלה יפה; הוא פשוט נוגד את האמת. ופוליטיקאי נבון אינו חושב שכל הבוחרים מטומטמים.

התרבות הפוליטית הישראלית אינה גרועה מזו של שאר הארצות ואינה טובה ממנה. היא פשוט דומה להן והדמיון נובע מן העובדה, שאותם יצרים ודחפים מושלים בכיפה, גם כאן וגם שם. הם יצ־רים ודחפים הקיימים בכל ימות השנה, אבל בשנה שבה נערכות בחירות, הם עובדים שעות נוספות. משרתי ציבור נהפכים לנוגשי הציבור. השלטון נתפס כמשהו המגיע לו לפוליטיקאי בזכות אבות ואולי בזכות עצמו. כל מועמד חייב להתבלט. כל נימוס נשכח. כל כזב נעשה כשר. כל תחבולה מותרת. כל עניו ונחבא אל הכלים הולך לאיבוד. זו עונת היהירים והמתנשאים, עונת הדיוט קופץ בראש.

מפני שהפעם המחלוקות חריפות יותר מתמיד, מפני שהפעם מדובר לא בשלטון אלא בעתיד המפעל הציוני, מפני שחצי הארץ סבורה שהממש־לה הזאת היא אסון לאומי והחצי האחר גורס שיי־היה זה אסון לאומי אם לא יתנו לממשלת העבו־דה־מרצ להמשיך לשלוט, עלולה ההתמודדות להיות קשה מתמיד ומלווה פגיעות קשות באחדות הלאומית ובמעט תמימות הדעים שעוד נותרה לנו.

זו ממשלה שרחוקה מכל דבר מוסכם ועל חודו של קול (והוא קול מאוד שנוי במחלוקת) משכה אל קצה שמאל בארץ של לבבות חצויים. אולי תגלה שלדבר הזה יש מחיר.

מעריב
ספרות וספרים
יום ו', י' בחשון תשנ"ו, 3.11.95

פרולוג

אוטוסטרדה

[illegible]

אלטרנטיבה / אירית יער

היצירה האנושית מול האלוהות

Karen Armstrong, A History of God, Ballantine Books, NY

הספר נכתב על־ידי נזירה קתולית שיצאה לכפירה, ולבסוף כרתה ברית שלום עם הדת מתוך הארה תבונית, פיכחון וסובלנות. זהו ספר מיוחד, המשלב למדנות עם אמונה חווייתית, פמיניזם עם אורתודוכסיה (קתולית) דתית. ארמסטרונג היא כיום בוגרת אוקספורד במדעי הדתות, וחוקרת אורחת במוסד תאולוגי יהודי (ע"ש ליאו בק) באנגליה. פרסומה בא לה בעקבות הצלחת ספרה הקודם, שהפך לרב־מכר בארה"ב, על אודות חוויותיה כנזירה קתולית. ספרה הנוכחי מטפל בהתייחסות האנושית לאלוהים, מנקודת מבט השוואתית של הדתות המונותאיסטיות הגדולות, ותוך הצצה למונחי היסוד של דתות המזרח הרחוק. בחסות ניטרליות מדעית טווה המחברת חוטי זהב דקיקים של הבנה בין מאמיני הדתות השונות, גם דתות שנמצאות ביריבות הסטורית עקובה מדם.

הספר בנוי באופן כרונולוגי, כשהוא פותח במסורות הקדומות של אזורנו, בבל, שומר, ארם נהריים והאלילות האינטימית והחושנית שלהן; עובר דרך צמיחת היהדות – אלוהי אברהם המתגלה ישירות למאמיניו ואינו כבול לטריטוריה, יוון ורומי בשיאן התרבותי – ועד להתפתחות הנצרות והאיסלם ולבסוף, עידן ההשכלה וההארה, המרע וההתנערות מדת, עד לימינו. כפי שעולה מהסקירה, הרי כל תקופה טבעה את האלוהים שלה: האלוהים הקנא והאכזר התובע ברית אקסקלוסיבית, אלוהי העשוקים והמדוכאים, אלוהי המהפכות, אלוהי התקווה, והאלוהים המת.

נקודת המוצא של הדיון היא קיום יחס דיאלקטי מורכב בין היצירה האנושית ובין אלוהים, כלומר – תלות הדדית, והתפתחות קונספטואלית מתמדת.

כאשה בעלת מודעות פמיניסטית כלשהי, מקפידה ארמסטרונג להתייחס בהרחבה למרכיב המיני (ג'נדר) בניתוח ההסטוריוגרפי של התפתחות רעיון האלוהות, תוך מתן ציון ערכי לתפיסות פטריארכליות, לעומת אלו השוויוניות. מעניינת במיוחד גישתה האוהדת והסלחנית לחז"ל, ופירושיה המיטיבים לכמה מהסוגיות המוקשות ביותר. כך לגבי מצוות הנידה, פותחת ארמסטרונג באפולוגטיקה נמרצת בזכות המצוות, אשר לדעתה הופכת את המין לקדוש, ואת האשה למצרך נדיר יותר בזוגיות. אמנם, היא מזכירה את תפילת "ברוך שלא עשני אשה", אך היא פוטרת אותה כסרח עודף בקונטקסט של התקופה. בכלל, היא מציינת כי היהדות והאיסלם מדברות על אלוהים בזכר, אך על נוכחותו בעולם בנקבה (השכינה אצלנו, והאל־דחת באיסלם), לעומת הנצרות ה"זכרית" לחלוטין. עם זאת, היא תולה בפטריארכיה היהודית מתקופת המשנה את ביטול הישות הרוחנית של האשה.

כאדם בעל רגש דתי עז, מצליחה ארמסטרונג להעשיר את המילון החווייתי של בני כל הדתות בהשראות ותנועות שלה. כך, למשל, היא מראה באופן משכנע כי הצרכים האמוניים הם אוניברסליים, וכל דת מצטיינת בפיתוח אספקט מסוים של ההתקשרות עם האלוהות. הרגש הדתי של הנביאים, למשל, (השונה מאוד מצורת ההתקשרות של האבות במקרא)

נזירה קתולית שהתפקרה וחזרה בתשובה טווה בספר חוטים של הבנה בין מאמיני הדתות השונות. בחסות הנייטרליות המדעית היא דנה בתלות שבין יצירה ואלוהים בכל גרסותיו

מקביל להתפתחות ה"אָמָן" במזרח – מציאת האלוהי בתוך האדם עצמו. פיתוח פולחן ישו בנצרות, לעומת זאת, מקביל להתפתחות ה"אקסיד", שהוא רעיון הדבקות באדם הקדוש, אשר בא לעולם כדי להראות את הדרך. אדם זה מגלם את האלוהים בעולם הזה. וזהו ה"בודהיסטווה" או ה"אוואטר" ההינדי, וביהדות ה"צדיק", שהגיע לשיא כוחו בחסידות. לעומת זאת, התחושה האלוהית ההלניסטית היא ההערצה של כוח מרוחק, טהור, אשר אין לו צרכים והוא מלא את עצמו.

הפשטה זו נמצאת, למשל, גם בקוסמולוגיה מתוך מדרשה של המיסטיקה היהודית והמוסלמית, השאלה ספקנית ופלסטנית, כדוגמת חכמת יוון, באה לביטוי גם בספר איוב.

מעניין במיוחד הוא הפרק האחרון, אשר דן ב"מות של אלוהים" ומונה את ההתפתחויות של העשורים האחרונים. לאחר השחרור מאלוהים, על־ידי ניטשה, סארטר, פרויד ומרקס האם אנחנו מאושרים יותר חופשיים יותר? נראה שאין תשובה אחת. ואולם תופעות חברתיות מסוימות מצביעות על אפשרות ל"לידה מחדש" או "come-back" מרשים של אלוהים בחוויה האנושית: התעוררות מחודשת של העניין בקבלה הלוריאנית ביהדות, עובר דרך משנתם של מרטין בובר והשל, כתבי טיליך, פרנץ רוזנצווייג, הורקהיימר ובלוך בגרמניה; "הבודהיזם הנוצרי" של ה[illegible] קיופיט מקיימברידג'; וכמובן, האיסלם המתעורר [illegible] אולוגיה הפקיסטנית המודרנית ובמהפכה האיראנית [illegible] עליית הפונדמנטליזם מאזורנו – משני הצדדים (המחברת מונה גם את מאיר כהנא בפרק זה).

אלו הן רק מקצת התופעות והחרושות אשר נסקרות בפרק הסיום. במובלע, נשאלת גם השאלה, בדבריו של טיליך, אם יתכן כי "הסתר הפנים", התחושה הדחיקה שהובילו לקביעה של ניטשה כי "אלוהים מת", הם בעצם התנאי ההכרחי והסופי להתגלות האלוהית והשלמה, לכוכב הגאולה. לאלוהים פתרונים. ■

פיליפ דה שמפיין (1602-1674). האם קתרין אגנס ארנולד והאחות קתרין דה סיינט סוזן, בתו של האמן

להיטים

סיפורת

1. מנתר במריתה, עמוס עוז, כתר
2. התנאות שבאותיות, מילן קונדרה, זמורה ביתן
3. מה שלומך דולורס, יואל הופמן, כתר
4. עד שיעלה עמוד השחר, אהרן אפלפלד, כתר
5. שני חברים ואשה, יעוד לבנה, זמורה ביתן

עיון והדרכה

1. בעיקר על אהבה, מאיר שלו, עם עובד
2. מאדים ונגה במדור המיטות, ג'ון גריי, אור עם
3. מלאך ההגרסה, נשיונל ג'יאוגרפיק, ספריית מעריב
4. קח אותי, מדריך התיירות בישראל 96-95', מפ"ת
5. [illegible] – איום ביום השיאונים, מסע אחר

הנתונים התקבלו השבוע מחנות "ספרי", רחוב ארלוזורוב, [illegible]

מהדורה חדשה

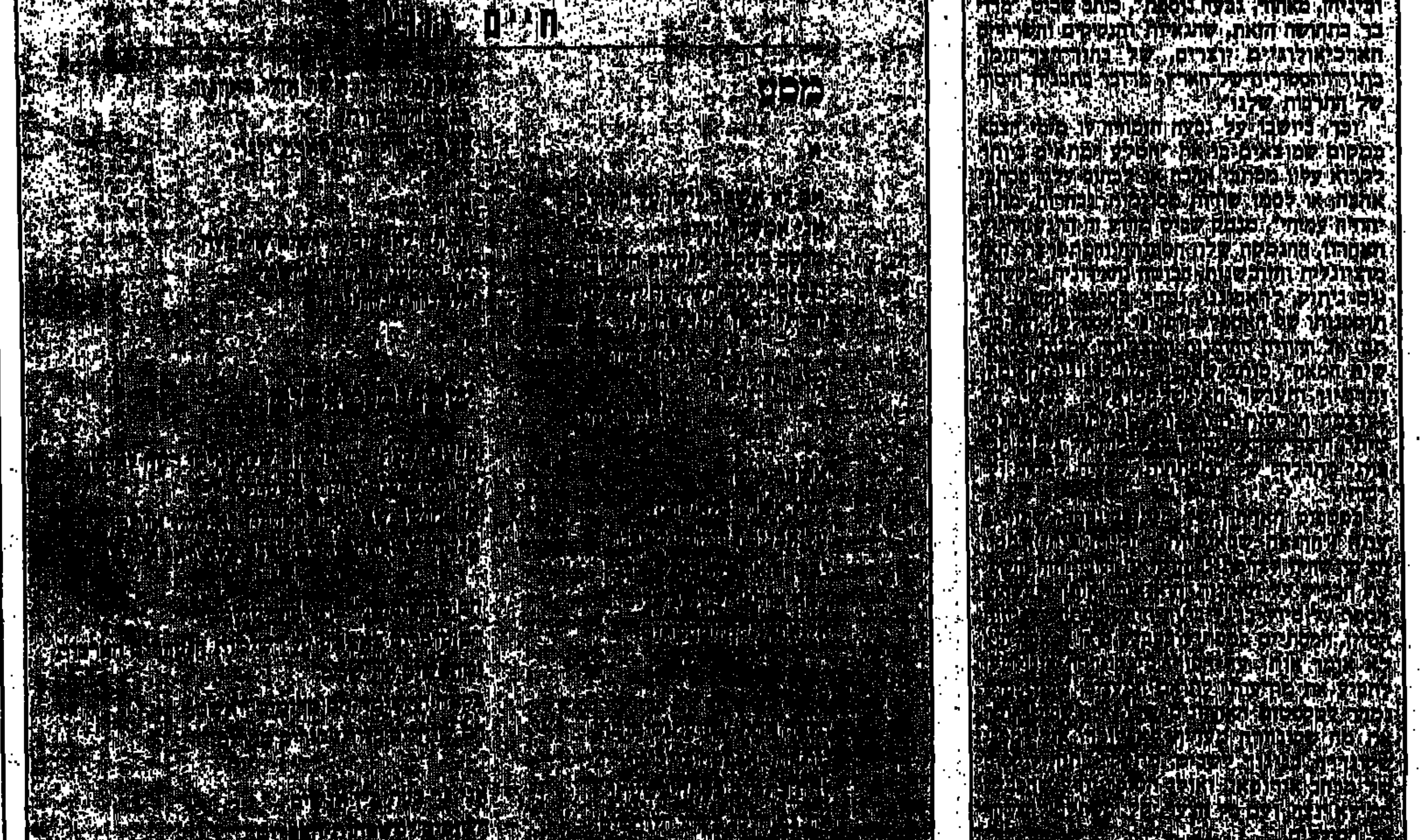

יורם קניוק

החלום שלי עושה מהריקנות פוטומונטאז'

הדר עבדה בחנות־ספרים בדיזנגוף, וגם צילמה עתה יותר ויותר לעיתון. היא אהבה את הדירה השכורה שלה ברחוב אחווה, שני בתים מפינת שבזי, שעכשיו גרה בה לגמרי לבדה, בלי השותפה הפסטפנית שפעם היתה לה. היו שם חדר גדול למדי, חדרון שינה ומטבחון, אפילו מרפסת קטנה חצי־סגורה, שבה טיפחה קקטוסים, נענע, מרווה. הים הקרוב געש מאיים בבוקר החורפי. אמה טלפנה ותבעה שתבוא הביתה לעשות כביסה ו"לראות את האמא הזקנה שלך" היא אמרה, הדרי, בזמן האחרון את מאבדת בגדים. אצלי הכל ממוספר!

אני יודעת אמא, התלוצה.

והמכנסיים.

המכנסיים, זה הכל. היא לא כל־כך רצתה לבוא, וכבר התחרטה שאמה יודעת שאיבדה בגדים. היא רצתה להשאר לבדה. מזמן לא כבתה כך. היא אמרה לאמה שתבוא מחר או מחרתיים, כן, בטח, ועם כל הכביסה, ונזכרה שיש לה עבודה היום, שהעבירה את העבודה בחנות לאחר־הצהריים, כדי שתוכל לצלם את הסופר, שאוריאל כל־כך מסתורי ביחס אליו. זאת היתה הזדמנות לקידום הקריירה שלה בעיתון, אבל היא גם חששה, כי לא אהבה את הספר האחר שלו שהצליחה לקרוא, ואת החדש לא קראה. כששאלה את אוריאל, אמר שאינו יודע עליו שום דבר, אבל היא לא האמינה לו. אחרים אמרו לה שהוא זקן ואגואיסט וקפריזי, ולכל זה פתאום לא היה לה הבוקר כוח.

אחר־כך יצאה מהבית, חיברה את המושב לאופניים שלה, ולבשה את וסט הצלמים עם הכיסים. מעל הוסט לבשה מעיל מרופד פרווה, וחבשה כובע נגד הרוח, שכיסה את פניה. היא הכניסה את המצלמות והציוד לילקוט שנשאר אצלה עוד מבית הספר היסודי, תלתה אותו על הגב, ורכבה. ברחוב נשבה רוח קרה והאף קפא לה, וממש ניסתה לא לחשוב על מה שארע בלילה.

במרכז־בעלי־מלאכה, ברווח בין שני בתים, ראתה אדם עומד בפה פעור וצועק ברוח. בגלל רעש המכוניות לא יכלה לשמוע מה צעק, אבל היתה לה הרגשה שהצעקה באה ממנה.

ברחוב ליסין החנתה את האופניים, נעלה אותם במנעול לעמוד חשמל, ולקחה אתה את המושב. הדלת החיצונית היתה פתוחה, והיא עלתה וצלצלה בפעמון. הסופר קיבל אותה בסוודר כחול, והדר ראתה שעיניו אדומות. הוא נראה לה תמה, ושאל מי היא.

הצלמת מהעיתון, הדר. הדר רפאלי.

הסופר נעץ בה מבט ארוך ומבולבל, ואמר, אה, כן. אז זאת כן את!

משהו לא בסדר?

מה שצריך זה צלמים שלא קוראים את העיתון שהם מצלמים בשבילו, אמר ביובש. היכנסי! גבוהה מקבלת הפנים הכיסה סביבה דירה גדולה, מתוחזקת, גדושה ספרים, תצלומים, ציורים. דירה של אדם שחושש מחולל שקט. הסופר עמד לידה חסר־מנוחה, אבל גם היה מנומס. היא הניחה את הילקוט על הרצפה ופשטה את המעיל.

במרכז ארון־הספרים הגדול שמול הכניסה הבחינה בשתי שורות של ספריו, וביניהם האלקטרה־גרמן, שידעה שהוא מחשיב כספרו הטוב ביותר, ושאותו לא אהבה. כמו כן הבחינה בעטיפה של הספר החדש, שנתלתה על הקיר הסמוך.

הסופר פנה בפניו אל ארון־הספרים, ובמין עייפות, שנראתה מעט מבויימת, הציע מה שנראה לה כמשפט מוכן מראש, למה שלא תצלמי אותי ליד המצבה שלי והחייך.

היא לא אהבה את הטון ואת החיוך, ידעה שהוא מחכה לתגובתה, וניסתה להתגבר על ההתנגדות שעלתה בה. הוא שלח את ידו ושלף עותק של האלקטרה־גרמן מן המדף, החזיק בו, הביט לעברה, ושאל אם הפוזה הזאת נראית לה.

היא אמרה, לא!

היא חשה שהוא מאוכזב, ולא ידעה מה לומר, ומרוב בלבול אמרה, קראתי את הספר. הוא לא חיכה אפילו שניה ושאל, ומה התזמון היה לרוץ, היא לא ידעה איך תחליף, ואמרה, לא יודעת... ספר נורא מעניין. הסופר החזיר את הספר למקומו בזהירות מופגנת, זז, ואמר ביובש, טוב, באת לצלם, אז צלמי!

הדר ניסתה להוסיף משהו, אך הוא קטע אותה בתנועת ידו, והיא יכלה לראות כמה נפגע. הוא אמר, ספר הטלפונים יותר מעניין הדר, מקפצת, אמרה, אני באה מרחוק וקור, באתי באופניים. אני מאוד מצטערת. הוא נעץ מבט עיניו, הסתיר, טוב, בואי נתחיל, את תחליטי ותגידי לי איפה לעמוד או לשבת, ואני אצטלם לך איך שתרצי, כי בכל שתלכי מכאן יותר מהר יהיה לי פחות זמן לחשוב על הטעם הספרותי שלך. היא אמרה, אין לי טעם ספרותי, אני צלמת.

הוא נעץ בה מבט פגוע, אבל שאל בקול נעים, שלא היה לו קודם, אם היא רוצה קפה, והיא התפלאה לשמוע את עצמה אומרת, כן, אף כי התביישה שהוא פתאום נחמד אליה. הוא הביא לה קפה, שאל כמה סוכר, חלב, ואולי בלי חלב, והיא ענתה לו בלחש, וחשה אשמה על שהשפילה אותו. אחרי שגמרה לשתות אמרה, זאת דירה מאד יפה, הוא אמר, לא יפה, נוחה. מלבד ספרים מעניינים, אני מומחה לקפה, איך הוא היה בסדר? והיא הניחה את הספל הריק ועברה, די מתפלאת על עצמה, באמת יש לך כמה להתנאות.

ואז החלה לבדוק את הדירה ביסודיות. הרגישה כמו גנבת. האיש כנראה חי בגפו. חדר־העבודה מעניין ויזואלית, אך היא סברה שלא יתאים לה, שיחסר לה איזה קונטרסט שהיה לה בראש. היא רצתה לומר לו דבר־מה ולא ידעה מה תאמר. למרות שקינטר אותה נגע ללבה. הוא חזר ואמר, תגידי לי איפה לעמוד והיא אמרה, מצטערת, אבל רק לא בחדר־העבודה וראתה ששוב התעצב, אך ידעה שעליה להתעקש. בסוף ישב בדיוק כפי שהורתה לו, עמד, שוב ישב, הרכין ראשו, חייך, הרצין,

פרק מספר

והיא היתה שקועה עכשיו כולה בעבודה שכה אהבה, אבל כשצילמה אותו בפילם האחרון שהביאה איתה, יושב בכורסה הגדולה שגרר בשבילה והציב לפני אינו בונבית שהתאימה לה כרקע, ושלא היו בה ספריו שלו, חלחל בה משהו מן הפחד של הבוקר והיא חשה רעד ברגליה.

היא סיימה לצלם, והסופר שאל אם היא רוצה עוד קפה. כאב לה שלא הצליחה להסות את אכזבתו, אף כי ספרו החדש ראה עתה אור בקול תרועה, והצילומים נועדו לכתבת־שער, שתעשה לו כבוד. הכל התחבר אצלה למין הרגשת חוסר נעימות, היא הודתה לו, ואמרה שהיא חייבת לרוץ, ובעצם הצטערה, והתביישה שהיא חמה כך על איש כה מפורסם.

הדר רכבה לסטודיו שעברה בו בשכירות, כי הסטודיו של העיתון היה עדיין סגור בפניה. היא פיתחה את הסרטים, עבדה כמה שעות בחושך כפי שאהבה, עם הנוזלים האדומים, הנגטיבים המתפענחים אט־אט. בעונג ניערה ידיים בכסיות גומי, ותלתה את התצלומים הרטובים במקלות־כביסה.

באחד התצלומים שהגדילה, זה שצילמה בסוף, כשהסופר יושב בכורסה, נראו לה עתה עיניו פחות מושפלות ויותר מאוימות, והצלום מצא חן בעיניה, חרף הסליחה המעט־מגוחכת שראתה בו.

•

בדרך לחנות־הספרים עצרה לאכול פיצה, ושתתה מיץ תפוזים טבעי. היא הניחה את אוזניות הדיסקמן על אוזניה ושמעה את דון ג'ובאני. הגיעה לחנות, ועבדה כחמש שעות, כמעט בלי הפסקה. אבל משהו הפריע לה להתמסר כליל לעבודתה. שוב אחז בה פחד סתום, שהיא יודעת משהו שהיה בחלום, ואינה יודעת מה. צצו בעיות עם איזה ספר לא במדור שלה, שהמבוקשים האחרים לא הצליחו למצוא, והיא ידעה למצוא אותו. ואז ילדה המורה, בת עשר, במבט מלא חום, ניסתה לסחוב ספר ולהסתיר אותו בתוך שמלתה. הדר, שהוקסמה מן האצילות הילדותית של הקלפטומנית הקטנה, ניסתה להעלים עין, אך האחראי תפס את הילדה והיא פרצה בבכי, וקרא להורה לבוא למשרד.

מירה, שניהלה את החנות בשביל הורשה, כעסה, אבל ביקשה לשמור על תולעת־הספרים שהדר היתה. היא ידעה שקונים טובים סמכו על טעמה וקנו רק אצלה, והוליכה לא לעשות מזה ענין.

אורי, האחראי, שבדרכו המאסיבית כנראה חיבב אותה, אמר להדר שהוא מצטער, אבל הוסיף, גנבים אובליוי, וזה הצחיק אותה בהתחלה. אבל פתאום נבהלה. המלים הללו, כמין דיזה זו, גרמו לחלום לשוב ולצוף לרגע, באותה מאוימות, באותה אובססיביות, באותו מצפון נוקפני.

אורי שאל, מה קרה, הודי? את נראית חיוורת. היא ידעה, לא, שום דבר, והשהוא, במסכנות, ניסה לתקן ואמר, מה זה בכלל... דיזנגוף איזו אצילות כבר מחייבת בדיזנגוף? – הביטה בו וניסתה לומר משהו, והנה היא מרימה את עיניה, ובחלון של החנות ראתה עכשיו איש מחור לבוש טוגה לבנה מהלך ביד מושטת כאילו הוא מוביל כלב, והיא עקרה על עצמה, ויו החלום שלי עושה מהריקנות פוטומונטאז' של כלבו והבחינה פתאום שאורי גבוה מעליה, וחשה סחרחורת, ראתה שהוא מתבונן בה בדאגה, והבינה שהיא יושבת על הרצפה.

זה לחץ דם נמוך, אמרה במבוכה וחייכה חיוך עקום, זה אצלנו במשפחה. ואורי אמר, זה בהרבה משפחות, הדר, לעזור לך? היא הניעה בראשה ללא, אך הוא לא ויתר, הביא לה קפה שחור, ראה ששתתה, ופנה לעבודתו.

אחרי שסיימה את המשמרת, רכבה למערכת. אמנון העורך נראה כרגיל עייף ונרגז, ובגמלוניות הרטושה שלו רכן על לוח המקשים יותר משהיה צמוד למרקע, ומלמל משהו, שאולי היה שלום. היא ממש דחפה את התצלומים על גבי לוח המקשים, והוא זקף את ראשו, עלעל בהם, ובמהירות בחר תצלום, שלה עצמה נראה לא נכון מכולם, אף כי הבחינה בו בצעקה שלא שמעה קודם. היא ניסתה לטעון בזכות התצלום האחר, שאהבה יותר, אך לא עלה בידה לשכנע אותו. אמנון היה חסר סבלנות, יש לי עיתון לסגור, ואני זה שמחליט, לא אף אחד אחר! התצלום שבחרתי ייראה טוב בתוך הטקסט, מה הנאד הזה חושב?

היא ניסתה לומר לו שזוהי הבחירה שלה, לא של הסופר. אמנון, שנראה לה זקן בטרם עת, אמר, בטח, זה שם מודת חרא עם אודי־קולון, חושב שהוא מספר על החיים בכל ידיעה מתורבנת בעמוד שמונה יש יותר חיים ממה שיש בכל הספרים שלו.

קראת אותם?

השתגעת? אמר אמנון בכעס, מאיפה יש לי זמן?

הדר חייכה. היא חיבבה את הישירות שלו יותר מאשר את הרשעות המבריקה שכולם העריצו. היא רכבה הביתה, נשכבה במיטה וניסתה לא לחשוב. במזכירה האלקטרונית היו הודעות, אך היא לא הקשיבה להן. היא שכבה ללא ניע, וחשה שלמרות שלא עשתה הרבה היום, הנה כוחה, שבדרך־כלל עמד לרשותה בכל פעם שהיתה זקוקה לו, אוזל והולך. איך כל היום הזה נופל לה בחזרה לתוך בעתת החלום. היא רצתה לצעוק על מישהו, וחשה שהיא אבן. בקושי הצליחה להסתובב על צידה. הרימה את השפופרת, חייגה, והודעתו המונוטונית של אוריאל חידתה לה על הקו. היא חיכתה בחוסר סבלנות לסוף ההודעה, וצעקה בטלפון, אוריאל תרים זאת אני! והוא, היא ידעה שהוא יושב מחכה עם היד קרובה לטלפון, הרים את השפופרת.

קולו רעד, והוא שאל אם שמעה את החדשות, וכשאמרה שלא, חיכה רגע. היא הרגישה שהוא מבוהל, אך לא היה אכפת לה, ואז הוסיף כמעט בלחש, הדר, איפה היית היום? והיא אמרה, הלכתי לצלם את הסופר שלך, היה מעניין, אני עצובה ואוריאל אמר, הוא לא הסופר שלי. והדר צחקה בעייפות, אם אתה יודע מי לא שלך אז הוא שלך? ואוריאל השתתק לרגע ושאל, והוא לא אמר לך?

מה הוא לא אמר, אוריאל?

ולא שמעת?

הוא לא חיכה לתשובה, והמשיך: איך היה הסופר, הדרי? והיא אמרה, אני רוצה לצעוק, לא לספר מה היה. אוריאל כחכח מעט בגרונו ושאל אם קיבלה את ההודעה שהשאיר לה במזכירה. בקולו שמעה חשש, אך היא אמרה שלא, כי אין לה כוח היום להודעות שלו. והוא שאל, ואת באמת בטוחה שלא שמעת איפה היית כשהעולם התהפך? והיא אמרה, במוח שלי, אוריאל, ואיזה עולם התהפך היה לי חלום, ומאז אני לא כאן. הוא ניסה לומר משהו, גמגם: הדר, טלפנתי, למה לא באת לקפה בגרד כמו שקבענו? והיא אמרה: אוריאל, למה למה למה, לא הייתי בהרבה מקומות. הייתי עייפה. היא חשה שהוא רצה לומר משהו, וצעקה, תגיד כבר! והוא לחש, לא, זה בסדר, הדר, ושאלו אם לא שמעת את ההודעה שלי מדוע בכלל טלפנת? והיא אמרה, טלפנתי מפני שבא לי לצעוק על מישהו כדי לפרוק מתחים, ואתה החבר־לא־איש והכי קרוב שיש לי, אוריאל, אין לי אף אחד מלבדך. אוריאל אמר בקול כבוש, או תתחילי, והיא אמרה לו שהוא מתחסד שמשאיר הודעות כשהיא במקום אחר ולא תשמע אותן.

אוריאל אמר, הדר, על מה את מדברת? טלפנתי לבקש בגדך לשאול אם באת. לא יכולתי לחיות בשום מקום אחר, והיא הבינה והיא חשה שהיא שוקעת לתוהו שמושכת אותה, ואמרה בקול רם, שידעה שהוא נזקק ולא היה אכפת לה, תזכיר שאתה אומר שאפשר לחיות בשני מקומות שונים באותו זמן ונשמעת מבוהלת גם עכשיו.

אוריאל אמר: הדר, זה לא אני, זה הסופר שלך!

לא שלי! צעקה פתאום.

ואז הוסיפה, הוא לפחות יפה, זקן, אבל יפה, ואוריאל שמע, הדר, היא ידעה שהוא מחייך את הכבר המתוק שלו, ובסוף חשה שלא הוקל לה, והם שתקו יחד. ■

גרהרד ריכטר: קוראת. מתוך התערוכה המוצגת עתה במוזיאון ישראל, ירושלים (עד ה־2 בדצמבר, 95')

מתוך הרומן הבלשי "מיורדיל", שיראה אור בקרוב בספריה החדשה/הקיבוץ המאוחד

עורכת: הלכה אדמון עורכת: אסנת בליר עריכה גרפית: רותי בנאי מזכירות: רינה לוי

חדשות

יוצאים וייצאו בכתר. לאחר שכרתה את ראשו של בעלה הגוי במכת גרזן, נמלטת אם יהודיה עם בנה הרך לעבר הרי הקרפטים ואהרן אפלפלד, בעד שיעלה עמוד השחר, הופך את מסע הבריחה של השניים למסע של חיפוש וגילוי עצמי: סיפורו של סיילאס מארנר, האורג מראבלו שאיבד את זהבו וזכה בילדה זהובת שיער, מסופר בסיילאס מארנר של ג'ורג' אליוט; סיפור חייו של ד"ר ישראל קסטנר מסופר בהאיש שנרצח פעמיים – חייו, משפטו ומותו של ד"ר ישראל קסטנר, על־ידי ד"ר יחיעם וייץ; לקט סיפורי מדע בדיוני, שזכו בפרס הוגו כאמצע שנות השמונים, מצוי במבחר סיפורי המדע הבדיוני – הזוכים בפרס הוגו, בעריכת אייזיק אסימוב, בתרגומו של עמנואל לוטם; הילדים יוכלו לקרוא על הענק יונתן בסיפורי הענק יונתן, של רוני גנור ועל גמדים, חצבים וצבים בספרו של ראובן מירן, הגמדים האחרונים בגבעתיים.

ספר הפרוזה הראשון. יצירתו האוטוביוגרפית של פול אוסטר, המצאת הבדידות, תראה אור החודש ב"ספריה החדשה". הספר, יצירת הפרוזה הראשונה שכתב אוסטר ושראתה אור לראשונה ב־1982, מורכב משני חלקים, כאשר בראשון, "דיוקנו של אדם בלתי נראה", מתמודד אוסטר עם מותו של אביו ובשני, "ספר הזכרון", מוגשת סדרה אסוציאטיבית של זכרונות, הרהורים, ופרשנויות, שנושאיהם נעים בין האישי לפילוסופי, להסטורי ולספרותי.

שירה. ספרו של דן ערמון, אבן, יראה אור בקרוב בסדרת הליקון־ביתן לשירה חדשה והוא מחזור מונוגרפי, המוקדש להתבוננות באובייקט יחיד. בהוצאת ידיעות אחרונות – ספרי חמד, ראה אור ספרה של ריבה רובין, סיפורו של לה לה לה, ספר אנטי מלחמתי שכתיבתו החלה בזמן מלחמת לבנון.

ארועים. הכנס הראשון מסוגו לעידוד יצירת ספרות ילדים מקורית בערבית, בקרב סופרים ערביים, ייפתח היום, 3.11, בשעה 17.15, בבית הארחה שפיים ויינעל במוצאי שבת. בין המשתתפים: ד"ר מירי ברוך, מחמוד אברפבה, מחמוד סאלח, ד"ר אריך סבר.
● בתוכנית "מלים שמנקות לגעת", תתארח סביון ליברכט ביום שבת, 4.11, ברשת א', בשעה 10.05. ביום ד', 8.11, בשעה 13.05, בתוכנית "בסימן קריאה" – פותחים דף עם סופר, תתארח ש. שפרה.
● ביום א', 5.11, בשעה 17.00, בבית אריאלה, בשדרות שאול המלך 25, ת"א, יתקיים יום עיון בנושא "לעוף עם פרפרים – שירים וסיפורים לפיתוח הרמירן". בין המשתתפים: פרופ' אריר כהן, שלומית כהן־אסיף, עודד בורלא. דמי הרשמה: 20 ש"ח.
● הסדנה לכתיבת פרוזה בהנחיית עמליה כהנא־כרמון, תיפתח ב־6.11, ב"בית איילה" בת"א. לפרטים: 6460453, 6460240, 03־6460307. או תיבה קולית להודעות: 03־6460674.
● בצוותא – חיפה, ביום ב', 6.11, בשעה 19.30 ייערך ערב בנושא: צעירים לקראת שלום חם, לרגל פרסום ספרו של ד"ר מוחמד פאוזי דייק, במצרים, על שירתה של עדה אהרוני. בין המשתתפים: פרופ' חיים אהרוני, הסופר מוחמד עלי סעיד, ד"ר עדה אהרוני.
● החל מן ה־8 בנובמבר, יתן א.ב. יהושע, סדרה של 7 הרצאות באוניברסיטת ת"א, בחוגי תורת הספרות הכללית וספרות עברית, בנושא: ההקשר המוסרי של הטקסט הספרותי. ההרצאות תתקיימנה אחת לשבועיים, בימי ד', בשעה 18.00 והן פתוחות גם לקהל הרחב.
● הכינוס השנתי החמישי – בעקבות היינה בפאריס יתקיים ביום ד', 8.11, בשעה 19.30, בספריית שער־ציון, בית אריאלה, ת"א. בין המשתתפים: א.ב. יפה, עמליה כהנא־כרמון, שלמה טנאי.

היינריך היינה

● בית הסופר בירושלים מקיים ערב עיון עם צאת ספרו של פרופ' שטרנהל, "בניין אומה או תיקון חברה?", ביום ד', 8.11, בשעה 20.30, בספריית העירייה, בית העם, רח' בצלאל 11, ירושלים. בין המשתתפים: פרופ' אניטה שפירא, פרופ' זאב שטרנהל.
● ביום ה', 9.11, בשעה 20.30, ייערך קברט ספרותי של מועדון התיאטרון חיפה (במועדון התיאטרון החדש), בעקבות ספרה של כרמית גיא "בשמלכה נסעה באוטובוס" – חנה רובינא זהבימה. בין המשתתפים: דן אלמגור, כרמית גיא, אמנון מסקין, הנגה בוטנונג.

אסנת בלייר

הגורל כבר חבט בו

אידי דיקין

יבגני זמיאטין, השטפון, מרוסית: יולי תרומצ'נקו, פיוור מקארוב, בבל, 118 עמ'

הפגישה הראשונה היתה בקפיטריה של האוניברסיטה העברית, אחרי הרצאה על אוטופיות ושברן. על תה מהביל בכוס קלקר קראתי לתומי את "עולם חדש מופלא" של אלדוס האקסלי. חבר לספסל הלימודים, שהתיישב לצידי,

תרגום

הציץ בכריכה ואז שלף מתיקו את תרגומו האנגלי של "אנחנו", אותו כתב אחד בשם יבגני זמיאטין, ששמו לא אמר לי דבר. "למה אתה קורא חיקויים", שאל בחיוך מסתורי, "תקרא את המקור ורק תזכור שהוא נכתב 12 שנים לפני האקסלי ו־28 שנים לפני אורוול".

מה שהתחיל כעיון מנומס הפך לאחת מאותן קריאות שאי אפשר להפסיק. בלהט של נביא זעם, תאר זמיאטין את עתיד האנושות במקום שאף אחד לא ירצה לבקר בו. במאה העשרים ואחת, שבה מתרחש ספרו האפוקליפטי, יש לבני האדם מספרים במקום שמות. המדינה מפקחת על האינסטינקטים ובעלי דמיון נחשבים סכנה לשלום הציבור.

"אנחנו" לא הלהיב, בלשון המעטה, את פרנסי המשטר הקומוניסטי החדש, שחשו, בצדק, כי זמיאטין כותב בהשראת משטרם הטוטליטרי. הסופר המרדן הוכרז כ"אויב המהפכה", ספרו נאסר לפרסום, ולמרות שתורגם לשפות זרות, נמחק השם זמיאטין מהתודעה ההסטורית, בעוד האקסלי ואורוול הפכו לגיבורי תרבות חובקי עולם (אף כי התקשו להודות במקור השראתם). רק ב־1988 הותר הספר לפרסום בברה"מ, וזמיאטין הוחזר אל בימת ההסטוריה בדלת הראשית, 49 שנים לאחר מותו העלוב בגולה הפאריסאית.

"השטפון", הוא קובץ של ארבעה מסיפוריו, שלמרבה הצער מעניינים הרבה פחות מ"אנחנו", הנמצא גם הוא בתהליכי תרגום. זמיאטין כותב כאן כמו שאנשים חושבים שפרוזה צריכה להכתב, או במלים אחרות, כמו בוגר חרוץ של קורס לכתיבה יוצרת. אחר שהיה נוכח בכל השיעורים, הכין בבית את כל התרגילים, אבל אין לו מספיק נשמה, שתגשר על הניכור בין הקורא לגיבוריו.

זמיאטין, שהלהיב ב"אנחנו". אותה יצירה עתידנית שהקדימה את אורוול, מאכזב בקובץ הנוכחי, שכמו נכתב בחוג לכתיבה יוצרת

לכאורה, יש בסיפורים הכל. דמויות מיוסרות עד זוב דם, תפניות דרמטיות, רפרטואר יצרים מגוון ומטאפורות רבות. הנה, למשל, תמצית עלילתו של "השטפון", הגרוע בסיפורים. זוג קשה־יום וחשוך ילדים, מאמץ יתומה מתבגרת. כשמלבלבים ניצני מיניותה של הפרגית עובר הבעל למיטתה ומותיר את אשתו להשרף עם יצריה המבולבלים. בהתקף קנאה צפוי ומשומש, רוצחת האם את בתה המאומצת ומבתרת את גופתה. כשהבעל חוזר למיטת רעייתו היא כמובן מצליחה סוף סוף להרות, אך מאבדת בלידה את שרידי שפיותה. כמה עצוב, כמה בנאלי.

מנגד, סובלים "צייד האנשים" ו"מאמאי" מעלילות משונות, מעורפלות, מופרכות ומאולצות, שיש בהן כמה הבלחות מטאפוריות יצירתיות ותו לא. אין זה פלא שהסיפור שמתאמץ הכי פחות, "האריה", נכתב על־ידי זמיאטין שנתיים לפני מותו, ובו הוא מגולל בשבעה עמודים את סיפורה של אהבה גדולה מהחיים, שטעמה כ"תפוח דבש: מתוק ומר כאחד".

כך או כך, זו הנאה מפוקפקת למדי לחטט ב[illegible]תו העצובה, של מי שהגורל חבט בו ללא רחם [illegible] פיק בחייו הקצרים למות כל יום מחדש. זמיאטין [illegible] דסידנט מקצועי משחר נעוריו ועד יומו האחרון [illegible] במרס 1937. מהנדס אוניות במקצועו, בוגר [illegible] הפוליטכני בפטרבורג, שנדבק בחיידק הבולשביק[illegible] כבר בתחילת המאה, וסיפוריו הסאטיריים [illegible] עליו את זעמו של השלטון הצארי. את מהפכת או[illegible] טובר קיבל, כמו רבים, באהבה ובתקווה, אך היה [illegible] בין הראשונים להתפכח. כשסר חינו בעיני השלט[illegible] הקומוניסטי, התחנן במכתב לפני סטאלין, שיתיר [illegible] לעזוב את אמא רוסיה. בעצתו של גורקי הסכ[illegible] "שמש העמים" לשחרר את הסופר, שב־1931 הג[illegible] לפאריס, בירת הגולים הרוסיים באירופה, [illegible] "אושר בלי חופש, או חופש בלי אושר? אין [illegible] אחר".

את שש שנותיו בערי מקלט באירופה, העביר ב[illegible]דידות רוחנית ובמצוקה חומרית, מחפש לשווא מ[illegible] שיסכים לפרסם את ספריו. כבולשביק לשעבר, [illegible] ויותר על אורחותו, נשאר חשוד בעיני חבריו ה[illegible] "הלבנים", וכך נותר קרח מכל העולמות. [illegible] "ההרגשות הן שלי" (יצא בבריר) מספרת נינה [illegible] רובה, נסיכת הגולים הרוסיים באירופה, על פגי[illegible] עם זמיאטין בקפה דנטון בפאריס, שני צעירים [illegible] הספרים הרוסית: "הדבר היה ביולי 1932. הוא [illegible] הכיר כאן איש, לא ראה עצמו מהגר, וחי בתק[illegible] לשוב הביתה בהזדמנות הראשונה. איני מא[illegible] שהאמין בסתר לבו באפשרות זו, אלא שהוויתור [illegible] התקווה היה נורא מדי... הבנתי, שאין לו כמה [illegible]יות, על מה לכתוב ולמי לכתוב, את הדם הוא [illegible] ולנו... הוא בן קצת. אמרתי בלבי: אם אתה כאן, [illegible] בקול רם. אל תעלים כל מה שקרה לך, כיצד [illegible] אותך שם, סופר רוסי... צר היה לי עליו. חייה אינ[illegible] הו ושתוק. זו היתה הטקטיקה שלו עכשיו... כש[illegible] באו ללוות אותו למנוחתו. אני זוכרת את צוס[illegible] אנינקוב, רמיזוב. השאר התנדפו מזכרוני".

אפילו לא פורנוגרפיה

צחי זמיר

שני חברים ואשה, יעוד לבנון, זמורה ביתן, 217 עמ'

לחסי הציבור הערים להם זכה ספר הביכורים של יעוד לבנון חבטיחו טקסט בוטה, חריג וקשה. טקסט המטשטש את הגבול בין ארוטיקה לפורנוגרפיה, ומנסה לפרוץ מההוגנות המרדימה, שבה שרויה רוב הספרות העברית כשהיא נדרשת לענייי

מקור

נים הקשורים במגעי גוף בגוף. תמונת אפרודיטה על העטיפה, הכיתוב על הכריכה וחמישה עמודים שהורקדשו לספר כ"סופשבוע", עוררו ציפיה לרומן שטוף הורמונים ומסעיר, אשר יגדיר מחדש את תחומי מה שאסור לבטא. אך אל מול כל אלה מתייצב "שני חברים ואשה" כרומן אשר הסקס שבו, גם אם הוא מעט בוטה, משמש רק כפתיון בידי לבנון, כדי שיוכל להטיח בקורא את דעותיו על אנשים, נשים, נישואין והחיים בכלל. קורא שיתפתה לנסות ולמצוא כאן את הפרובוקטיביות המובטחת, אולי יתלהב בתחילת הקריאה, אבל אחר־כך יבין כי רומה. העמודים הראשונים משופעים, אמנם, בתאורי מין, אולם בהמשך – יוק. הקצב יורד בהדרגה ומתייצב על יחס של זיון לעשרים או שלושים עמודים. מי שמעוניין בסקס בכריכה רכה, שימשיך לחפש בספרים אחרים.

גיבורי "שני חברים ואשה" חיים בעולם סתמי, קר וריק ממשמעויות. עולם של פוגעים ונפגעים. הדמויות עצמן נטולות רוך וחסרות סיכוי להיגאל. תפאורה זו משמשת רקע להצלפת מונולוגים זועמים בסגנון הנרי מילר. למרות הקירבה בטמפרמנט, אלה עדיין רחוקים מרחק רב מהאגרסיביות הנפלאה של, למשל, המכתב לטניה בתחילת "חוג הסרטן". נתוני הפתיחה של הגיבורים, על הכאב הקיומי החזק שלבנון יוצק לעולמם, יכלו להתגבש לכלל יצירת רומן ניהיליסטי ומדכא, שהיה פונה אל חובבי רטוריקת בדידות מתבכיינת מן הזן של הרמן הסה. אך לבנון עיצב דמויות מלאכותיות ובלתי אמינות. האקספוזיציה הצורמת שלהן, והאמריקניזמים בהם שגורה לשונם ("ביץ'", "דאם יו", "פאק יו") הופכים אותן לבלתי משכנעות לחלוטין.

אשר לתאורי המין עצמם, אלה נעים מן המכני ועד לירוד בעליל. אצל לבנון אין מדובר ב"זיון", לבטח לא ב"עשיית אהבה", אלא במשהו בין "הדפיקה" ל"גהירה". כאשר מתואר המין מנקודת מבטו של הגבר, האשה עסוקה רוב הזמן, בעיקר בהימנעות מהתנגדות: "אני מכסה את ידה בכף ידי הפנויה ומוליך אותה...היא לא מתנגדת...אני מוריד את ראשה למטה...היא לא מתנגדת." (עמ' 8). כאשר כבר מתרצה לבנון ופותח צוהר אל מסתרי האורגזמה הנשית,

יעוד לבנון. תאורי מין סכני עד יהוד

ובלשון הספר: "ביאה", הוא מתאר חוויה רגשית אשר נוגעת כמעט בכל תחום אפשרי:

"...הרגע הזה שבו אני מרחפת ומתרחקת מכל מה שקיים ועפה לגבהים שלא ישוערו (אווירונאוטיקה) ועוזבת את העולם הזה ובאה כשערי העולם שמעליו (חזרה בתשובה) וממש נוגעת במקום הכי עמוק בתוכי (גינקולוגיה) ממש בתמצית הקיום שלי (פסיכולוגיה) בלי להבין איך זה קרה ובלי לדעת למה (פילוסופיה) רק לתרגיש שאני בעננים...ואני עפה בחללית שלי לבד (מייג'ור טום טו גראונד קונטרול)...כמו

גיבורי הסיפור חיים בעולם סתמי, קר וריק ממשמעויות. עולם של פוגעים ונפגעים. תפאורה אנושית זו משמשת רקע להצלפת מונולוגים זועמים בסגנון הנרי מילר

טיל מכוון אל השמש שאתה אני מתאחדת בהתפוצצות ענקית עד שלא נשאר ממני דבר (המפץ הגדול)" (עמ' 68).

לבנון עושה שימוש ב־S&M. האמנות ידעה כמה נסיונות עמוקים לטפל בסאדיזם ומאזוכיזם. חנוך לוין ב"איש עומד מאחורי אשה יושבת", יצר טקסט מעורר מבחינת החרדה לנבכיה העמוקים ביותר של סיטואציית ההשפלה. ספרו של לוין פורנוגרפי הרבה יותר מזה של לבנון, זאת, מכיוון שאצל לבנון, הזוגים, כמו גם ה־S&M, אמורים בסך־הכל למשוך את הקורא למקומות שבהם פורש המחבר את דעותיו הקיומיות. אצל לוין אין כמעט סקס מפורש, אבל

הטקסט כולל מאפיין פורנוגרפי מובהק: החזרה. [illegible] נוגרפיה חוזרת על מספר מצומצם של תבניות [illegible] גרפיות תוך שינויים קלים בלבד. מימד זה איננו [illegible] אצל לבנון, ולעומת זאת, אצל לוין הוא מובהק.

גם בסרטו של פולנסקי "ירח מר", ה־S&M [illegible] סתם קישוט שאמור לזעזע. "ירח מר" כולל [illegible] שלושה צירי השפלה מפורטים ומנומקים: ההשפלה המקופלת ביחסים הסאדו־מאזוכיסטיים בסרט [illegible] השפלת הציבור הסטרייטי (ואתו הצופה הסטרייטי) על־ידי התעמולה בזכות הסאדו־מאזו, וההשפלה של פולנסקי כפי אחת מדמויותיו, ההשפלה של פולנסקי עצמו, הנובעת מעצם התהליך הכרוך בהפקה של קרנה פומבית של סרט, שבו מוצגת התקשרות מרופה בין אשתו (השחקנית עמנואל סנייה) לגבר אחר.

לעומת כל אלה, אצל לבנון, הסאדו־מאזו הוא [illegible] גורית ריקה ועלובה. הוא מחפש להמם, ויחסים [illegible] לה מאוזכרים אך ורק כיוון שהם ממלאים את [illegible] של הפרברטי בעולמו. אין כאן עניין אמיתי, [illegible] סנסציוניזם עילג במסווה של תעוזה. לו כתב [illegible] שלושים שנה, היה לבנון מדבר על מין אנאלי [illegible] ראלי, לפני מאה שנה היה כותב על הומוסקסואל[illegible] ובתקופתם של זאכר־מאזוך והמרקיז דה־סאד, היה [illegible] הסתם כותב על נשיקות עם הלשון.

בקרוב

דורי טרופין

מרזה

הַמְטֻמְטָם הָאַחֲרוֹן בְּפִיּוּט הָיָה אוֹם
רָצִיתִי לָבוֹא בְּ"יָרֵד" בְּהַתְחָלָה, אֲבָל [illegible]
קָשֶׁה לָבוֹא עָגֵב
מֵרֵיחַ עֵינַי צוֹמַחַת זְקָנוֹ שֶׁל חֲכַם [illegible]
עִם עֲשֵׂי בִּמְתָחִים מֻטָּה
וּכְשֶׁהֵם נוֹגְעִים בְּשִׂפְתוֹתַי, מִזְדַּעֲזַעַת
רְעִידַת אֲדָמָה אֶת פִּי
אֲבָל כָּךְ לֹא רָצִיתִיו

מתוך הקובץ "החיים בשוקולד", שייצא בקרוב בהוצאת "עכשיו"

אמירה צלולה בתרגום לא מספק

חנה עמית־כוכבי

מחמוד דרוויש, מעבר לזכוכית ההעדרות, תרגם מערבית והוסיף מבוא: פרץ דרור בנאי, תג, 84 עמ'

מחמוד דרוויש, המשורר הלאומי הפלשתיני ומגדולי המשוררים בעולם הערבי, ידוע לקהל הרחב בישראל מעמודי החדשות, יותר משירוקה יצירתו. לפרסום מיוחד זכה ב־88', כאשר דרוויש שיר גרוע שלו, "החולפים בדיבור החולף", תורגם וחזר

מערבית

ותורגם ופורש על־ידי יהודים וערבים, אנשי ספרות ותרבות, עיתונאים וסתם ישראלים בשל תוכנו החריף, אך הלא חד־משמעי, שקרא לישראלים "צאו". בימים אלה נמשך הוויכוח הפוליטי בדרגים הגבוהים ביותר, אם לאפשר לדרוויש, שגלה מרצונו מישראל בראשית שנות השבעים ויושב כיום בפאריס, לבוא לישראל כדי להשתקע, או, מה שחשוב בעיניו מכל – לבקר את אמו ואת ביתו.

דרוויש הוא גם העצב הרגיש של כמה מאנשי הרוח בישראל, דווקא מפני שלידתו וצמיחתו היו כאן, ומפני שלא מעטים זוכרים עדיין את דמותו העדינה של המשורר, את קולו המיטיב לקרוא את שיריו, את השיחות המרתקות עם מי שכבר בראשית דרכו, בשנות השישים, נלט כבעל כשרון גדול, שהעיסוק הפוליטי, אז ועכשיו, כמעט ולא פגע בו.

שיריו של דרוויש מתורגמים לעברית על־ידי מתרגמים שונים כמעט מאז החלו לראות אור בערבית. הם התפזרו לאורך השנים בכתבי־עת, במוספים ספרותיים ובאנתולוגיות. לא פעם הכריזו מתרגמיו על קובץ שלם המצוי במגירתם, אך רק עכשיו ראה אור קובץ כזה, בעריכתו ובתרגומו של פרץ־דרור בנאי. בינתיים יכול היה הקורא העברי להתוודע לכתיבתו של דרוויש גם בז'אנרים נוספים: זכר לשכחה, יומן המצור על ביירות, שאותו חווה בעצמו, ראה אור בתרגומו של סלמאן מצאלחה בהוצאת שוקן (1989), והתכתבותו הפיוטית של דרוויש עם סמיח אל־קאסם, אחיו לשירה ולפוליטיקה, בין שני חצאי התפוז, ראתה אור בהוצאת מפרש (1991), בתרגומה של כותבת שורות אלו. משני הספרים המרתקים הללו, אפשר לעמוד על כשרון התאור של דרוויש, המעניק משמעות לטקס הכנת הקפה של הבוקר ומביע געגועים עזים, קטלניים, לאמו ולמולדתו, וללמוד על עולמו הנפשי, הפיוטי והרוחני, ברגע מסויים בהסטוריה של עמו, שהיא גם ההסטוריה הפרטית שלו.

יצירתו של דרוויש עברה גלגולים מעניינים של תכנים וסגנון מאז התפרסם לראשונה בזכות שירו "תעודת זהות", שבו התריס "ערבי אני!" (בתקופה שבה לא היו ערביי ישראל אמורים להשמיע את קולם), ועד לכתיבת שירים בעלי דימויים מורכבים פי כמה. כדי לעמוד על מלוא היקפה של יצירת דרוויש, נוח היה לקורא העברי לעיין בקובץ שיביא מבחר מן העושר

דרוויש הוא העצב הרגיש של כמה מאנשי הרוח בישראל. ורבים ציפו להוצאה של קובץ מתורגם משיריו. חוסר הדיוק והטעויות בתרגום שלפנינו מאכזבים את אוהדי המשורר

המגוון של שיריו לתקופותיהם ויאפשר לעמוד על הדומה ועל השונה, על כוחם של הדימויים מחיי היום־יום בכפרו שבגליל, ועל מורכבותם של איזכורים ספרותיים המיתרעים מיוסף המקראי ועד לורקה. כדי לעמוד על יופיה הצלילי של שירת דרוויש, טוב היה לו הוצע לנו תרגום המעביר את המקצב, את החרוז הפנימי (ולא רק זה הנועל את השורות הארוכות) ואת הכמיהה המובעת באמצעות המקצב. כל אותן תכונות, שבזכותן דרוויש הוא גם אחד המשוררים הערביים המוחנים ביותר.

הקובץ שלפנינו קרוי מעבר לזכוכית ההעדרות, ציטוט מאחר השירים ושם הולם למשורר שהגלות מרצון הפכה לתשתית של שירתו. אך הקובץ מצומצם ומאכזב, הפורמט המלבני, שבו ראה אור, אינו נראה יפה ואינו נוח לקריאה. המבוא קצר ומצומצם וקורא שאינו בקי במקור הערבי לא יבין רמזים שהועברו ישירות וללא הסבר מן המקור. כך, למשל, אומרת הערת השוליים היחידה בקובץ על השיר הפותח: "שיר זה תורגם על פי הגירסה המולחנת שבחרה קטע זה בלבד". מי הלחין? מתי? איפה? סתומות לא פחות הן הכותרות המדויקות לקבוצות של שירים, כגון: זהו שיר זהו שיר, פרחים שנתמעטו, אחד־עשר כוכבים. אלה הם שמות קבצי שיריו של דרוויש שמהם נבחרו השירים, אבל איך יכול הקורא העברי לנחש זאת?

המתרגם בחר רק בשירים מתוך קבציו המאוחרים של דרוויש ובשירים מסוימים מתוך כל קובץ, וזאת, כמובן, זכותו. בחירה כזאת נעשית משיקולים של טעם ספרותי, אך לא פעם היא נעשית גם בשל הקושי שמציב השיר בפני המתרגם, או בשל הקלות שבה הוא מתמסר לו. עם זאת, תרגום אותם שירים שנבחרו מחייב מידה רבה של אחריות ודיוק, נוסף על הצורך בשמירה על המסגרות הצורניות, המהוות אילוץ ניכר בתרגום. כתיבתו של דרוויש צלולה כגביש, אמירתו מפורשת והוא משלב את המלים הפשוטות ביותר, כגון "שם" (שפירושו המולדת) ו"כאן" (שפירושו הגלות) בדימויים מרוזים של דרך, גהו', פרחים, יונה, זית וחליל, המעוגנים בנוף ובמיתוס הפלשתיניים. חוסר דיוק בפרטים עשוי להסיט את הבנת השיר למקום אחר, למשל: דרוויש מבחין בשירו "ובדרך עדיין יש דרך" בין "אני מכאן ואני משם. אך אינני שם ואינני כאן" – מוטיב חוזר בכתיבתו בשירה ובפרוזה, המשקף את מצבו הקיומי. תרגומו של בנאי האומר "אני מכאן, ואני משם, ואני לא משם ולא מכאן" נותן לנאמר רגש שונה, של חזרה ולא של ניגור.

מחמוד דרוויש. כמיהה המובעת באמצעות מקצב

טעות דומה גורמת להבנה שגויה גם של שיר שלם, "על האדמה הזאת", שבו מודגשים מוטיב המולדת, פלשתין, ומוטיב חשוב נוסף ביצירתו של דרוויש – המשיכה העזה אל המוות, הגובלת ברצון התאבדות, הנעצר תמיד ממש על סף התהום. השיר היפה הזה מונה את כל הדברים שבזכותם כדאי להמשיך ולחיות ושיאם – פלשתין, גבירת הארצות. תרגום עקבי של "מה שראוי לחיות בזכותו/למענו" ל"מי שראוי לחיות", אינו מתקשר לקטלוג המפורט של פריטים כגון, ריח הלחם, דעתה של אשה על הגברים וכתבי אייסכילוס, ומטשטש את ההבדל בין מה שראוי לחיות למענו לבין שיאו של השיר, שבסיומו קובע המשורר, כי הוא עצמו אכן מי שראוי לחיות.

שגיאות נוספות הן חוסר עקביות ברמת הלשון: פניה בלשון ציווי לאשה, פעם – "שני" ופעם אחרת – "ישני", ויתורים ברמת הדיוק לטובת חריזה בסוף שורה, תרגום שמותיהם הערביים של חודשי השנה, פעם כאפריל (נכון) ופעם כאלול (שגוי), והשימוש הערבי בסימני הפיסוק כנתינתם בערבית, בלי לסגלם למערכת המקובלת בעברית, וכן שרשרות ארוכות ובלתי מובנות של שלוש נקודות (...) הקוטעות את הטקסט ללא צידוק.

תרגום שירה הוא אחד מאתגרי התרגום הקשים ביותר, ואין אדם שמלאכתו מושלמת. אך שנים רבות ציפיתי לקובץ מקיף של שירי דרוויש, שהקורא העברי יוכל לעמוד באמצעותו, לא רק על מוטיבים, אלא גם על סוד קסמם המוסיקלי המהפנט. הקובץ הזה אינו עונה על הציפיה. דרוויש ראוי, כמותית ואיכותית, ליותר מזה. וגם אנו, קוראיו העבריים, ראויים ליותר. ■

קסם זרותו

אלה כהן

משה זעירא, עקשנות וכוכבים, על אהרן שידלובסקי ומשלו, עם עובד, 212 עמ'

במאי 1941 חויל אהרן שידלובסקי, איש כנרת, לצבא הבריטי והוא בן 54. זמן מה לפני כן כתב לבתו מיקה "...בשבילנו זאת מלחמה לחיים ולמוות, מוות של צאן לטבח... עם כעמנו שבניו אינם בוחרים תשעים ותשעה למאה מוות, במקום אחד למאה

ביוגרפיה

ליפול בידי הנאצים, לא רק שאינו שווה תקומה – הוא אינו שווה גם מוות הגון..." (עמ' 134).

בעת כתיבת המכתב טרם פעלה מכונת ההשמדה הנאצית והשואה – אפילו כמושג – התקיימה רק בעתיד. אבל שידלובסקי כבר אז נוקט בביטוי צאן לטבח, בשפה ובעמדות שנעשו רווחות רק שנים רבות מאוחר יותר. יתכן שמועד הכתיבה יכול לשפוך אור על הוויכוח הנוכחי בעניין יחסו של הישוב העברי בארץ כלפי יהדות אירופה בזמן השואה ולאחריה.

מכל מקום, שידלובסקי לא ביקש להשתתף בשום ויכוח מילולי. הוא היה מראשוני המתיישבים בכנרת, מן המתגייסים לגדוד העברי, מכר ומודע לטרומפלדור ולא.ד. גורדון, שרת, גולומב ורחל בצגלסון. שלא כמותם, הוא לא התפרסם. הוא משך ידו מן העסקנות והאמין בעבודת כפיים וחי לפי אמונתו. הוא היה פציפיסט אדוק, אך התגייס לגדוד העברי במלחמת העולם הראשונה, לצבא הבריטי במלחמת העולם השניה ומראשית ימיו ועד זיקנה עסק בבטחון הישוב ואחז בנשק.

שידלובסקי היה מנהל עבודה מחמיר כלפי עצמו, מסתגף. לא היתה בו, על פי זעירא, אף טיפה של פינוק, של רתיעה ממאמץ ושל כניעה. הוא ראה עצמו מחויב לשאת בעול בעצמו, וכל חייו נשא בו. "העבודה היא אתיקה פשוטה בתכלית: האדם צריך לחיות על יגיע כפיו. כל זמן שנחזיק בעיקר של עבודה בידיים, מבלי לנצל אף אחד – יש לנו תקנה לעלות חורה" (עמ' 60).

מעט מעט מתמלא מדף הספרים על תולדות ההתיישבות בארץ בקורותיהם של אנשים שעשו את ההסטוריה, והידיעה הרחבה והאנונימית נעשית אישית ובעלת פנים. הורגלנו להתייחס לסמלים ולחשוב על דור הנפילים במסגרות הרואיות גדולות מן החיים. מוטי זעירא מביא אחד מן האנשים, המצדיק את התוארים של בן דור הנפילים, ואינו גולש למתן ציונים ולתארים עשירי קלישאות. בכך הוא עושה חסד עם הקורא. הרבה יותר קל להסתחף בקורותיו של אדם אחד ולהישבות בקסם זרותו. זעירא מגיש את הביוגרפיה של שידלובסקי כמשלם חוב המגיע לאיש, שקורותיו הן קורות ההתיישבות וההגנה וזמנו ומן המעשה, ורק את הנאומים הגדולים של בני דורו לא הוא נשא.

ניכר בזעירא שהוא מלא הערצה לגיבורו, ואפילו את התנהגותו הגחמנית הוא מעריך. האיש, שלא חמל על עצמו וגם מזולתו חסך את החמלה, מעורר דווקא חמלה רבה אצל המחבר. נראה כי אהרן שידלובסקי, שהיה איש מחמיר, וכנראה שלא היה קל לשהות במחיצתו, היפנה את מרבית החומרה אל עצמו. חבריו

אהרן שידלובסקי. סופן מחסיר המייצג תקופה

חלקו על כמה מעמדותיו ולא יכלו, פעמים רבות, לעמוד במידת הקושי שהוא נטל על עצמו ושאותה דרש גם מהם. פעמים נכנעו לדרישותיו. כך היה, למשל, בנושא סלילת שבילים בגיוסי שבת, שהוא סרב להסכים לה.

החומרה והנזירות מסבירות, אולי, איך יכול היה לעמוד בתלאות ובנסיונות של חייו. חיי ההתיישבות של אנשי העליה השניה הם חיי מכוון יום־יומי מפרך, רצוף רעב, מחלות, עוני, קשיי מזג האוויר, עול שלטונות אנטגוניסטיים, שכנים ערביים, מוסרות וביורוקרטיה, ניתוק מהורים ואחים ושכול. אף אחד מן הקשיים הללו לא נחסך מאהרן שידלובסקי.

זעירא לא ביקש לספר שוב את סיפורה של התקופה והתמקד בגיבור שלו, שאגב סיפורו נפרשת התקופה במשורה. בהחלטה זו על אופן הגשת הסיפור פגם זעירא במתח הסיפורי. אין בספרו די על התקופה המרתקת. מה חבל, שחסר, אם כן, מרתק פחות מקורותיו של האיש המיוחד והמוזר שעליו נכתב. ■

העיקר הכוונה

ורדי בן־יעקב

שתיקת הזמיר, יגאל לב, כתר, 263 עמ'

הדיון במה שנקרא "משבר הקיבוץ" לא התחיל אתמול. הוא כולל לא פעם חשבון־נפש נוקב וויכוח מיוסר – או מייסר. תכליתו, בסופו של דבר, מעשית: איך עושים את השינויים שהזמן מחייב, איך משיגים את ההתחדשות הדרושה, בלי להסל את לב הרעיון. המשבר הזה הוא כנראה הדחף שהזין את הספר שכתב יגאל לב. אפשר למצוא בספר תוב־

מקור

נות שיעזרו לתפוש איך ומדוע ארע המשבר. פתרון מעשי אין בו. זה, כמובן, אינו בהכרח מגרעת. מדובר ברומן, לא בתוכנית הבראה.

"שתיקת הזמיר" הוא סיפורם של שלושה דורות בקיבוץ. נוח סלע היה ממייסדי הקיבוץ. אנוש בנו, שהיה גם הבן הראשון של הקיבוץ, נעשה מהנדס מים. הוא מקים בקיבוץ מכון־שאיבה המורים למוביל הארצי את מי המעיינות המזינים את הנחל הסמוך לקיבוץ, ומותיר ממנו רק "זרם דלוח". קינן, הנכד, מתקרב לשלומקה, אחרון המייסדים, המתבודד במבצר שעל הגבעה, במחאה על מה שבעיניו הוא חזונית האידיאל, וחולם על חזרה לימי בראשית. בסיום אפוקליפטי, הנער מפוצץ את מפעלו של אביו ומציף את העמק במים, כשהשמיים משתתפים במעשה בחוללות מבול של גשמים.

אכן, צריך פיוטי ואירוני למפעל שבנויו שרו "עוד לא ישן עוד היסוד נתרוכה" – אלמלא היתה הסמליות בוטה ומשפטנית כל כך. שם הספר, "שתיקת הזמיר", גם הוא שייך למערכת סמלים, הפעם לא בוטה, רק משפטנית: הסב המייסד ראה את הזמיר שר בחורשה של שפת הנחל. בנו זכה רק לשמוע אותו ממרחק. הנכד נותר רק עם האגדה. – חלה היה פעם זמיר חם. הנכד נותר רק עם האגדה. – היה היה פעם וזמיר בחורש. או שלומקה הזקן, העומד בראש הגבעה ומנברר בזמן שבו נרשמו החלומות האסיפה הראשונה של הקיבוץ, ונראה "כמשה המניף את לוחות הברית".

גם פשטנות ובוטות אלו אינן בהכרח מגרעת. הן היו עשויות לתת כובד וקצב של תלמי תופים לגורליות השורה על פני כל העלילה. ניכר שהמחבר התכוון לתת את התחושה שבסופו של דבר זה לא יכול להיגמר אחרת, כשבכר־אדם, במקרה זה, מייסדי הקיבוץ, לא רק שואפים, אלא מתחייבים לאידיאל, העומד בסתירה ואינו לפי כוחו של הטבע האנושי בכלל והמטען היהודי שלהם בפרט.

הכוונות, אם כן, ראויות לשבח. אבל כדור המייסדים, שהמחבר מיטיב להכיר, גם הוא נטל על עצמו מעמסת שאינה לפי כוחו הספרותי. דומה שמקור הכשלון הוא, שהמחבר אינו רוצה להכיר במגבלות היכולת שלו. יגאל לב יודע לספר. יש לו עין טובה. הוא רואה דברים רבים שמעיני רבים אחרים היו אולי נסתרים. אבל הרושם הוא שהחליט לא להסתפק בזה. כאילו זה לא נחשב מספיק לתאר היטב, ברגש, בשכל, בבחירה נכונה של הארועים, ברצף שיש בו הגיון פנימי וחיצוני. כאילו זה לא "ספרות".

זו איננה קביעה תיאורטית. יש בספר, במיוחד בחלק הראשון, קטעים של תאור ודיבור ודיאלוג בעלי עוצמה ויופי, המעידים על יכולת זו של המחבר. אבל הם טובעים בים של מלל כבר, מאולץ, נפוח או בנאלי. מלים גדולות במקום סיפור "קטן". איזה שר הכריח את לב לחבל ביצירה שלו במו ידיו? לא רק האמת הפנימית נפגעת. גם ההגיון החיצוני לוקה. המחבר מתאר רגשות של דמויות, מייחס להן תכונות ואפי במקום אחד, ואומר במקום אחר דברים שאינם מתיישבים עם קודמיהם, בלי להסביר. גם שפתן של הדמויות כמעט זהה. אין להן צליל משלהן. קטעי דמיון פיוטי משתלבים לפעמים בעלילה, ולפעמים נכפים עליה, כאילו החליט המחבר שיעשה לקיבוץ מה שעשה מאיר שלו למושב ב"רומן רוסי". לא רק שהאריג פגום, גם התפירה גסה.

יגאל לב

בכל זאת, כדאי לקרוא את הספר, משום שעוצמת הדחף היסודי שלו אינה נעלמת לגמרי בערבוביה הכבדה וניתן ללקט את רגעיו הטובים. אולי מפני שהוא עוסק לא רק בחורבן של אידיאל מסוים, בתקופת מסוימת, מתאורי הילדות של אנוש ברור שיש הרבה יותר מזה אובדן גן־העדן: זה כבר לא ברית־עזן. זה כאב־ער וגעגוע־ער, שהיה עשוי להאיר את הסיפור כולו ואת סופו הנורא. לו רק היה היוצר שמח בכשרונו. לתכן נעימת־טרובדורים יפה, במקום להתעקש להלחין סימפוניה. ■